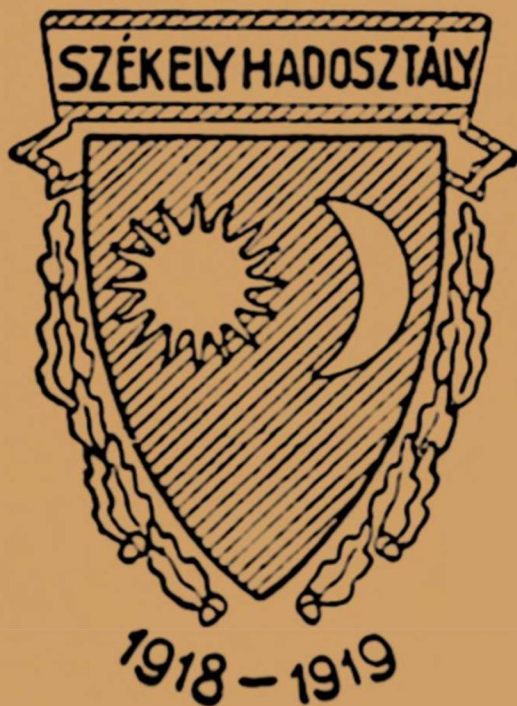

Szent Kereszthegyi
KRATOCHVIL KÁROLY

A SZÉKELY HADOSZTÁLY

ATTRAKTOR

Szent Kereszthegyi
Kratochvíl Károly

A SZÉKELY HADOSZTÁLY

1918–19 ÉVI BOLSEVISTAEELLENES ÉS ELLENFORRADALMI
HARCAI A SZÉKELY DICSÓSÉGÉRT, ERDÉLYÉRT,
MAGYARORSZÁG TERÜLETI ÉPSÉGÉÉRT ÉS EURÓPÁÉRT

FIAT IUSTITIA

A HORTHY-KORSZAK REVIDEÁLT TÖRTÉNETE

(sorozatszerkesztő: Gulyás László)

1. Gulyás László: *A Horthy-korszak külpolitikája 1. Az első évek (1919–1924)*
2. Kerepeszki Róbert: *A Vitézi Rend (1920–1945)*
3. Kovács Dávid: *Szabó Dezső nemzetszemlélete*
4. Gulyás László: *A Horthy-korszak külpolitikája 2. A húszas évek második fele (1924–1931)*
5. Gulyás László: *A Horthy-korszak külpolitikája 3. A Károlyi- és a Gömbös-kormány külpolitikája (1931–1936)*
6. Gulyás László: *A Horthy-korszak külpolitikája 4. A revíziós sikerek 1. A Felvidék és Kárpátalja visszatérése (1937–1939)*
7. Bethlen István *angliai előadásai*
8. Gömbös Gyula: *Egy magyar vezérkari tiszt bíráló feljegyzései a forradalomról és ellenforradalomról*
9. Kratochvil Károly: *A Székely hadosztály*

Szent Kereszthegyi
Kratochvil Károly

A SZÉKELY HADOSZTÁLY

1918–19 ÉVI BOLSEVISTAELLENES ÉS ELLENFORRADALMI
HARCAI A SZÉKELY DICSŐSÉGÉRT, ERDÉLYÉRT,
MAGYARORSZÁG TERÜLETI ÉPSÉGÉÉRT ÉS EURÓPÁÉRT

ATTRAKTOR
Máriabesnyő
2017

Eredeti kiadás:

A SZÉKELY HADOSZTÁLY

*1918–19 évi bolsevistaellenes és ellenforradalmi harcai
a székely dicsőségért, Erdélyért, Magyarország területi
épségéért és Európáért*

I.

Okmányok alapján írta

Szent Kereszthegyi KRATOCHVIL KÁROLY

ny. m. kir. altábornagy,

a Székely hadosztály és Erdély 1918–19 évben volt katonai
parancsnoka

Kiadja: a Székely hadosztály egyesület

H.n., é.n. [Budapest, 1941]

Második kiadás

Hungarian Edition © Attraktor, 2017

Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta: Turbucz Péter

A térképek, valamint a könyvben és a borítón található fotók
digitális utómunkálatait Kurucz Ádám végezte.

Címlapterv: CsumP stúdió

ISSN 2063-6849

ISBN 978-615-5601-38-5

Felelős kiadó az Attraktor Kft. ügyvezetője.

A nyomdai munkákért felel a monobit nyomda Kft. ügyvezetője.

ELŐSZÓ A II. KIADÁSHOZ

Az igazság napja felvirradt Erdély felett!

Amióta fegyvereink a Nyírségben elhallgattak, az elmúlt 22 év alatt soha se szüntünk meg a felvilágosítás, az igazság szavával küzdeni az igazságtalan trianoni béke revíziójáért, – székely testvéreink és Erdély felszabadulásáért. A mi erőfeszítéseink eredményét is látjuk abban, hogy székely és erdélyi testvéreinket a Magyar haza keblére ölelhette és szavaink immár egy kegyetlen határ korlátai nélkül hangozhatnak bajtársainkhoz, kik önzetlen, áldozatos lélekkel sorakoztak egykor a Székely hadosztály zászlai alá, Erdély megmentésére.

Boldog üdvözetünk száll hozzájuk e könyvvel, mely örök emléke a Székelység hősiességének!

Budapest, 1941. január hó.

A SZÉKELY HADOSZTÁLY EGYESÜLET

ERDÉLYIEK, SZÉKELYEK!

Visszaemlékezve azokra a nagy történelmi időkre, e sorokkal örök emléket akarok állítani nektek. Kezembe futottak össze az összes szájak, ennél fogva én tudom legtisztábban áttekinteni az eseményeket s elmondani, hogy mi is történt az 1918. és 1919. évi nagy kavarodásban a székelyekkel, a románokkal, az elhatározásokkal, szervezéssel és harcokkal.

Mindenért, ahogy történt és alakult, – ha tudomásom volt róla, – vagy azt vállaltam, csak én egyedül voltam a felelős, nem a segítő társaim, vagy tanácsadóim. Gyakran fejemmel játszottam. A hazáért tettem, keresve a helyes utat. Ha csak katonai elgondolásokról, harci vagy hadászati dolgokról lett volna szó, milyen könnyű lett volna a végrehajtás! Sajnos, a történelemben is egyedülálló, páratlanul bonyolult politikai és egyéb viszonyok szinte áthidalhatatlan akadályokat gördítettek minden megoldás elé.

Hiszen abban az időben az emberek teljesen ki voltak forgatva önmagukból. Sohasem lehetett tudni, hogy ki megbízható, ki nem. Néha 24 órán belül, vagy pillanatok alatt változott az egyének világnézete. Aki ma fehér volt, holnap vörös lett. A körülmények szülték a kémeket, a besúgókat, a politikai megbízottakat, a törtetőket, a konjunktúra-embereket.

Ez a munka nem irányul senki ellen, se személyek, se meggyőződések, se cselekedetek ellen. Minden vád legyen a múlté. Ennek a célja, hogy támogassa a székelyeket abban, hogy hazájukat visszaszerezhessék és ebben a törekvésben, – azt hiszem – egy véleményen vagyunk mindnyájan.

Köszönetet mondok együttal mindazoknak, akikkel e nagy időkben együtt dolgoztam, akik buzgóságukkal, hazaszeretetükkel támogattak engem, nehéz feladatomban végrehajtásában. Hiszen egy közös szent célunk volt.

Én most nem említek neveket. Ezt egy későbbi, alkalmas időre halasztom, s akkor mindazok neveit és tetteit a történelem számára meg akarom örökíteni, akik e nehéz időkben önzetlenül, a hazáért dolgoztak és harcoltak sokszor életük árán is.

Azokban a szomorú, szeggyenteljes napokban, amikor az volt a jelző, hogy „nem akarok katonát látni”, ti erdélyi és székely testvérek

önző célok nélkül, tiszta hazafiságból ragadtatok fegyvert, hogy a hazán segítetek! Rongyosan, senkitől támogatva, hazafiatlan és hamis csábító tanoktól környékezve rendületlenül álltatok a szent ügy mellett!

Bár a sors nem is adta meg azt a dicsőséget, hogy fényes katonai győzelemmel visszaszerezhessük Erdélyt, küzdelmünk még se volt hiábavaló. Ma már elvitathatatlan, hogy a Székely hadosztály volt Magyarország legelső bolsevistaellenes, ellenforradalmi, fegyelmetezett alakulata, amely Magyarország területi épségéért és Európáért is harcolt.

Ha a Székely hadosztály 1919. március 21-én a bolsevizmus kitörése alkalmával a vörösökhöz csatlakozik, akkor az ő Belényestől Máramarosszigetig nyúló védelmi vonala mögött nyugodtan megszervezik a vörös hadsereget.

Ha ez a vörös hadsereg felkészül, támadásra indul s a Székely hadosztály segítségével lendületet kap, bizonyára kisöpri a románokat Erdélyből. Ugyanakkor azonban bolsevizálja is Erdélyt. Románia összeomlott volna, mert a Dnyeszteren ott voltak az oroszok. Németországban ezalatt a spartachus harcok, Olaszországban a nagy sztrájkok dúltak, Ausztriában pedig vörös uralom tombolt.

Európa ma előreláthatólag bolsevik volt, ha ez a magyar hadosztály nincsen! És a hálás Európa elvette ennek a hadosztálynak a hazáját, Erdélyt, s hontalanná tette Erdély magyarjait!

Ha a neuilly-i béketárgyaláson a magyar béke delegátusoknak nem sikerült az Entente-ot meggyőzni a magyar igazságról, mert meg se hallgatták őket, talán nektek, volt székely hadosztálybeli derék katonáknak fog ez mostan sikerülni! Sikerülni fog pedig azért, mert akkor, azokban a sorsdöntő nehéz órákban híven, az utolsó csepp véréig kitartottatok a nemzeti eszme mellett, és nem a világfelforgató nemzetköziség diadaláért harcoltatok! Lehetetlen, hogy erre fény ne derüljön s a hála és elismerés koszorúját ne tegye a fejetekre a zavaros, hazug, kárhozas eszméktől megtisztuló újjászülető Európa!

Ha pedig így lesz s az igazság felismerése egyet fog jelenteni a magyar Erdély feltámadásával, – ezért is, csak egyedül Titeket illetet a babér!

Adja Isten, hogy így legyen!

A szerző

I.

A VOLT ENTENTE PROPAGANDÁJA. A MAGYARORSZÁGI ROMÁNOK MAGATARTÁSA. A DIAZ-WEBER FEGYVERSZÜNETI SZERZŐDÉS. A BELGRÁDI KATONAI EGYEZMÉNY ÉS ERDÉLY.

Az erdélyi magyar katonai kerületi parancsnokság magatartásának, működésének, a székely alakulatok felállításának, történetének megértéséhez szükséges, hogy röviden beletekintsünk az akkori politikai zűrzavarokba és felemlítsük azokat az eseményeket és fejleményeket, amelyek a szörnyű 1918. évvégi összeomláshoz, pusztuláshoz és az ezek okozta szomorú erdélyi helyzethez vezettek.

A nagy világgégés, az országokat, nemzeteket, trónokat elsöprő világ-háború a vége felé közeledett. A hosszú háborúval járó sok nélkülözés, a nyomor, az éhség, a nyersanyag hiánya megrendítette az emberek kitarását, szívósságát és meggyengítette fizikai ellentállóképességeket. Ennek ellenére a megtépázott, lerongyolódott, éhező hadsereg csodálatraméltó harcokat vívott.

Mikor ellenségeink látták, hogy sem kiéheztetéssel, de legkevesébb fegyverrel győzni nem tudnak, más gyilkos eszközhöz nyúltak. Steed az ismert publicista 1918. februárban tárgyalt Northcliffe brit propaganda miniszterrel és azt javasolta, hogy „Németországot, a Monarchia szétदारabolásán keresztül a népeit fellázítva kell megtámadni”.

És ezt végrehajtották. Fellázították a nemzetiségeinket, széjjelhordták a lázítás mérgét a mögöttes országrészekben, mert a harcvonal e méreggel szemben is ellentállóképesnek bizonyult. A Northcliffe által terjesztett és a harctér légi bombáinál és nehéz gránátjainál és a gáznál is pusztítóbb, mérgezőbb hazug hírek, – a tekintélyt, tiszteletet, erkölcsöket, – hitet aláásó és lelkeket megmételtyező propaganda elérte a célját. Hátulról támadta meg a harcolókat.

Összeomlott itthon minden és ez az összeomlás magával rántotta – az utolsó percig – páratlan becsületességei küzdő és vérző hűséges hős hadsereget is.

A Monarchiát széjjeldarabolták, azt az államot, amely nem akart háborút, amelynek nem voltak erőszakos és nagyratörő szándékai.

Ismeretes, hogy *Wilson az amerikai Egyesült Államok elnöke követelő békeponyjait megelőzve*, IV. Károly királyunk 1918. október

16-án egy kiállvánnyal Ausztriát *föderatív birodalom*má alakította át, amelyben minden néptörzs a saját települési területén külön államot alakít és az egyes népek a birodalom eme újraszervező munkájában saját nemzeti tanácsaik útján vesznek részt. Azonban Wekerle akkori magyar miniszterelnök határozott kívánságára ez a császári manifesztum külön hangsúlyozta, hogy ez csak a Lajtán túl érvényes és *a magyar államot semmi tekintetben sem érinti*. Eme rendkívül fontos ténnyel kapcsolatban azonban szükséges azt megvilágítani, hogy az adott helyzetben miképpen viselkedett a magyarországi románság ebben az időben.

Igen érdekes az, hogy az Entente szívós propagandája dacára például Isopecu-Grecul 1918. október 4-én a románság nevében a következő nyilatkozatot tette:

„Az Osztrák-magyar Monarchia 4 milliónyi románsága követeli, hogy a Monarchián belül külön államisága legyen. Ezt annál is inkább követelheti, mert az új föderatív állam a legnagyobb vonzóerőt fogja gyakorolni a román királyságra, ami a monarchiához való csatlakozásra is fogja ösztönözni.

Ezzel összhangzásban is maradunk eddigi magatartásunkkal, mely szerint sohasem törekedtünk a monarchiából való kiválásra, hanem államiságunk megőrzése mellett a monarchiához való csatlakozásra.”

Jancsó Benedek a „Román irredent[ist]a mozgalmak története” című könyvében azt mondja, hogy Isopecu-Grecul szilárdan állott Popovics Aurél és Ferenc Ferdinánd trónörökös álláspontján, mint rendületlen híve a Habsburgok jogara alatt megalakuló *Dákó Romániának*.

A falusi román nép hangulatára pedig a következő két eset vet jellemző világosságot. Mihali Tivadar a román nemzetségi párt elnöke 1918. november 14-én Nagyilondán összehívta a lakosságot, hogy tájékoztassa a megváltozott helyzetről. Mikor a Romániával való egyesülés szükségéről kezdett beszélni, (román) hallgatósága nemcsak félbeszakította, hanem kövekkel kezdte dobálni, sőt lakásába menekülve, ott is megtámadta, miért is kénytelen volt a helyi román nemzeti gárdát, mint karhatalmat igénybe venni, amely aztán a támadókat több sebesülést okozó sortűzzel elriasztotta.

Hasonló eset történt a román nemzetiségi párt egy másik vezérfiával, Vajda Vojvoda Sándorral is.¹

Hogy a magyarországi román néptől mily távol állott az irredentizmus gondolata és mennyire nem volt megvalósítandó eszménye Nagyrománia, semmi sem igazolhatja szembeszökőbben, mint az, hogy a román nép, bár ezidőben jóformán minden férfinak fegyver volt a kezében és a magyar állam hatalma soha jobban elzüllesztve nem volt, mint e napokban, a román politikai vágyak és törekvések kedvéért sehol semmi kihágást el nem követett és még kevésbé tört ki zavargásokban, vagy éppen véres lázadásban, mely utóbbival a magyarságot bel- és külföldi izgatók annyit fenyegettek. Nem tört ki egyszerűen azért, mert azt a *súlyos rabigát és zsarnoki elnyomatást*, amiket – a magyarellenes romániai röpiratok hirdettek, – és amelyekkel Francia-, Angol- és Németország könyvpiacait elárasztották, – a valóságban *soha egy pillanattig sem érezte*.

Bizonyítja ezt az is, hogy az osztrák-magyar hadseregben a magyarországi román nemzetiségű katonák az egész világháború alatt szórványos, – alig említésre méltó eseteket kivéve, amelyek agitátorok befolyása következtében keletkeztek, mindig hűségesen, derekasan, odaadón harcoltak. 1914. július 27-én jelenti a bukaresti konzulátus a bukaresti követségnek, hogy a Bukarestben tartózkodó kb. 200 tartalékos bevonulásra jelentkezett. Ezek közül kb. 50 % erdélyi román volt, valamenynyien készek arra, hogy csapattesteikhez Magyarországra bevonuljanak.

Bizonyítéka ez a volt császári és királyi hadseregben uralkodó fegyelemnek.²

Kiragadva csak egy példát említek: hogy pl. a nagyváradi 4. honvéd gyalogezredben a román nemzetiségű katonák a létszámnak kb. 40%-át tették, kik az olasz harctéren a Monte San-Michelén, a Monte San-Gabrielén, a San-Martino del Carzon vitézül és derekasan harcoltak és még 1918. október 31-én is visszaverték az olasz támadásokat a Monte Tomba mellett. És mi volt ennek a hihetetlennek látszó összetartásnak titka? Ezt legjobban, legtalálóbban jellemzi Julier Ferenc ezredes katonai író a következőkben:

„Igaz, hogy a régi Monarchia hadseregében is sokféle nemzetiség keverődött össze, de itt az érzelmi egységet biztosította az autoritás

¹ Lásd Jancsó Benedek „A román irredent[ist]a mozgalmak története.” 454. és 458. oldal. [Új kiadása: Jancsó Benedek: *A román irredentista mozgalmak története*. Attraktor Kiadó, Máriabesnyő 2004. – szerk.]

² Oesterreichische-Ungarische Aussenpolitik 8. kötet, 869. oldal, sz. 869. oldal.

tetőfokán álló uralkodóhoz való ragaszkodás, a jó és lovagias tisztikar, a sokszáz éves közös katonai múltban gyökerező hagyományok ereje és az a tudat, hogy a habsburgi birodalomban minden nemzet és nemzetiség a legtágabb korlátok között élvezhette a maga nemzeti és kisebbségi jogait.”

Azonban 1918. október közepén Bukarestből sürgősen tájékoztatták a magyarországi román nemzetiségi párti vezérférfiakat arról a szerződésről, melyet Románia 1916. aug. 17-én kötött az Entente-tal.

Ez Románia fegyveres segítsége jutalmául győzelem esetére biztosította Magyarország testéből a Románia igényelte területet, – melynek nyugati határát nagyjában a következő vonal képezte: A Visó torkolata, – a Felső Tisza a Szamostorkolatig, – Vásárosnamény és Debrecentől keletre kb. 6 km, – a Sebes- és Fehérkörös összefolyása, – végül Szegedtől északra, illetve Algyőtől délre újból a Tisza folyása. E szerződéshez Wilson elnök is hozzájárult.

Ez a Bukarestből jött tájékoztatás természetesen a magyarországi román irredentára nagy hatást gyakorolt, pedig Clemenceau, amint későbbben kiderült, kezdetben nem igen volt hajlandó a román kívánságok teljesítésére.

Magyarországon azonban semmi sem árulta el azt, hogy a románok nem a magyar állam keretében kívánnak elhelyezkedni, illetve megmaradni, hanem Romániával akarnak egyesülni. Amikor IV. Károly király az Entente-tal a fegyverszüneti tárgyalások felvételét elrendelte, – amit addig Ludendorff akadályozott, – a Diaz-féle fegyverszüneti szerződés szerint, *mint azt Badoglio kijelentette: „a Demarkációs vonal Bosznia-Hercegovina, Erdély, Bukovina, szóval a Monarchia jelenlegi határa.”*

Ez a szerződés az egész Entente-ra is kötelező volt.³

³ A Diaz-féle fegyverszünet 3. pontjához Weber gyalogsági tábornok, az osztrák-magyar fegyverszüneti bizottság elnöke jelenti Paduából 1918. nov. 1-én a Hadsereg főparancsnokságnak:

„E pont tartalmazza ama követelést, hogy Ausztria-Magyarország ürítse ki a háború alatt megszállott területeket és a délnyugati fronton (olasz), pedig megjelölte a vonalat, amely mögé az osztrák-magyar csapatoknak vissza kell vonulniok. Badoglio tábornok kijelentette, hogy a montenegrói, a szerb és a romániai hadszíntéren, valamint Ukrajna és Lengyelország felé a Monarchia jelenlegi határa a demarkációs vonal, mely mögé az osztrák-magyar csapatoknak vissza kell vonulniok.[”]

Weber gyal. tábornok jelenti Badenbe az A. O. K.-nak a polai rádió útján 1918. november 2-án:

A Diaz-féle fegyverszüneti szerződés biztosította Magyarországot mindenféle ellenséges beözönlés ellen, *tehát a románok inváziója ellen is*. Végzetes volt, hogy Magyarországon és Ausztriában kitört forradalom erőszakos elfajult eseményei IV. Károly királyt a monarchia területeinek elhagyására kényszerítették és Magyarország és Ausztria egymástól elszakadva, köztársaságokká alakultak át.

Az Entente 1919. november 7-től kezdve a monarchia kérdésének tárgyalását levette a napirendről és e kérdéssel tovább nem foglalkozott. A szétesés következtében a volt monarchia részei és így Magyarország is, a Duna-medence többi népei prédájává vált és feldaraboltatott. A forradalom kitörése után Károlyi Mihály azt gondolván, hogy független magyar állam kell ahhoz, hogy közvetlen tárgyalásokba bocsátkozhassék az Entente-tal, elment Belgrádba, hogy a független Magyarország nevében kössön katonai egyezményt. Jancsó Benedek erre vonatkozólag azt mondja: *a tájékozatlan magyar közvélemény egyáltalában nem gondolt arra, hogy ez az egész vállalkozás nemcsak felesleges, hanem esetleg káros is lehet. Eredményeiben nem is sejtette, hogy mindez csak azért történt, mert Károlyi, ki eddig nem tudott az Entente hatalmakkal semmiféle összeköttetésbe jutni, – ilymódon vélt érintkezésbe jutni az Entente-tal*. Ellenkezően, jóleső érzéssel vette tudomásul, hogy végre megjött a kedvező alkalom arra, hogy Magyarország egy, bár katonai természetű, de azért mégis nemzetközi vonatkozású ügyben, mint Ausztriától független és önálló állam léphessen fel.

A külpolitikai tájékozódás és iskolázottság nélkül a legkorlátoltabb, az úgynevezett függetlenségi párti gondolatkörben felnőtt értelmes tömeg Károlyiék vállalkozásában csodálatosan nagy nemzeti vívmányt látott. Így mondja Jancsó Benedek említett művének 461. oldalán.

– 1918. november 9-én kötötték meg ezt a szerencsétlen katonai egyezményt Belgrádban, a magyar kormány, helyesebben Károlyi Mihály és az Entente nevében Franchet d’Espèray tábornok, a keleti hadsereg főparancsnoka. Az Entente, mivel a beállott eredmények miatt nem kellett már a Dinasztiára és a monarchiára tekintettel lennie, feldarabolta ezt az eszményi, páratlan módon felépített államalakulatot, amelyben

„Az olasz hadsereg főparancsnokság épp most tett közlése alapján Diaz, a vezérkar főnöke lett az Entente és az Egyesült Államok részéről a fegyverszünet megkötésével Ausztria-Magyarország összes frontjain megbízva.

Ennek következtében a vezérkar (olasz) közlése szerint a Balkánon vagy román fronton osztrák-magyar békeszerződési bizottságok el nem fogadtatnak.

Ezért is az itt megkötendő fegyverszünet Ausztria-Magyarország összes frontjaira érvénytelenné válik.”]

minden nemzetiség megtalálta a maga kulturális, gazdasági és politikai szabadságát. Szétrombolta azt a szolid, tisztességes alapon állott gazdasági egységet, amely Európában a gazdasági egyensúlyt fenntartotta; – feldarabolta azt a Magyarországot, amely természetadta hatáiraival, már ezer éve állott fenn.

A Monarchia és Magyarország szétdarabolása, Európa és a világ mai feldúlt politikai és zilált gazdasági állapotának tűzfészkévé lett.

Jancsó Benedek könyvének 461. oldala így szól:

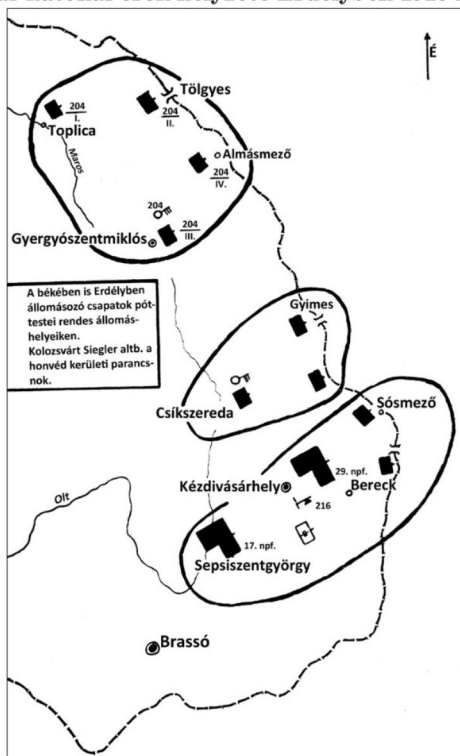
„A világtörténelemben ennek a belgrádi katonai egyezménynek már csak azért sem volt párja, mert olyan ország kötötte, amely már nem rendelkezett annyi katonasággal sem, melyből ötven főnyi megbízható csapatot lehetett volna összeállítani, hogy biztosító kíséretül szolgáljon az útrakelt államfőnek. De az is igaz, olyan állam sem volt még a világon, amelynek hadügyminisztere egy ünnepélyes állami aktus alkalmával kijelentette, hogy nem akar többé katonát látni!

Mindezeket meggondolva, minden szenvedélyességtől mentesen fel lehet vetni azt a kérdést, hogy Károlynak és munkatársainak tudatlansága volt-e nagyobb, vagy árulása?”

Így nyilvánítja Jancsó Benedek lesújtó véleményét Károlyi Mihály belgrádi végzetes kirándulásáról.

Erdélyben 1918. október végén Goldbach tábornok parancsnoksága alatt 28 zlj. 12 üteggel tartotta Besztercenaszód, Csík-, Háromszék- és Brassó-megyéket megszállva. Goldbach altábornagy hadseregcsoportha elég lett volna, nemcsak Erdély keleti határainak megvédésére, – hanem a Romániából kivonuló Mackensen tábornagy seregével együtt Erdély déli határát is megvédhette volna. Lindner hadügyminiszter szerencsétlen intézkedései ezt az Erdélyt védő csoportot széjjelugrasztották és a rengeteg hadianyagot tartalmazó raktárak őrizetlenül maradtak. Így Erdély védtelen lett. (Lásd az 1. sz. vázlatot!) A Diaz-Weber-féle fegyverszüneti szerződés mint demarkációs vonalat Bosznia és Erdély, azaz Magyarország történelmi határait jelölte meg. Ezt a demarkációs vonalat Entente katona át nem léphette volna és így a Diaz-Weber fegyverszüneti szerződés biztosította volna Erdélyt is minden invázió ellen.

A magyar katonai erők helyzete Erdélyben 1918 nov. 1-én.

1. sz. vázlat.

Goldbach altb. parancsnoksága alatt 28 zlj., 12 üteg., 1 lov. ho. 2. rep. szd., 13.662 puská, 82 löveg. A jobbszárnyhoz csatlakozva Romániában Mackensen hadserege 60.000 ember és 1 ½ O. M. hadtest. (Lásd a 2. sz. vázlatot.).

Károlyi Mihály szerencsétlen belgrádi vállalkozása azonban hatályon kívül helyezte ezt a védelmet is és utat nyitott Magyarország feldarabolására. Az Entente rászabadította a fegyvertelen, letört Magyarországra a magyar területekre éhes szomszéd népeket, akik ezt a kedvező alkalmat alaposan ki is használták.

A belgrádi katonai egyezmény ugyanis Erdélyben demarkációs vonalként a Maros vonalat jelölte meg, mely vonalig Erdélyt a magyar haderőnek ki kellett üríteni és ez a vonal volt tulajdonképpen az a látszólagos határ, ameddig az Entente-nak szándéka volt területileg

Romániát megjutalmazni azért a katonai segítségért, amit nekik a világháborúban nyújtott.

Jancsó Benedek azt mondja:

„A magyar közvélemény a román kir. hadseregnek a Maros folyóig való előnyomulását az entente hatalmak megbízásából eredő megszállásnak tekintette s azért a maga részéről a fegyveres ellenállást a belgrádi szerződés megszegésének tekintette volna.”

II.

**A MACKENSEN NÉMET HADSEREG VISSZAVONULÁSA. A ROMÁNOK
ÁTLÉPIK ERDÉLY HATÁRAIT. AZ ERDÉLYI MAGYAR KATONAI
PARANCSNOKSÁG. NEMZETŐRSÉG. TÖREKVÉSEK A 38. HONVÉD
HADOSZTÁLY FELÁLLÍTÁSÁRA. SZÉKELYEK KOLOZSVÁRT. SÚRLÓDÁSOK.**

Pogány József a Katonatanács elnöke már 1918. november 3-án kijelentette, hogy a Katonatanácsnak csak egy programja van: végleg megszüntetni a hadsereget. Ő és Steinbrück Ottó, mindketten mesteri biztonsággal végezték a pusztítást. Pogány, majd Kun Béla és agitátorai különösen a tisztikarra vetették magukat, mert ez volt a hadsereg, a fegyelem, valamint a régi államrend gerince, támasza, oszlopa.

1918. dec. 1-én Kolozsvárt az alábbi karhatalmi erők állottak rendelkezésre:

21. gyal. ezred a laktanyában	300 fő
21. gyal. ezred a fellegvárban	50 fő
Bodor őrnagy nemzetőrsége a tanítók házában	60 fő
Bodor őrnagy nemzetőrsége a csendőrlaktanyában	50 fő
A csendőrlaktanyában csendőr	19 fő
A csendőrlaktanyában népfőlkelő csendőr	10 fő
Tiszti önkéntes zlj. a Mensában	30 fő
Katonai rendőrség a Ferenc József úti iskolában	26 fő
Élelmezési létszám összesen:	545 fő

Erdélyben minden városban a lakosság arányszáma szerint magyar, román, szász nemzetőrségeket állítottak fel. Ezeket a magyar kormány fizette és fegyverezte fel. A magyar belügyminisztériumnak voltak alárendelve. A kolozsvári magyar kerületi parancsnokság ezekkel nem rendelkezhetett és csak helyi szolgálatra voltak alkalmazhatók a polgári rend fenntartására.

Egy ideig a nemzetőrségek együttműködtek, de csakhamar külön váltak, mint például Kolozsvárt a román nemzetőrség Kotucz százados vezetése alatt különvált a magyaroktól, kiket a magyar kormány rendeletére Siegler altábornagy egy külön kaszárnyába helyeztetett el. A

kolozsvári hadbizottság a román nemzetőrség számára Kotucz százados kezéhez másfél millió és később még 800.000 koronát fizetett ki és ezzel a román nemzetőrséget egy időre függetlenné tette.

A nemzetőrségek nemzetiség szerinti megoszlása, néhány városban az alábbi képet mutatja:

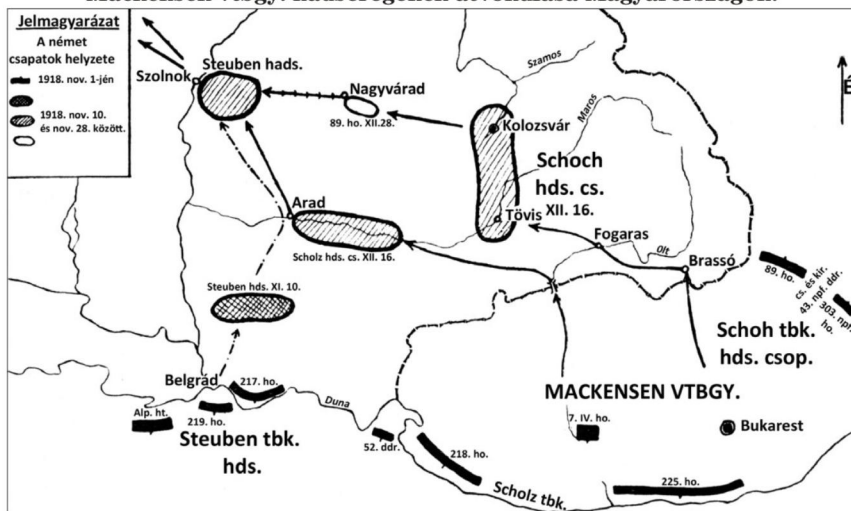
	Magyar	Szász	Román
Nagyenyed	18/200		3/53
Gyulafehérvár	20/70		29/283
Vízakna	18/194	18/354	
Nagyseben	18/184	16/593	79/1000
Kolozsvár	49/252		32/107
Dés	34/79		41/464
Segesvár	108	255	240
Szászváros			25/200

A számlálót képező számok a tisztek – a nevezőben lévő számok a legénység létszámát jelentik.

A román nemzetőr alakulatok létszáma állandóan emelkedett és a román ügyvédek, tanítók és román pópák, valamint egyéb agitátorok bőven ellátták fegyverrel és lőszerezéssel azokat. A magyar kormány a titkosan felállított erdélyi román felfegyverzett gárdák létszámáról, – de különösen azokról, melyek Kolozsvártól nyugatra szerveztettek, – nem volt teljesen tájékozva.

Itt említem fel, hogy Mackensen vezértábornagy hadserege Romániából a 2. sz. vázlat szerint hadseregének zömével Dél-Magyarországon át vonult vissza. Erdélyben csak egy német hadosztálynak megfelelő csoport vonult Brassóból Fogarason, Kolozsváron át Nagyváradra, melyet 24 órányi távolságon követtek Ferdinánd román király Erdélyt megszálló csapatai.

Mackensen vtbgy. hadseregének átvonulása Magyarországon.

2. sz. vázlat.

Legenda: Brassó–Fogaras–Kolozsváron át egy német hadosztály vonult Schoch tábornok parancsnoksága alatt. A sztánnai alagútnál román gárdisták meg akarták akadályozni a hadosztály visszavonulását, de a németek néhány ágyúlövéssel utat nyitottak maguknak. Szolnokról a német csapatok vasúton szállítottak hazájukba. 1919 I. 3-án az utolsó német szállítmány is elhagyta Magyarországot. (Barkóczy Klopsch Béla: *Heimzug der Armee Mackensen.*)

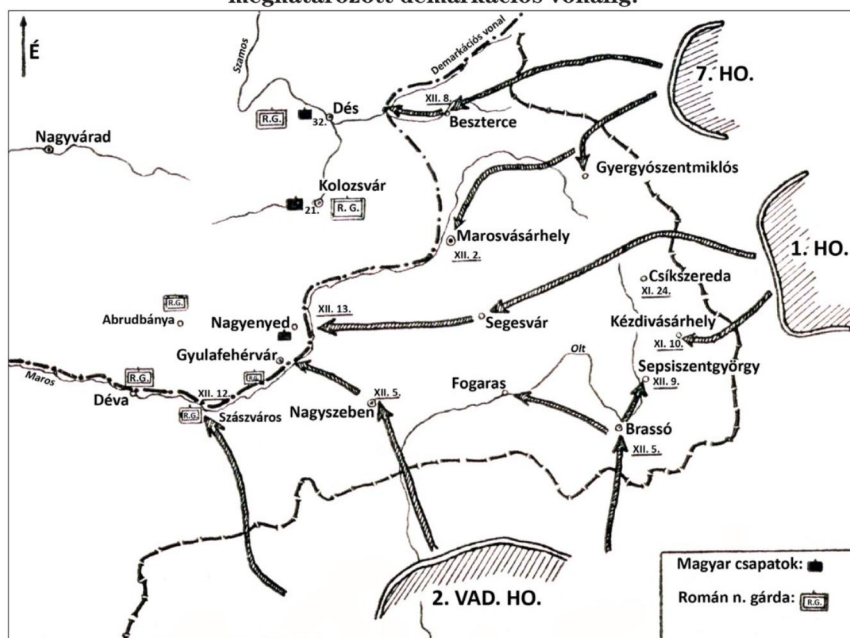
Nincs tudomásom arról, hogy a németek hivatalos ajánlatot tettek volna, miszerint a mi oldalunkon harcolnának az előnyomuló románok ellen.

Romániának a román légiókra támaszkodó gyenge katonaoszlopai félve és óvatosan lépték át a védtelen Erdély határhegyláncának nyitott szorosait, hogy Erdély területét a belgrádi katonai egyezmény szerint a Maros vonalig megszállják.

A letört Magyarország a belgrádi katonai egyezményt szigorúan betartva kiürítette a Marosig terjedő területet és csak a politikai hatóságait hagyta ott vissza. Az előnyomuló román oszlopok előtt a visszamaradt nagyértékű hadianyagot tároló raktárakat kiüríteni már nem lehetett és az ott talált készleteket, valamint a pénztárak pénzálladékát a románok lefoglalták. A román katonai előnyomulás előkészítésében hathatósan közreműködtek a román propaganda ügynökei, a román

ügyvédek, tanítók, pópák, akik Erdélyben az utolsó pillanatig hűségesen viselkedő és a világháborúban hűségesen velünk együtt harcolt erdélyi román lakosságot ellenünk lázították, ami annál könnyebben sikerülhetett, mert mint ismeretes, míg Erdély völgyeiben főképpen magyarok és Erdély délkeleti részén szászok laktak, addig a románnyelvű lakosság inkább a magaslatokon, hegyekben élt. Erdély területén tehát az ilymódon szervezett és ellenünk izgatott gárdisták természetesen lényegesen elősegítették a Romániából elindított román katonaság előnyomulását; megkönnyítették ennek a helyzetét, őket hírekkel látták el és minden tekintetben támogatták. (Lásd a 3. sz. vázlatot.)

A román csapatok előnyomulása és Erdély megszállása a Belgrádban meghatározott demarkációs vonalig.

3. sz. vázlat.

Magyar részről Erdélyben ekkor Kolozsvárt székel a legmagasabb magyar katonai parancsnokság, magyar csapatok nélkül. A magyar forradalom kitörése idejében Erdélyben a honvéd kerületi parancsnok tisztét Siegler altb.-nagy töltötte be. Én mint m. kir. honvédezredes és a m. kir. 39. honvéd gyalog dandár parancsnoka, 1918. nov. első napjaiban még a Piáve mellett, a Monte Tomba környékén harcoltam,

mint az Alpesekből visszavonuló sereg utóvéde, fedezve a menet vonalát. 1918. nov. 17-én vonultam be volt ezredem, a nagyváradi 4. honvéd gyalogezered élén Nagyváradra. Nov. 23-án a honvédelmi minisztériumba felrendelve, azt a parancsot kaptam, hogy induljak Kolozsvárra és vegyem át a nyugalomba vonuló Siegler altábornagytól az erdélyi katonai kerületi parancsnokságot.

Itt felemlítendőnek vélem, hogy én fiatal éveimet Erdélyben, Brassóban töltöttem, hol édes Atyám az ott állomásozó 23. honvéd zászlóalj parancsnoka volt. Édesapám eredetileg papnak készült és a kőszegi papnevelőben érte 1848-ban a szabadságharc. Kossuth hívó szavára másodmagával megszökött onnan és beállt honvéd tüzérnek. Végigharcolta a szabadságharc csatáit, míg egy roham alkalmával szuronnal mellbeszúrták. Sebesülve fogságba esett. Felgyógyulása után besorozták az osztrák ármádiába és az 1859. évi háborúban már mint főhadnagy harcolt, – 1866-ban pedig a debreceni 39. császári ezred kötelékében századjaival megrohanta az olasz gránátosoktól védett Santa Monte Crocét. A m. kir. honvédség felállítása alkalmával felszólították, hogy abba lépjen be, amit meg is tett és megkapta a még akkor önálló Brassóban székelő 23. honvéd zászlóalj parancsnokságát.

Brassóban nevelkedve eleinte a magyar, – majd a Feketetemplom mellett levő szász alreáliskolába jártam. Később, mint vezérkari százados, a kolozsvári honvéd kerületi parancsnoksághoz voltam beosztva és ebben a minőségben alkalmam volt Erdélyt megismerni és tanulmányozni. A világháborúban a híres nagyváradi négyes honvédeket vezettem és a háború legnehezebb helyein harcoltam velük Lemberg körül, – a Kárpátokban, az Alpeseken, a Doberdón, a Monte San Michelén, a Monte San Gábeliélén és végül mint dandárparancsnok, a Monte Tombán.

1918. november végén Kolozsvárra érkezve, négy nemzeti tanácsot találtam, a magyart dr. Apáthy István, a székelyt Sándor, a szászt Kirschknopf elnöksége alatt és végül a román nemzeti tanácsot. A román nemzeti tanács elnöke Hátziegan volt. Az erdélyi katonai kerületi parancsnokság magyar csapatokkal nem rendelkezett. A nemzetőrség és csendőrség a belügyminiszternek voltak alárendelve. A pótzászlóalj és kiegészítő kerületi parancsnokságok csak küldöncökkel rendelkeztek. December elején Grandpierre Emilt, mint főispánt iktatták be tisztségébe. Én báró Wesselényi Ferencnél kaptam lakást, – később nem akarva terhükre lenni, a New-York szálló második emeletén kaptam egy szobát.

Elképzeltető, hogy ez utóbbi lakásom mily nagyon kényelmetlenné vált, amikor a románok Kolozsvárra bevonulva, a New-York szállóban katonazenéjükkel tartották díszlakomájukat.

Kolozsvár külvárosaiban gyakran úgy nappal, mint éjjel fordultak elő lövöldözések, melyeknek ugyan semmi komolyabb hátterük nem volt, de azért áldozatokat kívántak. Így lőtték meg éjjel, az ablakon lopva kitekintő derék Zeyk Józsefet. Azt rebesgetik, hogy Kun Béla lőtte⁴ volna le.

A belgrádi katonai egyezmény alapján Magyarország a demarkációs vonalig megcsonkított területén hat gyalog- és 2 lovas hadosztályt tarthatott.

Lindner Béla hadügyminiszter szerencsétlen kijelentése, – hogy nem akar többé katonát látni, – továbbá balfogású intézkedései, a harctérről zárt rendben és fegyelmezetten hazaérkező alakulatokat szétzüllesztették, kiket a határállomásokon a kormány kiküldöttei azzal a kioktatással fogadtak, hogy tisztjeiknek többé engedelmeskedniök nem kell és egyenként otthonukba távozhatnak.

Ilymódon a harctérről hazaérkező csapatok nagyobb részben szétoszlottak, elszéledtek és az ország voltaképpen semmi haderővel nem rendelkezett.

Lindner kudarcot vallott szerencsétlen működése után, Bartha Albert vk. alezredes lett a magyar hadügyminiszter. 1918. nov. 9-én vette át hivatalát. Ő jobban szíven viselte az ország sorsát, szándéka jó volt, de sajnos, amit elődje tönkretett, azt azonnal jóvátenni nem tudta.

Az engedélyezett 6 gyalog- és 2 lovas hadosztályt újonnan kellett megszervezni és felállítani. Ez azonban nem ment simán. A készakarva tönkretett fegyelmet sem lehetett 24 órán belül parancsra megint helyreállítani. A kormány által behívott 5 legfiatalabb korosztály vagy egyáltalában nem vonult be, vagy ami be is vonult, nem volt kiképezve – és bennük élt a forradalom lelke.

Erdélyben, a Maroson innen a 38. hadosztályt kellett volna felállítani, ami az elmondottak következtében igen nehezen ment.

Eközben Kolozsvárra gyülekezni kezdtek a Székelyföldről, a Barcaságból, a románok előnyomulása elől menekülő székelyek és szászok. Háborút viselt tartalékos tisztek, katonák, öregek és fiatalok. (Lásd az 1. számú mellékletet. Ez a levél felidézti az akkori idők eseményeinek emlékét.)

Ezek Kolozsvárra érkezve arra kértek engem, mint Erdély magyar katonai parancsnokát, hogy székely tisztjeik vezetése alatt külön csapatokba alakulhassanak.

Én örömmel kaptam ezen az alkalmon és ezeket az elkeseredett menekült székelyeket osztagokba szerveztem és igyekeztem őket felszerelni és felfegyverezni, ami ugyan a rendelkezésre álló kevés hadianyagból

⁴ [Vélhetőleg elírás, talán „lövete” lett volna a helyes – szerk.]

csak részben sikerült. Így pl. 1700 összegyülekezett székelynek csak kb. 600 puska jutott.

Az erdélyi magyar katonai parancsnokság most arra törekedett, hogy ezt a csekély kis erőt azokon a helyeken, ahol a felizgatott, forrongó lakosság és fellázított román gárdisták raboltak, gyűjtogattak, rendet teremtsen és megakadályozza a rendellenességeket, főképpen egy véres polgárháború, illetve egyoldalú mészárlás kitörését.

Egyéb megbízható csapatok hiányában, az alig megalakult és felszerelt székely osztagokat azonnal ki kellett küldeni karhatalomnak oly vidékre, ahol rablások és fosztogatások történtek, hogy a veszélyeztetett és védtelen lakosságot a rablók ellen megvédjék. Kolozsvár vízzel való ellátását, a villamos művek megszállásával is biztosítani kellett.

A magyar lakosság egész Erdély területén védtelenül állott a pópák, román tanítók, ügyvédek és egyéb agitátorok által felbujtott oláh parasztsággal szemben, akiket fegyverrel, lőszerral, kézigránatokkal, sőt géppuskákkal is elláttak. Minden pillanatban megindulhatott volna, bármely csekély okból kifolyólag a mészárlás, melynek az 1848-iki szomorú eseményekhez hasonlóan, a védtelen magyar férfiak, asszonyok és gyermekek estek volna áldozatul.

Magyar részről szigorú katonai parancsot adtak ki, hogy a román nemzetiséget sértő bármilyen tett, cselekedet, megjegyzés tilos és büntetéssel jár. Sajnos, az ingerlés leginkább román részről történt és ilyenkor az összeütközések nem voltak elkerülhetők. De a magyar katonai parancsnokságnak mégis sikerült a rendet helyreállítani és fenntartani.

A román diplomácia, a katonai vezetők és a román vezető férfiak azonban nem voltak megelégedve a Marosig terjedő román megszállással és minden törekvésük oda irányult, hogy a demarkációs vonal átlépésével minél nagyobb területet vegyenek birtokba. Ennek érdekében megkezdődött egy tervszerű román diplomáciai és katonai mintaszerű összejátszás, melynek célja volt az Ententet, azaz a Conseil suprême-t rábírní arra, hogy a románok engedélyt kapjanak, hadászati fontosabb pontok megszállásának ürügye alatt a Belgrádban megszabott Maros demarkációs vonal átlépésre. E célból minden a területünkön történt kisebb eseményt, sűrlődást, (pl. egy román kokárda letépését) felfújva rögtön a már Marosvásárhelyen székelő román parancsnoknak, – az Entente keleti hadsereg parancsnokának és a Conseil suprême-nek jelentették olyformán kiszínezve, hogy a magyarok a románok között minden nap massacre-ke, mészárlásokat rendeznek és emiatt román erdélyi fajronaik rettegésben élnek, őket legyilkolják stb. A következőkben ecsetelek egy Kolozsváron megtörtént, erre jellemző esetet: A román nemzeti tanács épületének közelében, az utca sarkán állt egy román nemzetőr szakaszvezető, ki mellett egy székely katona puskával a vállán haladt

el a járdán. A román szakaszvezető a székelynek el akarta venni a pus-káját, de ez nem engedte. Ebből szóváltás, csődület, verekedés keletke-zett, mire a román nemzeti tanács elsőemeleti irodájából egy géppuska szólalt meg, melynek egyik lövése egy 15 éves *román* gyereket megölt. A lövöldözést sikerült az ellenfelek széjjelválasztásával megszüntetni. Ezt a gyereket maguk a románok ölték meg, ennek dacára ezt az ese-tet akként fújták fel és állították be, mintha a románok élete a magyar területen nem volna biztonságban s emiatt az Ententenél szorgalmaz-ták, miszerint engedélyt adjon arra, hogy a román csapatok a demar-kációs vonalat átléphessék és Kolozsvárt, Nagybányát, valamint Dévát, mint fontos hadászati pontokat megszállhassák.

Épp ezidőtájt Brassóból jöve, vonult Erdélyen át a Mackensen had-seregéhez tartozó német hadosztály és Kolozsváron egy napig pihenőt tartott. Az erdélyi katonai kerületi parancsnokság a legnagyobb elő-zékenységet tanúsította volt fegyvertársa iránt s amint csak lehetett, minden kívánságát teljesítette, útját egyengette, tájékoztatta a helyzet-ről, valamint az Entente olyirányú rendelkezéséről is, hogy lefegyver-zésükkel és internálásukkal kell számolniok.

Felfogásukra jellemző a következő: Amikor Kolozsvár város közepén a székelyek és románok között az előbb elmondott összetűzés történt, mely alkalommal a román nemzeti tanács géppuskája egy román gye-reket ölt meg, a német hadosztály parancsnoktól egy szakaszt kértem, hogy a verekedő feleket szétválassza. A német tábornok a kérés telje-sítését megtagadta azzal az indokolással, hogy ha a németek az össze-koccanásban a székelyek pártjára állnának, ebből őreájuk és hazájukra nézve kellemetlen politikai következmények keletkezhetnének. Ez okból kérésemet nem tartotta teljesíthetőnek.

III.

A GYULAFEHÉRVÁRI GYŰLÉS. DR. APÁTHY ISTVÁN MINT KELET-MAGYARORSZÁG KORMÁNYBIZTOSA. HELYZETJELENTÉSEK. A ROMÁNOK ENGEDÉLYT KAPNAK A MAROS ÁTLÉPÉSÉRE. ROMÁNOK KOLOZSVÁRT. AZ APÁTHY-BERTHELOT-FÉLE EGYEZMÉNY.

A Gyulafehérváron tartott román gyűlésre a magyar kormány előzőkenyen különvonatokat bocsátott az odautazó románok rendelkezésére. Ahogyan később kiderült, ugyancsak román diákok provokálására egyes állomásokon összetűzések, lövöldözések fordultak elő. Mégis magyar részről a következő távirat ment a román nemzeti tanácshoz.

16.403. szám.
eln. 1918.

Román Nemzeti Tanács

Kolozsvár

Kolozsvár, 1918. dec. 1.

A román nemzeti tanácsnak Gyulafehérvárra ma az alábbi express táviratot intéztem:

Székelykocsárd és Tövis pályaudvaron lefolyt összetűzés felett mély sajnálatomat kifejezve, a legszigorúbb vizsgálatot rendelttem el. A testvér nemzeti jelvények és zászlók tiszteletben tartására az összes állomások és őrségek utasítva.

A visszatérő román testvérek élet- és vagyonbiztonságára minden intézkedés megtételre került. Ezt szíves tudomásulvétel végett van szerencsém megköszönni. Kratochvil ezr.

Ez a sürgöny magyar részről a legnagyobb előzékenységet igazolja és azt is bizonyítja, hogy az erdélyi román lakosság terrorizálásáról szó sem lehetett.

Dr. Apáthy István Erdély volt főkormánybiztosa az „Uj Szemle” 1920. dec. 2–3. számában a gyulafehérvári gyűlésről a következőket mondja:

„Tudjuk jól, hogy a gyűlésre mentek sokan, az oláhok is, kik a magyar állam kötelékében való maradás hívei; de tudtuk azt is, hogy ezek nem fognak szóhoz juthatni, és hogy a vezetők már elhatározták a

Romániához való csatlakozás kimondását. Nem nevezhetem meg azokat, akikről tudom, hogy Kolozsvárról Gyulafehérvárra azért mentek, hogy a csatlakozás ellen tiltakozzanak, de azt is tudom, hogy Gyulafehérvárt az oláhok letartóztatták őket és csak napok múlva eresztették szabadon. Tudom, hogy a gyűlés a maga határozatait korántsem hozta egyhangúlag; a csatlakozásnak nagy ellenzéke volt és csak ezeknek megnyugtatóására hozták, mint a csatlakozás föltételeit, azokat a határozatokat, melyek minden nemzet jogainak egyenlő biztosítását követelik, nevezetesen, hogy mindenik nemzetet (tehát a magyart, illetőleg a székelyt és a szászt is) önmaga által saját kebeléből választott egyének a saját nyelvén igazgassanak, oktassanak, fölötté csak saját bírái bíraskodjanak; hogy a magyar állam törvényei továbbra is érvényben maradjanak stb. Tudom, hogy a gyűlés méretei, – hiába voltak ingyen különvonatok, – nem haladták meg egy-egy vidéki politikai népgyűlés szokott méreteit.

Egy szavahihető gyulafehérvári ismerősöm írta nekem mindjárt az ülés után, hogy azon tízezernél többen semmiesetre sem lehettek: a résztvevők sorokba rendezve, az ablak alatt vonultak el, kényelmesen megszámolhatta őket. Maga a nevezetes ülésterem kicsi, körülötte sem voltak valami sokan.

A szíve örült, – írja egy ismerősöm – midőn látta, mily kevesen voltak; zászló alig volt, lelkesedés kevés. A Királyhágón inneni oláh vidékek nagy része egyáltalában nem küldött képviselőt Gyulafehérvárra, a többiek is csekély számmal. Tehát a gyulafehérvári gyűlés még a magyarországi oláhság illetékes megnyilatkozásának se tekinthető, nem szólva arról, *hogy a magyarokról és németekről is határozott az ő tudtuk és megkérdésük nélkül.*

A mi kolozsvári népgyűlésünkön, melyen december 22-én a gyulafehérvári határozat ellen tiltakoztunk, legalább 40.000 ember volt. Voltak nagy számmal oláhok is, és csatlakozását több, mint 300 sváb község jelentette be. Pedig az oláh katonaság akkor már délfelől és keletfelől megakadályozta a lakosságot a gyűlésre jövetelben.”

Ezt írja Dr. Apáthy.

Jancsó Benedek írja,⁵ hogy Novac Trajan, a román szocialisták egyik vezetője 1918. dec. 16-án Kolozsvárt a következő tiltakozást tette közzé:

„Valótlanság, hogy a gyulafehérvári határozatot az összes román proletáriátus beleegyezésével hozták volna. Azoknak az egyéneknek,

⁵ A román irredent[ist]a [mozgalmak] története. 468. oldal.

akik ott állítólag a román proletáriátust képviselték, nem volt a román proletáriátus részéről semmi felhatalmazásuk, hogy nevében a Magyarországtól való elszakadást helyeselhessék. A tiszta tényállásnak megfelelő valóság az, *hogy ezen a gyűlésen semmiféle szavazás nem volt, mert az egyesülést csak deklarálták.*”

Az erdélyi állapotokat és helyzetet az alábbi néhány helyzetjelentés jellemzi:

1918. XII. 13. Az erdélyi katonai kerületi parancsnokság december 13-án kelt, a hadügyminiszternek küldött helyzetjelentése:

Besztercén román dandárparancsnok; 800 ember, – 3 ágyú. Óradnán 200 román katona. Naszód megszállva és 3 ágyú. Brassóban kiplakatírozva, hogy a magyar állami hadseregbe belépni tilos.

Apahidai állomást csőcselék megtámadta. Szamosfalva állomást román katonák tiszt vezetése alatt megtámadták, fegyvert, lőszert elvittek, 400 székely katona a rendet helyreállította.

Kolozsvári románok Nagyszebenből pénzt kérnek Erdély részére, mert kolozsvári pénzütemek nem adnak több pénzt oláh gárdisták (nemzetőrök) részére.

Szászrégen: Román nemzeti tanács azt üzeni a kolozsvári nemzeti tanácsnak, hogy karácsonyra bevonulnak a román csapatok Kolozsvárra.

Piskin, Hátszegen, Vajdahunyadon, Nagybarcán fosztogatások.

1918. XII. 14. Helyzetjelentés:

Maros-Vásárhelyről jelentik, hogy Kolozsvárra induló székelyeket letartóztattak.

1918. XII. 15. Helyzetjelentés:

Nagyszebenből Alvincen és Piskin át egy román különítmény Petrosénybe megy.

A román vezérkar főnökének egy elfogott táviratából kitűnik, hogy a románok a demarkációs vonalat legközelebb át fogják lépni, hogy az egész románlakta területet megszállják. Kolozsváron lehallgatott telefonbeszélgetésből megtudtuk, hogy a kolozsvári románok már várják a román csapatok bevonulását.

Román katonaság az összes állami pénzeket zárlat alá vette. Brassóban azzal fenyegetik a magyarokat és szászokat, ha nem szavaznak Erdélynek Romániához való csatolására, üldözni fogják őket.

Gyalu jelenti, hogy havasi emberek csak jelszóra várnak, pár ezren már összegyűltek, ha nem vonják el a székelyeket, levegőbe röpitik a villanytelepet.

1 század román megszállta Dévát.

3 román zászlóalj a branyicskai hídon a demarkációs vonalat átlépte. Itt ütközet volt.

A mostani demarkációs vonal (a Maros) átléptének fegyveres megakadályozására intézkedés történt.

2 román katonavonat Tövis felé megy.

Tövisi katonai parancsnok parancsot kapott, hogy fegyveresen megakadályozza azok átkelését a hídon és a vasúti síneket rongálja meg. Páncélvonat odairányítva.

1918. XII. 16. Helyzetjelentés:

A tegnapi helyzetjelentésben jelentett 2 katonai vonat a Maros hídig előre ment, ott a románok egy tiszti küldöttsége a magyar őrség parancsnokát felszólította a vonatra a hídon való átbocsátására. Utóbbi ezt megtagadta, erre a vonat visszafordult. A híd túlsó végén álló román nemzetőrök a magyar hadikövetet, Várady főhadnagyot lelőtték.

Kisküküllőszegre az új folyamán állítólag egy román hadosztály-parancsnokság érkezett...

XII. 17. Helyzetjelentés:

Nagyszebenben 200 román katona.

... Tudomásunk van arról, hogy a nagyszebeni román kormány a megszállott területeken a katonai és a nemzetőrségi parancsnokságait értesítette, hogy a dec. 22-én tartandó erdélyi magyar monstre nemzetgyűlésre beutazni szándékozókat mindenestre tartsák fel.

... Segesvárt, Medgyest román katonák megszállták. Román falvak fel vannak fegyverkezve.

... Déva jelenti: A románok jelentették, hogy ha a páncélvonatból újból lőnek rájuk, akkor Erdélyben minden 5 éven felüli magyart lemészárolnak.

XII. 18. Helyzetjelentés:

Dél előtt 10 óra 15-kor a következő jelentés érkezett be a kolozsvári kerületi parancsnoksághoz:

Kiküküllőszegre az új folyamán beérkezett román hadosztály parancsnoka egy hadikövet tiszt útján a következő írásbeli jelentést adta le nekem: A román csapatoknak a demarkációs vonalon való átlépése az Entente főparancsnokság tudtával és beleegyezésével történik; felkér tehát engem, hogy ezt felsőbb parancsnokságaimmal közöljem és megkérdem, hogy ezen rendeletekről tudomással bírnak-e?

Egyben csodálkozásukat fejezik ki, hogy ezen rendeletekről tudomással nem bírunk. Varga százados.

A katonai kerületi parancsnokság válasza távbeszélőn déli 11 óra 40 perckor Varga szds. részére a következő volt:

„A román hadosztály-parancsnoknak Varga százados úr útján küldött üzenete Budapestre, a hadügyminiszternek továbbíttatott. Az erdélyi katonai főparancsnoknak nincs tudomása arról, hogy a román csapatoknak engedélye volna a demarkációs vonal átlépésére. Ilyen értesítés a budapesti hadügyminisztertől az erdélyi katonai főparancsnokhoz nem érkezett.

Érkezett azonban a hadügyminiszter úrtól egy parancs, mely szerint a demarkációs vonalat szükség esetén fegyverrel is tartani kell.

Addig, míg ellenkező parancs nem érkezik, a demarkációs vonal átlépése a román csapatok által, fegyverrel lesz megakadályozva. Utasítom a százados urat, hogy ezen nyilatkozatot a román hadosztály-parancsnok úr tudomására hozza, felkérve őt, hogy felsőbb intézkedés megérkeztéig a szükségtelen vérontás elkerülése céljából a további hadműveleteket beszüntesse.

Százados úrra nézve pedig a kiadott parancsom mérvadó.

Egyszersmind tiltakozásomat és mély megbotránkozásomat fejezem ki a román hadosztály-parancsnok úrnak afelett, hogy tegnap este 7 órakor a mihálcfalvi maroshídnál a román tiszti küldöttséggel tárgyaló tiszti megbízottam kíséretére, a híd túlsó végén álló román nemzetőrök ösztüzet adtak, melynek következtében egy főhadnagy elesett. Az ügyben szigorú vizsgálat megindítását kérem.”

Kratochvil. erdélyi kerületi parancsnok.

Az 1918. dec. 22-én Kolozsvárt tartott erdélyi magyar és székely nemzetgyűlés által egyhangúan elfogadott határozati javaslat a következő:

Határozat.

„A Kolozsvárott 1918. december 22-én összesereglett városok és falvak népei kijelentik a Wilson-féle elvek értelmében gyakorlandó önrendelkezési jog alapján, hogy a magyarsággal egy azon népköztársasági állam közösségében kívánnak élni. Az ezeréves egységes és demokratikus Magyarország keretein belül követelik minden nemzet számára a teljes egyenjogúságot, a szabadságot és az önkormányzatot.

Kijelenti a nagygyűlés, hogy Erdély magyarsága és székelysége teljes jogosultságú önkormányzati szervének és képviselőtétének elismeri a Kolozsvárt 1918. dec. 17-én egyesült erdélyi magyar és székely nemzeti tanács által 1918. december 18-án megválasztott központi kormányzó-tanácsot.”

Ezt a határozatot magáévá tette az erdélyi szociálista párt is. A román szociálisták nevében csatlakozásukat magyar és román beszédben kijelentették Strengár, Demisán, Száva és Avranescu György pártdelegátusok.

Erről azonban az Entente hatalmak nem vettek tudomást.

Ezidőben a magyar hadügyminiszter a következő sürgönyt küldötte az erdélyi katonai kerületi parancsnokságnak:

„A román hadügy főnökétől beérkezett távirat szerint Kolozsváron 4000 székelyből alakult csapat román férfiakkal, nőkkel és gyermekekkel szemben a nemzeti színű jelvények viselése miatt erőszakosságokat követ el és a román gárda tagjait megtámadja. Ha ezeknek beszüntetésére intézkedés nem történik, a Székelyföldön fog represszáliákat alkalmaztatni. Kerületi parancsnokság az ügyet vizsgálja ki, az erőszakoskodásokat szüntesse meg és értesítse az utóbbi megszüntetéséről a román hadügy főnökét Nagyszebenben. Tett intézkedések ide jelentendők.”

Az erdélyi katonai parancsnokság e tárgyban küldött átiratát a 2. számú melléklet tartalmazza.

Magyar részről a rendelkezésre álló katonai osztagokból Kolozsvár biztosítása mellett a Maros-vonal megvédésére csak aránylag kevés, sajnos még ki nem képzett, alig fegyvelmezett erőt lehetett kirendelni.

Amint már említettem, a román vezérkar és diplomácia arra törekedett, hogy valamiképpen engedélyt kapjon az Entente-től a Maros demarkációs vonal átlépésére, indokolva ezt azzal, hogy a Maros-vonalon túli fajrokonai a legnagyobb terrornak vannak kitéve a magyarok részéről. Megvédésük érdekében tehát az szükséges, hogy a belgrádi katonai egyezmény szerint ama jog, mely szerint a demarkációs vonalon túl hadászati pontok is megszállhatók, – alkalmazást nyerjen.

Az Entente engedett a román kérésnek és a román hadvezetőség megkapta az engedélyt a Maros-vonal átlépésére és Kolozsvár, Nagybánya, Déva megszállására. A magyar hadügyminiszter ezt az erdélyi magyar katonai parancsnoknak a következő paranccsal hozta tudomására:

„Vyx francia alezredes értesítette a magyar kormányt, hogy a román csapatok fontos pontokat, köztük Székelykocsárdot, valamint több már erdélyi várost, *ideiglenesen*, míg francia csapatok érkeznek be, jogosultak megszállni. Hadászatiilag fontos pontokon a fegyverszünet értelmében jogunk van fegyveres erőt tartani. Ezért a fegyveres erő egy része feltétlenül a megszállott pontokon tartandó. Esetleges lefegyverezésük ellen óvást kell emelni.”

„Ha a lefegyverezés mégis megtörténik, a lefegyverezés időpontjának, az átadott fegyvernek, minőségének és számának pontos megjelölése mellett tiltakozás kifejezésével jegyzőkönyv veendő fel.”

1918. XII. 18. A hadügyminiszter a következő parancsot küldötte az erdélyi katonai kerületi parancsnokságnak:

„A román hadsereg a fegyverszüneti szerződés értelmében Kolozsvárt, mint hadászati fontos pontot, megakarja szállni. A magyar kormány tiltakozását jelentette be. A Hüm⁶ (Böhm államtitkár) a kolozsvári kerületi parancsnokságnak elrendeli, hogy a magyar csapatok vérontás elkerülése céljából ne használják a fegyvert, de helyeiken maradjanak. Ha a románok a lefegyverezést követelik, akkor csapataink tiltakozás bejelentése mellett fokozatosan vonuljanak vissza. A kerületi parancsnokság, póttettek stb, helyeiken maradjanak.” 33.908. eln. 1.

Lásd a 3. és 4. sz. mellékletet. Eme átiratok célja volt, hogy tisztázzák a helyzetet a románokkal.

1918. december 24-én, ránk nézve szomorú karácsony napján vonultak be a románok Kolozsvárra, ahonnan előzőleg az 1700 főből álló székely csapatok Nagyváradra, majd onnét Szatmárra irányítottak felszerelés végett, miután össze-vissza 600 fő volt csak puskával felszerelve.

XII. 24. A kolozsvári rendőrfőkapitány jelenti Budapestre, hogy a románok most szállták meg Kolozsvárt és a főtéren nagy ünnepséget rendeztek. Ünnepség után most vonulnak fel csapataik a laktanyákba, kb. 4000 főnyi gyalogság és 2 üteg tüzérség.

Néhány napra a románok Kolozsvárra történt bevonulása után Neculcea román hadosztály-parancsnok tisztek és szuronyos katonák kíséretében reggel 9 órakor a honvédkerületi parancsnokság hivatalos helyiségébe jött és az lefoglalta. Eljárását azzal indokolta, hogy ő keregett, de nem talált megfelelő irodahelyiséget. Azután eltávozott és én tisztikarommal a kormánybiztosságra távoztam. Közben egy Lupu nevű román törzstiszt lovaglópálcájával jelenlétemben a falakról levágta és letépte a térképeket, fényképeket, stb.

1918. december 31-én Berthelot francia tábornok Désről jövet Kolozsvárra érkezett. Berthelot tábornok nem volt pártatlan, hanem egyoldalú, románbarát és mindenben kedveskedett is nekik. Megérkezése idejére a románok a vidékről sok román parasztot, – asszonyaikkal együtt, – berendeltek Kolozsvárra, hogy a városnak román jelleget adjanak.

⁶ [Hadügyminisztérium – szerk.]

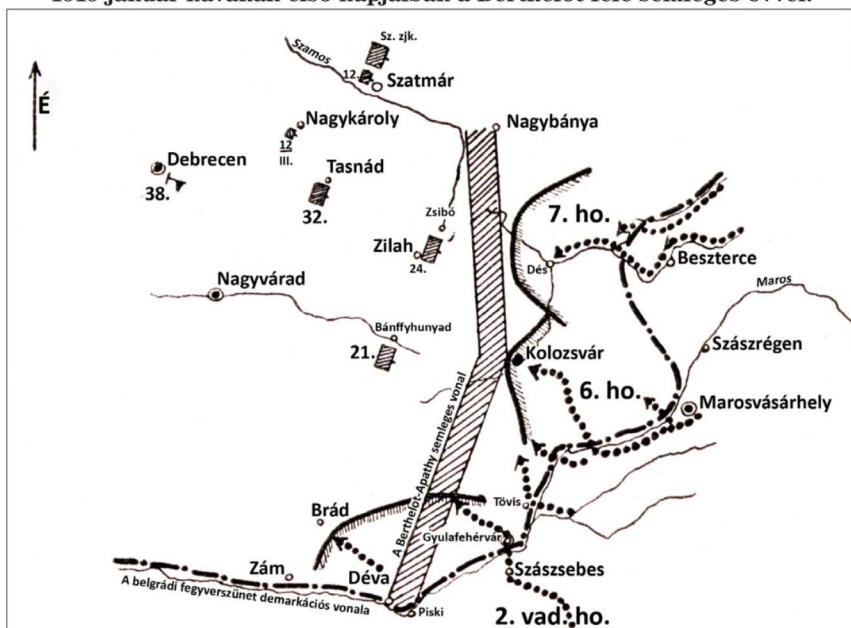
A magyarok előtt minden hely, ahol Berthelot megfordult, el volt zárva. Nagynehezen sikerült dr. Apáthy főkormánybiztosnak néhány úrral a vasútállomáson Berthelot előtt megjelenni.

Dr. Apáthy erre vonatkozólag szószerint a következőket írta:

„December 31-én utazott át Kolozsváron Berthelot tábornok. Délután Magyarország nevében én intéztem hozzá néhány szót. Válaszában kijelentette, hogy Franciaország sohasem fogja tűrni, miszerint az elnyomottakból – már amennyiben ilyenekről szó lehet – elnyomók váljanak. (La France ne tolérera jamais que les opprimés – à ce qu'on en dit – deviennent des oppresseurs.) és hogy a békekötés mindenben a wilsoni elvek alapjára fog helyezkedni. Megkért, hogy a helyzet megbeszélése végett vasúti kocsijában keressem fel. Ott beszélgettem vele csaknem másfél óráig. Biztosított ő is, Nacula tbk. is, amint már említettem, hogy további főkormánybiztosi működésem elé semmi akadályt nem fognak gördíteni. Felhoztam azt is, hogy amint román vezetőegyenységek beszélnek és barátaim velem is közölték, én leszek az első, akit a román katonai hatóság le fog tartóztatni. Ezt a híresztelést, minthogy szerinte is parlementaire vagyok, a legnagyobb képtelenségnek mondom. Azzal vált el, hogyha szükségem lesz rá, táviratozzak neki, s ő újra eljön. Jól emlékszem szavaira: »Si vous avez besoin de moi, télégraphier moi et j'y serai.«

Miután kíváncsiaknak mutatkozott, hogy magyar és román csapatok ne legyenek egy helyen együtt, Apáthy és Berthelot abban egyeztek meg, hogy Nagybánya, Kolozsvár, Déva vonalától keletre a román megszálló katonaság tartsa fenn a rendet. E vonaltól nyugatra tehát egy 15 km széles semleges sávot állapítottak meg, melytől nyugatra a rendfenntartás a magyarokra hárult. (Lásd a 4. sz. vázlatot.) Szó szerint mondom Berthelot, hogy mindenhol, ahol bolsevik van, a falu, a város szélén fel kell koncolni őket. Itt már mutatkozik az, hogy erdélyi magyar, illetve székely csapatokat megbízhatóknak és bolsevistaelleneseknek tartotta. Erdélyben nem volt bolsevizmus, tehát semmi szükség sem volt arra, hogy a bolsevizmus kiirtás ürügye alatt a románok előre nyomuljanak. A dr. Apáthy–Berthelot egyezmény alapján a magyar katonai parancsnokság tehát Kolozsvárt elhagyva, 1919. I. 7-én a semleges zónától nyugatra fekvő Bánffyhunadra ment. A magyar hadügyminiszter ezt a jóváhagyó leiratát az 5. sz. melléklet mutatja. A 21. kolozsvári gyalog ezred osztagai biztosították a Kolozsvár és Nagyvárad összekötő vasút vonalát. Más kisebb osztagok felszerelés és szervezés céljából Magyarországon belsejébe irányítottak.

**A magyar és román csapatok helyzete Erdélyben
1919 január havának első napjaiban a Berthelot féle semleges övvel.**

4. sz. vázlat.

Legenda: A román hadseregnek sikerült kieszközölnie, hogy a demarkációs vonalat rendcsinálás, valamint hadászati pontok megszállásának ürügye alatt átléphesse, de 1918 dec. 21-én Dést, 24-én Kolozsvárt megszállotta. A magyar csapatok a következő helyekre vonattak vissza:

- 21. gy. ezred; 1 zlj. Egeres.
- 1 zlj. és ezredtörzs Bánffyhunyad.
- 1 zlj Csucsá.
- 24. gy. ezred: Zilah. (kb. 80 fő)
- 32. ezred maradványai: Zsibó–Tasnád. (kb. 150–200 fő)
- 38. ho. parancsnokság Debrecen.
- Erdélyi kat. parancsnokság Bánffyhunyad.

IV.

1919. BÁNFFY-HUNYAD. A ROMÁNOK NEM TARTJÁK BE AZ APÁTHY-BERTHELOT-FÉLE EGYEZMÉNYT. AZ ERDÉLYI KATONAI PARANC SNOK SAJÁT FELELŐSSÉGÉRE ELRENDELI CSUCSÁNÁL AZ ELLENÁLLÁST. AZ ERDÉLYI KATONAI PARANC SNOKSÁG DEBRECENBEN. A SZÉKELY HADOSZTÁLY PARANC SNOKSÁGA SZATMÁRON. POMEROL ANGOL KAPITÁNY MISSZIÓJA. TROUSSON FRANCIA EZREDES TÁRGYALÁSA. A SZÉKELY HADOSZTÁLY HARCAI.

Az Apáthy-Berthelot-féle megegyezés értelmében 1919. jan. 7-én hagyta el az erdélyi magyar katonai parancsnokság Kolozsvárt és Bánffy-hunyadra utazott. Meg kell említenem, hogy nehéz szívvel búcsúztam, de ama reményben, hogy ez csak rövid időre szól. Apáthy kormányzónak búcsúzáskor ezt mondtam:

„Eddig Ön mellett voltam, támogattam minden erőmmel, de most aggódom önért, mert egyedül marad. Mindenesetre szoros összeköttetésben maradunk továbbra is.”

Nem gondoltam, hogy aggodalmam oly hamar teljesedésbe megy. Már a Bánffyhunyadra érkezésemet követő napon telefonon felhívott Apáthy és egy Bánffyhunyadon ellenünk áskálódó letartóztatott oláh agitátor szabadonbocsátását kérte tőlem. Apáthy kimért rövid szavából észrevettem, hogy Apáthy nincs egyedül s a másik telefonkagyló egy román ellenőrző tiszt kezében van. Ennek megfelelően válaszoltam és előzőekenyen megígértem, hogy kívánságát teljesítem és az illetőt Kolozsvárra küldöm. Apáthytól nem lehetett többet kivenni.

Dr. Apáthy Keletmagyarország kormánybiztosa tökéletesen beszélt franciául, ami nagy előnyt jelentett. Viselkedése, magatartása mindig hazafias és kifogástalan volt. Körömszakadtáig védte Erdélyt és a belgrádi katonai egyezmény pontjait; sajnos fáradozása eredménytelen volt, mert a románok diplomáciailag mindenhol győztek. Nem rajta múlt, hogy hazafias törekvései csődöt mondtak. Jobb sorsot érdemelt volna. Tisztelettel hajtom meg előtte az elismerés zászlaját, ama időre visszatekintve, amikor együtt dolgozhattam vele. Nehéz, szörnyű nehéz idők voltak.

Hogy mennyire bíztam az Apáthy–Berthelot egyezmény érvényességében, mutatja a következő parancsom, amelyet Bánffyhunyadon adtam ki a 21. ezrednek:

„Csapataink helyükön maradnak. Nem ürítünk ki semmit. Magyar-
gorbó kiürítése helytelen volt. Előkészületek teendők, hogy innét adandó
parancsra 2 század Gyaluba és 1 század Magyarnádasra állandó tar-
tózkodásra elindulhasson. A községek élelmezésükről gondoskodni fog-
nak. Erre még parancs következik. A francia összekötő tiszttel történt
tárgyalások után lefegyverzésről szó sincs és ez nem is fog megtörténni.
Senkinek ehhez joga nincsen.”

Kratochvil.

A Bánffyhunyadra történt beérkezésem után csakhamar megdöb-
bentő meglepetésben részesültem, ugyanis azt az értesítést kaptam,
hogy a románok az Apáthy–Berthelot féle 1919. jan. 1-én kötött egyez-
ményt semmibe sem veszik, a semleges zónát semmisnek tekintve, az
előnyomulást újból megkezdették és 1919. jan. 13-án Apáthy kormány-
biztost Kolozsvárt letartóztatták. Eljárás indult meg ellene. Kerestem
Apáthyval ez összeköttetést tájékozódás szempontjából, de nem sike-
rült. A hír valónak bizonyult, a román csapatok nyugat felé megindul-
tak és a román gárdák is megmozdultak, lázító vezérek vezetése alatt
Bánffyhunyad felé, ami az erdélyi magyar katonai parancsnokságot
arra kényszerítette, hogy állomáshelyét hátrább helyezze és pedig
egyenlőre Nagyváradra. Mivel az erdélyi magyar katonai parancsnok-
ság zöme már Debrecenbe lett elküldve, én szűkebb törzsemmel előbb
Nagyváradra mentem tájékozódni és *mivel láttam, hogy Arad felől
nincs eddig semmiféle román előnyomulás, saját felelősségemre
elhatároztam és elrendeltem a Csucsá-Királyhágó és attól északra
lévő hegyvonulat vonalában a románok további előnyomulásának
fegyverrel való megakadályozását és erre vonatkozó rendelkezése-
met még a nagyváradi állomáson távbeszélőn kiadtam, meghagyva,
hogy a Bánffyhunyad felől jövő 21. ezred szállja meg Csucsát.* Nagy-
váradon dr. Apáthy főkormánybiztos érdekében a mellékleteknél talál-
ható levelet intéztem Berthelot tábornokhoz. (Lásd a 6. sz. mellékletet.)
Lukács Béla, az erdélyi katonai kerületi parancsnokságnál beosztott
százados írja szó szerinti

„Nagyváradon a honvédhadapródiskolában volt hivatalos helysége-
ünk, melyben több újságíró kereste fel Kratochvil ezredest interjúért.

Nagyváradon való tartózkodásunk alatt vettem fel Hughesgépen⁷ a hadügyminiszter következő parancsait: [„]Nagyobb erők elől kitérni, kisebb erőket lefegyverezni, de mindent vérontás nélkül.” E parancsot Kratochwil ezredes *nem engedte kiadni.*”

Azért nem engedtem ezt kiadni, mert én már a fegyveres ellenállást Csucsánál saját felelősségemre elrendeltem.

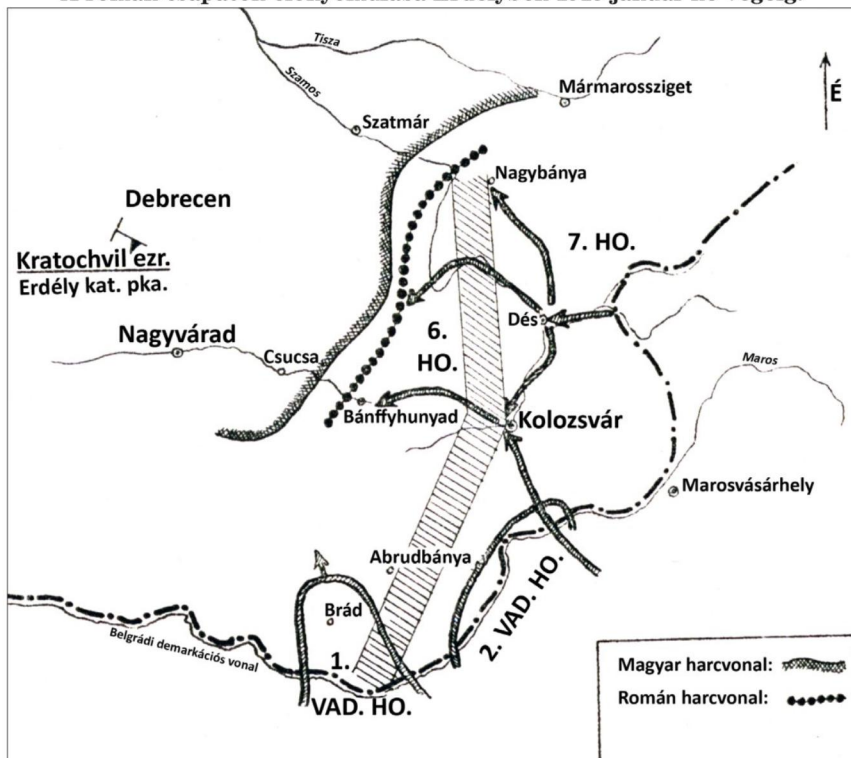
Dr. Apáthy István volt Keletmagyarország kormánybiztosa az 1920. évi december hóban megjelent „Uj Magyar Szemlé”-ben írja:

„... Csak arra lehetett törekedni, hogy a veretlen és rendben vonuló csapatokat gyűjtsék össze a Királyhágónál, a csucsai vonalon, ahol, ha Erdélyt nem is, de Magyarország többi részét aránylag kis erővel meg lehetett volna védeni az ellenségnek további előnyomulásától. Csucsai frontunkat nem is merték a románok komolyabban megtámadni április közepéig, addig amíg a frontunkat a magyar csapatok maguk nem hagyták el, hogy a vörös uralom ellen forduljanak. És ha a vörös uralom be nem következik, ha e helyett a magyar kormány minden erejével támogatja a Kratochvil parancsnoksága alatt álló katonaságunkat – a csucsai vonalra támaszkodva, egy megerősített magyar hadsereg könnyen visszafoglalhatta volna Erdélyt. Előkelő román tisztek mondták, *hogy ha a vörös uralom nem jön segítségükre, sohasem tudtak volna a csucsai fronton keresztül törni.*”

Nagyváradról Debrecenbe menve ott végleg megállapítottam a védővonalat, amely Csucsá-Szinérváralja-Mármarossziget vonalán húzódott és egyidejűleg kezdetét vette a csapatok szervezése és felfegyverzése. (Lásd az 5 sz. vázlatot.)

⁷ [A Hughes-távíró nevét feltalálója, az amerikai fizikus, David Edward Hughes (1831–1900) után kapta. Az 1855-ben feltalált Hughes-féle betűnyomót villamos motor hajtotta, ezzel kiküszöbölte a korábbi betűnyomó gépeknek azt a hátrányát, hogy az ún. betűkeréknek, illetve magának a hajtószerkezetnek is minden betű nyomása után egy pillanatra nyugalomba kellett jönnie. A villamosmotor a betűkeréknek állandó forgási sebességet biztosított. Az eszközt a Siemens gyártotta gyors távíró váltotta fel világszerte az I. világháborút követő években. – szerk.]

A román csapatok előnyomulása Erdélyben 1919 január hó végéig.

5. sz. vázlat.

Legenda : A románok az Apáthy-Berthelot egyezményt semmibe véve 1919. jan. 10-én átlépték a semleges övet, és jan. 13-án Bánffyhungadot és Zsibót megszállották. Az erdélyi kat. parancsnokság Nagyváradra, – a 21. gy. ezred a Királyhágóra, – a 32. gy. e. Tasnádra vonult. Közben az Entente újabb demarkációs vonalat jelölt meg, Nagybánya–Bánffyhungad vonalában, de a románok ezt nem tartották be. Jan. 20-án miniszteri rendeletre a 38. hadosztály a „Székely Hadosztály” nevet kapta. Jan. 24-én a 21. gy. ezred és Verbóczy szds. csoportja Csucsánál megtámadatva, lendületes ellentámadással elfoglalják Kis- és Nagysebest. Jan. 28-án Csucsára beérkezik a 39. gy. ezred 2. zjl.-ja.

Szándékom volt felkészülni, szervezkedni, erősödni, felfegyverkezni a románok elleni támadásra. Támogatást sehonnan nem kapva, saját hatáskörben kellett cselekednem, puskát, ágyút, felszerelést szereznem, rendszerint vasúti gócpontokról, vasúti kocsikból titokban.

A románok, ahogy már említettem, a semleges övet átlépték és sietve előnyomultak nyugati irányban, hogy minél nagyobb területet

szállhassanak meg és vehessenek birtokba. A Párisban székelő Conseil Suprême, a románok megállítása végett egy újabb demarkációs vonalat jelölt meg, mely Nagybánya–Bánffyhunyard vonalában lett volna, de a román csapatok ezt is átlépték, hogy ezzel a nagykövetek tanácsát kész helyzet elé állítsák, – és előnyomulásuk csak a székely csapatok ellentárlásán és vonalán torpant meg, mely délről Vaskohtól–Csucsá–Zilahtól nyugatra, Szatmár, Szinérváraljától keletre, Mármaroszigetig terjedt.

Ez igen gyéren megszállott vonalban harcoltak a székelyek 1919. január-tól április 16-ig, minden előnyomulásra irányuló román támadást, vagy kísérletet visszaverve, megakadályozva.

Január 23–28. között a Csucsai harccsoport igen szép támadást hajtott végre Bánffyhunyard felé, mely ideiglenesen Kis- és Nagysebest, Sebesvárt és a Dealul Fundaculi környékét birtokunkba juttatta. Február 22-én egy harccsoport átmenetileg Zilahot is elfoglalta, továbbá harcok voltak még Nagysikárló, Récse, Csusa, Iloba, Szinérváralja, Györtelek, Iloba-bánya mellett is.

1919. febr. 5-én Pomerol angol kapitány a budapesti Entente bizottságtól Debrecenbe érkezett. Erről szól a 7. sz. melléklet.

Sajnos, a székely és magyar csapatok szervezkedése és felfegyverkezése nem ment oly gyorsan, mint ahogy az kívánatos lett volna s lassan az egy hadosztályra felgyarapodott székely magyar védőcsapatnak rengeteg hátszói nehézségekkel kellett megküzdenie, ami tevékenységét és cselekvési lehetőségeit mérhetetlenül hátráltatta, és amelyek csak a románok előnyére váltak. A Székely hadosztályba szervezett csapatok felszerelése a leghiányosabb volt, mégpedig nemcsak ruházat, élelem és ellátás, hanem fegyverzet és lőszer tekintetében is. A budapesti köztársasági kormány ugyanis kezdettől fogva ellenszenvvel kísérte a maroknyi erdélyi csapat küzdelmeit, később pedig a Károlyi kormány, mert féltette hatalmát, megnehezítette a szervezkedést, a létszámkiegészítéshez szükséges toborzást és lőszert kezdetben igen gyéren, később pedig egyáltalán nem adott.

Jancsó Benedek említi könyvében:⁸ A Budapesti székely nemzeti tanács kieszközölte, hogy a Székely hadosztály kellően felfegyvereztessék. A fegyvereket Böhm hadügyminiszter kiutalta, de Pogány, a katonai tanácsok kormánybiztosa a fegyverek kiadását megtagadta. A hadügyminiszter az ágyúkat kiutalta, a raktár kezelő személyzete azonban Pogány utasítására megtagadta az ágyúk berakását a vasúti kocsikba. Budapesten egy székely különítmény katonái rakták be az

⁸ Lásd Jancsó Benedek: „A magyar irredent[ist]a mozgalmak története” 488. oldal.

ágyúkat, de a kísérőszemélyzet Pogány bizalmasainak utasítására az ágyúk irányzó készülékeit leszerelte és ellopta. Fehérneműt, felszerelést, stb. mindent elloptak.

Egy vezérkari testületbeli alezredes, aki teljes odaadással szolgálta a Székely hadosztály ügyeit, a székelyek helyzetéről a következőket írja:

„A székely különítmény és a szovjetkormány között a viszony állandóan feszült volt, mivel ez volt az egyedüli seregtest, amelyben agitátorok aknamunkája sehogysem tudta a tisztek és legénység közötti összhangot megbontani; itt az elrendelt parancsnoki választásokat nem hajtották végre, itt a tisztek nem voltak elvtársak. A szovjet emberei, állandóan reszkedtek a székelyektől és érezték azt, hogyha hazafias elkeseredésüket nem fogják egy Erdély felszabadítására megindítandó hadművelettel levezetni, a székelyek csakhamar ellenük fognak fegyveresen fordulni. Ezért húzódtott oly soká a székelyek felszerelése. Amíg a budapesti ezredek, továbbá a nemzetköziek és a többi gyűlevész népség vadonatúj ruhában járkált, addig a székely katona sok helyen szakadozott ruhában állott őrt elrabolt hazája határán és ott viselte sapkáján nyíltan a megtépett, megpiszkolt, drága »piros fehér zöld« színeket vagy a fehér »Erdélyért« felírású szalagot.

Sokat kellett nekünk, akik Budapestről irányítottuk a székelyek szervezkedését, alakoskodnunk, hogy elaludjék a szovjetvezetőség bizalmatlansága és a székelyek számára kiutalják a lőszert, fegyvert és ruházatot.”

A székelyek Kolozsvárról csak 4 löveget hoztak magukkal Szatmárra, – végeredményben a székely különítménynek 1919. április közepén 52 lövege volt, igaz, hogy nem teljesen harckész állapotban, mert a szervezés még nem volt befejezve. A lövegek jórészét a hadügyminisztérium tudta nélkül kellett kilopni a raktárakból. A vesztegetésekhez szükséges pénzt a „Székely Nemzeti Tanács” adta.

A csapatokat ez az állapot és főként a kormány eljárása rendkívül lehangolta, harci kedvüket azonban még ez sem lohasztotta le s rongyos ruhában, szakadt cipőben, esőben, hóban, sárban télvíz idején úgyszólván teljesen magunkra hagyva is, körömszakadtáig viaskodtak a mind nagyobb erővel fellépő ellenséggel.

Már említettük azt, hogy 1919. év januárjában az erdélyi kerületi katonai parancsnokság Debrecenbe tette át székhelyét. Az általam megszervezett Székely hadosztály parancsnokság Szatmáron, a 39. dandár parancsnokság pedig Nagyváradon állomásozott. Mindkét kötelék felett az erdélyi kerületi katonai parancsnokság rendelkezett Debrecenből.

1919. február elején titokban sikerült székely barátoknak, közte Friedrich államtitkárnak harminc millió koronát kiutaltatni. E nagy összeg fedezet alatt Debrecenbe jött és egy bizottság által a református kollégium levéltárában lett elrejtve. Ez összeg célja volt, hogy a Székely hadosztálynak rendelkezésére álljon az esetre, ha az állami ellátás megszűnne, amennyiben a Székely hadosztály azt nem használná el, akkor az összeg Erdély kulturális céljaira fordíttassék.

A román megszállás alatt a románok neszét vették a pénznek és ekkor Thuróczy a lelkes, makulátlan hazafi, mivel a könyvtárszobákat is lefoglalták és veszélyben forgott a pénz, azt elásta lakása pincéjében. Midőn 1919. július havában Brassóba voltam internálva, és a Székely hadosztály már megszűnt létezni, látván azt, hogy az Erdélyben esküt le nem tett hivatalnokok, tanítók, hogy nyomorognak, mint a fenti bizottságnak tagja két okmányt állítottam ki oly felhatalmazással, hogy legalább 6 millió szállíttassék Erdélybe a nyomorgók támogatására. Később a 2. okmánnyal újabb összeg Erdélybe való szállítását kértem.

Úgy értesültem később, hogy Thuróczy nem hat, hanem 23 milliót szállított Kolozsvárra átadva az ottani központnak.

1920-ban, amikor Nagyváradon voltam letartóztatva, a román hadbíró azonnali kiszabadulást ajánlott fel nekem, ha megmondom, hol van a 23 millió.

A harcok alatt február 20-án a román 14. gyalog dandár parancsnoksága Nagybányáról, továbbá a máramarosszigeti és zilahi román parancsnokságok hadikövet útján a következő átiratot juttatták a szemben levő magyar parancsnokságokhoz:

„A hozzánk érkezett felsőbb rendeletek értelmében kérem szíves intézkedéseit az iránt, hogy a parancsnoksága alatt álló csapatok 10 kmnyire a demarkációs vonal mögé vonuljanak vissza, szabadon hagyva egy 10 km mélységű területet.”

Kilátásba helyezik, amennyiben ezen rendelkezésnek eleget nem tennék, kénytelenek lesznek a demarkációs vonalon túli községeket ágyútűz alá venni. Ügyszintén megtorló intézkedéseket fognak tenni a területeiken lévő tisztek és családjaik ellen. A választ a kézbesítéstől számítva 24 órán belül várják.

Én erre néhány napra rá a következő választ adtam:

„Tudomására hozom, hogy a magyar csapatok részére a fegyverszüneti szerződés értelmében, mint demarkációs vonal, csak a Maros-vonal érvényes. A román csapatok az Entente-től csak egyes hadászati pontok megszállására kaptak megbízást, nem pedig területek megszállására.

Ennélfogva csapataimat vissza nem vonom. Ha a román csapatok a mi csapatainkra lőnének, vagy védtelen községeket lövetnének, akkor mi a román csapatokat szintén lövetni fogjuk. További fejleményekért a felelősség a románokra hárul. Egyben értesítem, hogy a magyar csapatok által megszállott területen a román lakossággal szemben mindennemű erőszakoskodás és fosztogatás legszigorúbban meg van tiltva és ha ily esetek előfordulnának, a tetteseket a legszigorúbban büntetik. A román parancsnokság fenyegetése a magyar tiszteknek védtelen családtagjaival szemben a megszállt területeken már eddig is elkövetett kegyetlenségeik sorozatát fogja növelni és ezekért az egész művelt világ előtt felelősséget a román parancsnokok fogják viselni.”

A román parancsnokság átiratát a magyar hadügyminiszter úrnak azon kéréssel terjesztettem fel, hogy azt az Entente-bizottságnak hozza tudomására.

A románok fenti fenyegetéseiket nem váltották be.

1919. március elsején én mint Erdély katonai parancsnoka Szatmáron, hol a kolozsvári hölgyek által adományozott zászlót ünnepélyes keretek között felszenteltük, – azt a parancsot kaptam a hadügyminisztertől, hogy induljak Csucsára és ott fogadjam Trousson francia ezredest Franchet d'Espèray vezérkari főnökét. Azonnal Csucsára indultam és vártam a bejelentett francia ezredest. Trousson francia ezredes egy román törzstiszt kíséretében érkezett meg. Utóbbit gépkocsin visszaküldöttem és Trousson ezredes mellé egy franciául tudó tisztemet osztottam be. Trousson ezredest Nagyváradon gr. Széchényi püspök engedélyével a püspöki palotában szállásoltam el. Hogy Trousson ezredes miért jött Magyarországra, erre vonatkozólag én a hadügyminisztertől, se a miniszterelnökségtől semmiféle utasítást, értesítést vagy felvilágosítást nem kaptam. Gr. Széchényi püspök grandseigneuriai magyar vendégszeretettel fogadta a francia ezredest házába. Trousson ezredes a megérkezését követő napon Nagyvárad városházára ment, ahol úgylátszik titkos román utasításra 28 román ember gyülekezett, hogy vélt sérelmüket, panaszaikat előadják. – Engem a dolog annyival inkább meglepett, mert senki erről nem tudott. Maga a magyar kormánybiztos sem.

Érdekes, hogy bár Nagyvárad tiszta magyar város és lakosságának talán össze-vissza csak 2 %-a volt román – mégis e csoport panaszát előadva, azt a látszatot keltette, mintha Nagyvárad lakosságának zöme román lenne. A 28 román nagyrészt megrendelt, felfújtt panaszokat adott elő.

Eleinte nem is gondoltam arra, hogy mindehhez közöm volna, vélén, hogy a polgári lakosság ügyei a polgári hatóságokra tartoznak,

csak mikor Trousson ezredes hozzám fordult, mondván: „Mit szól ehhez ezredes úr?” Meglepetve és ingerülten válaszoltam:

[„]Ezredes úr, holnap Debrecenbe megyünk s ott be fogom önnek mutatni az Erdélyből Zilah városából menekült és megkínzott magyarokat, az Erdélyi őslakókat. Különben az erdélyi magyarok és románok évszázadok óta békésen élnek egymás mellett és élhettek volna továbbra is; azonban lelketlen agitátorok és téves úton haladó fanatizált emberek, *de főképen az, hogy az Entente éppen román csapatokat bízott meg Erdély megszállásával*, teljesen felborította a helyzetet. Én e tekintetben *Elszász-Lotharingiára* mutatok, mint hasonló példára. Ezredes úr azt mondja, hogy Erdélyben részletesen tájékozódott és beszélt ottani magyarokkal, s azok a meglevő helyzettel meg vannak elégedve. Ezredes úr azonban nem tudja, hogy a magyarok Erdélyben milyen román terror alatt állanak, a magyarokat kémek és a Sigurancia figyelik meg, s ha egyik, vagy másik panaszra menne önhöz, őszintén beszélne, akkor az ön távozása után a szokásos botbüntetésben, vagy bebörtönözésben részesülne.”

A beszélgetésünk után azonnal sürgönyöztem Debrecenbe az ottani székely nemzeti tanácsnak, hogy gyülekeztesse a városházán az éppen Debrecenben lévő nagyszámú zilahi menekülteket, hogy odaérkezve őket Trousson ezredes úrnak bemutatthassam.

Másnap megérkezésünk után a városházára mentünk, ahol a székely nemzeti tanács egy tagja francia nyelven üdvözölte Troussont. Azután Trousson ezredes a nagy tömeg erdélyi menekült közül szintén 28-at választott ki és azokat kihallgatta.

Gyilkosságok, fosztogatások, botbüntetések és rablásokról panaszkodtak a szerencsétlenek, bemutatták sebhelyeiket. Zilahon az uccán pl. egy magyar urat megállítottak, az egyik román a töltött lőfegyver cső végét a magyar ember szájába dugta és mivel ez moccanni sem mert, elszedték tőle pénzét, óráját stb., szóval kirabolták. *A végén én sem állhattam meg*, hogy maliciózusan meg ne kérdezzem Trousson ezredest, „*hogy mit szól hozzá ezredes úr?*”

Másnap Trousson ezredes az irodámba jött és átnyújtott egy bekötött vastag, naplószerű jegyzőkönyvet. Beletekintve csodálkozva láttam, hogy velünk haribanálló románok minden puska, agyúlövésünket, minden kis járőr harcot is feljegyeztek és ezt a jegyzetfüzetet panaszképpen benyújtották az Entente-nál. Minden legkisebb esemény a védővonalon, minden harc, nap és óra szerint fel volt jegyezve.

Rögtön átláttam a dolgon és visszaadtam a vaskos könyvet, ezzel a határozott megjegyzéssel:

„*Kérem ezredes úr, hogy jövök én ahhoz, hogy igazoljam magam, mert a csuca-mármaroszigeti harcvonalon jogosan védem*

csapataimmal hazámat a románok jogtalan, indokolatlan támadásaival szemben? Mi jogon vannak tulajdonképpen a román csapatok a Magyar Alföld közelében?”

Erre Trousson ezredes ezt válaszolta: „A Gyulafehérvári határozat alapján.”

Mire én kérdeztem:

„Hát a kolozsvári magyar és marosvásárhelyi székely magyar gyűlés határozata, – ahol a románok is résztvettek, nem számítanak semmit?” „Erről nem tudok semmit” – mondotta. Mire azt mondtam: gondoskodni fogok arról, hogy e határozatokat megkapja. Mivel ezen határozatok nálam nem voltak meg és a debreceni lapok szerkesztőségeiben sem voltak találhatóak, sürgönyöztem Budapestre a Hadügyminisztériumnak, a budapesti Székely Tanácsnak, hogy azonnal adják át Troussonnak, amint Budapestre érkezik, azokat a határozatokat és világosítsák fel őt a határozatokról, valamint, hogyan jött létre a gyulafehérvári határozat.

Trousson ezredesnek pedig egy a közel múlt időket ecsetelő részletes, francia nyelven írt memorandumot adtam át. Ezt a memorandumot tudomására adtam az éppen akkor Debrecenben tartózkodó Ugron Gábornak is, – és azt francia nyelvre fordíttatva nyújtottam át Troussonnak, aki március 5-én utazott Budapestre. A memorandum szövege mellékelve van a 8. sz. mellékletben. Későbbben értesültem, hogy Trousson ezredes Budapesten állítólag ingerülten tárgyalt Károlyi Mihállyal és több más tényezővel is beszélt. Néhány nap múlva azonban nem Párisba utazott, hanem Belgrádba.

Debrecenben március 10-én Trousson ezredestől meglepetésemre a következő levelet kaptam:

Ezredes Uram

Budapest, március 10-én.

„Néhány óra múlva elhagyom Budapestet és valóban nem akarok elutazni anélkül, hogy meg ne köszönjem Önnek azt az előzékenységet, melyet utazásom folytán velem szemben tanúsított. Itt szállingó hírek és egy Párisból visszatért tiszttel folytatott beszélgetés szerint, a békekonferencia már döntött az alkalmazandó ideiglenes megoldásról, hogy a magyarok és románok között a nehézségek megszűntessenek.

Ezek egyelőre csak hírek, de ha igazak, ebből az következne, hogy az én hosszas kivizsgálásom hasztalan volt, mivel a megoldás már megtörtént. Kérem tehát Önt, ne tegyen engem felelőssé azért, amit a Konferencia határoz és fogadja Ezredes Úr legjobb érzéseim kifejezését.”

„Trousson s. k.”

Trousseau kedves őszinte levele lesújtó hatással volt rám nézve és nagy lelki nyugtalansággal és gondterhes hangulatban éltem át a következő napokat, aggódva, mi lehet az, amire Trousson célzó, „hogya ne tegyem felelőssé azért, amit a konferencia határoz”. Minden esetre jót nem jelenthetett. És egyelőre titokban tartottam a levél tartalmát.

Meg voltam egyrészt győződve, hogy Trousson ezredes nyíltszívű, tisztánlátó katona és úriember, akire találkozásom, felvilágosításaim, véleményem és nyílt érzéseimnek közlései nem maradtak hatás nélkül – és aki katonai őszinteséggel a valóságnak megfelelően feltárta volna a párisi nagykövetség tanácsa előtt a magyar helyzetet és az igazságnak megfelelő módon mondott volna bírálatot.

De ez a levél azt is mutatja, hogy a párisi nagykövetség tanácsa nem is várta be a helyzetjelentések tiszta képeit, úgy látszik nem is érdekelte, talán unta is már, hanem mint ahogy Trousson ezredes mondja „kivizsgálásai hasztalanok voltak, mert a békeértekezlet már eleve döntött” és ezzel egy országgal igazságtalanul bánt el és szerencsétlenségbe taszított.

Mi ma már tudjuk az azóta megjelent emlékiratokból és történelmi aktákból, hogy mily felületességgel, könnyelműséggel, tudatlansággal döntöttek azok az urak országok és népek felett, a helyzet és viszonyok megvizsgálása, a kiküldött közegek jelentéseinek meghallgatása nélkül. Hogy ezeknek a bűnösöknek hogyan sikerült a világot rendezni, ezt mutatja a jelenlegi lehetetlen állapot.

Azonban szent meggyőződéseim az, hogy Trousson levele, amely azóta történelmi okmánnyá vált, a jövőben meg fogja tenni áldásos hatását.

V.

**AZ ERDÉLYI KATONAI KERÜLETI PARANCSNOKSÁGNAK ALÁRENDELTE
CSAPATOK HADRENDJE. BOLSEVIZMUS 1919. MÁRCIUS 21-ÉN. A
BOLSEVISTAELLENES ÉS ELLENFORRADALMI SZÉKELY HADOSZTÁLY.
HADIKÖVETEK. A SZÉKELY HADOSZTÁLY SZATMÁRON.**

Trousson ezredes levele okozta aggodalmaim nemsokára valóra váltak. Március 20-án délben Böhm hadügyminiszter Budapestről távbeszélőhöz kéretett és közölte velem, hogy a magyar kormánytól levő francia összekötő tiszt, Vyx alezredes átadott a magyar kormánynak egy jegyzéket, mely szerint Párisban egy újabb demarkációs vonalat jelöltek ki, amely nagyjában Vásárosnaménytől, a tiszamenti várostól Szegedig húzódik. A Székely hadosztálynak tehát e vonal mögé kellene visszavonulnia. Én eleinte nem értettem meg a dolgot, nem gondolván arra, hogy ez a vonal messze a Székely hadosztály védővonala mögött húzódik. *Megértve a helyzetet, azt válaszoltam, hogy*

„a Székely hadosztály keletkezésének és megszervezésének célja az, hogy a románokat megtámadva, visszaszerezzük Erdélyt”.

„Ezért én semmiesetre nem vonulok vissza a hadosztállyal egy hátrább fekvő állásba, amit csapataim előtt nem is tudnék mivel indokolni, amikor mindig hangoztatom, hogy Erdély visszaszerzése az egyedüli feladatunk.” Mire Böhm hadügyminiszter erre azt kérdezte tőlem: hogy tudom-e a vonalat továbbra is tartani? Erre azt válaszoltam, hogy mint eddig, úgy továbbra is képes leszek tartani a védővonalamat, csak támogassák a Székely hadosztályt, adjanak végre elegendő lőszert, puskát, felszerelést, úgylát és ne bánjanak velünk oly mostohán, mint eddig, mert feladatainknak csak ez esetben leszünk képesek megfelelni.” (Lásd a 6. sz. vázlatot és a 9. sz. mellékletet.)

Böhm válasza volt, hogy még aznap kapok további rendelkezéseket. 1919. március végéig sikerült nekem mégis sok nehézségek és küzdelem után az alább kimutatott hadrendet elérni:

PARANCSNOKSÁGOK

*Az erdélyi kerületi katonai Parancsnokság;
a Székely hadosztály Parancsnokság;
a m. kir. 39. Gyalogdandár Parancsnokság.*

CSAPATOK

Gyalogság:

21. Székely gyalogezred	3 zlj.
24. Székely gyalogezred	2 zlj.
32. Székely vadász gyalogezred	2 zlj.
4 $\frac{1}{2}$ önálló székely zászlóalj	4 $\frac{1}{2}$ zlj.
12. szatmári gyalogezred	3 zlj.
3. debreceni gyalogezred	2 zlj.
39. gyalogezred	2 zlj.
4. gyalogezred	$\frac{1}{2}$ zlj.
Verbőczy-csoport (19 géppuskával)	13 szd.
Összesen:	19 zászlóalj és 13 század.

Lovasság:

1. székely huszárosztály 1 lovasszázad

Tüzérség:

1. székely tábori tüzérezred	3 üteg
1. székely tábori nehéztüzérezred	4 üteg
1. székely hegyi tüzérosztály	2 üteg
1. székely csoport tüzérosztály	2 üteg
21. székely csoport tüzérosztály	1 üteg
24. székely csoport tüzérosztály	1 üteg
132. tüzérek	3 üteg
Összesen:	16 üteg

Légierők:

1. repülőosztály

ÖSSZLÉTSZÁM

tiszt	64 fő
legénység	12438 fő
lőveg	68 drb.
ló	993 drb.

Megjegyzés: 1. Az összlétszámból a 39. gyalog dandárra kb. 3500 fő esett. 2. A gyalog-zászlóaljak átlag 6-10 géppuskával rendelkeztek. A

ruházat és felszerelés felette hiányos volt. Így a tábori eszközök, – gyalogsági ásó, a sátorlap, – tábori takaró, sőt a köpeny is sok embernél hiányzott. A lábbelik nagyrésze elhasznált volt. A lőszerkészlet csak néhány csatanapra volt elégséges.

Március 20–21-ére virradó éjjelen Károlyi Mihály köztársasági elnök átadta a kormányt a kommunistáknak és ezáltal megalakult a népköztársaság. Néhány napon belül a népköztársaság átvedlett tanácsköztársasággá és a rendszer megmutatta igazi arculatát. A hadügyi népbiztos Pogány József lett.

Jöttek egymás után a bolsevista eszmék megvalósítását végrehajtó intézkedések, a kommunizálás, az intézkedések a vörös hadsereg felállítására és egyebek. Az erdélyi csapatok helyzete kezdett lehetetlenné válni.

Kun Béla a tanácsköztársaság diktátora március végén kijelentette, *hogy nem áll Magyarország integritása alapján*, ami ellentétben volt a Székely hadosztály törekvéseivel, szándékával, Erdély visszaszerzésére irányuló akaratával.

A Székely hadosztály nem volt kommunista és nem volt bolsevista érzelmű. Tagjai a fegyelmet megtartották, szabályszerűen, a tisztek rangját megnevezve jelentkeztek és katonásan viselkedtek, dacára, hogy felszerelésük, öltözetük nem volt egységes és fegyverzetük is hiányos volt.

Egy új helyzet előtt állottam, egy lelki dilemma előtt, amely sok tépelődést és lelki küzdelmet okozott. A Székely hadosztály létezése gazdaságilag a hadügyi népbiztostól függött. Ő tőle kapta a pénzt, az ellátást, azonban politikailag és lelkileg nagy ellentét volt közöttünk, miután mi nem voltunk bolsevisták. Magyarország integritásáért küzdöttünk. Erdély visszaszerzése volt kitűzött szent feladatunk. A magyar kormány bolsevista volt és nem állott az ország integritása alapján, amint azt Kun Béla ki is jelentette.

A magyar bolsevista kormány most arra törekedett, hogy a Székely hadosztály védő szárnyai alatt megerősödjék, megszervezhesse a bolsevista vörös hadsereget, felfegyverezze a vörös őrséget, azaz az összes csöcseléket, holott a Székely hadosztály egyes osztagainak még elég fegyverük sem volt.

Gyakran folytattam politikai eszmecseréket a budapesti és debreceni székely nemzeti tanácsokkal és velük szoros kapcsolatot tartottam fenn. A budapesti székely nemzeti tanács egyes tagjai időnként Debrecenbe, illetve Szatmárra lerándultak. Midőn azonban a budapesti székely nemzeti tanács megszűnt – illetve átalakult, megszakadt vele a kapcsolatom és az csak titokban maradt fenn a feloszlott budapesti székely nemzeti

tanács egyes tagjaival. A debreceni székely nemzeti tanáccsal azonban továbbra is fenntartottam a szoros kapcsolatot, ami előnyösnek és célszerűnek bizonyult. A tanácsköztársaság ugyanis úgy az Erdélyi kerületi parancsnoksághoz, mint a Székely hadosztály csapatainak minden parancsnokságához politikai megbízottakat, ellenőrző közegeket osztott be. Mellém kettő volt beosztva, az egyik Leninnek volt tanítványa. Ez utóbbi minden lépésemet, cselekvésemet ellenőrizte, úgy, hogy csak a székely nemzeti tanács útján tudtam csak bizonyos bizalmi dolgokat végrehajtani, amelyeket az irodámban, illetve a parancsnokságnál a politikai megbízottak miatt nem lehetett eszközölni.

Elképzelhető, hogy mily veszéllyel járt ez, különösen én rám nézve, tekintve, hogy végtére mindenért egyedül csak én voltam felelős, senki más és ez a felelősség súlyosan rám nehezedett, ami veszedelmes kockázatot jelentett. Minden balfogásnak vagy helyesnek vélt elhatározásnak esetleg végzetes következményei lehettek. Akkor is sok volt a honmentő, aki a maga elgondolása szerint akarta a hazát megmenteni, esetleg másképpen mint én. Sok mindenfélét kellett a politikai biztosok előtt rejtegetnem. Mitévő legyek? Szemem előtt csak egy cél lebegett. Erdély visszaszerzése az adott viszonyok mellett Erdély bolsevizálását jelentette volna. A Székely hadosztály pedig nem volt oly erős a kettős feladatra, hogy a románokat megtámadva, – egyben hátra felé is harc-vonalat alkosson a vörösök ellen, annak megakadályozására, hogy a bolsevizmus Erdély felé terjedjen. Miután a bolsevizmus volt az akadály, hogy a Székely hadosztály a románokat megtámadhassa, kétségtelen, hogy először ezt kellett volna legyőzni, – vagyis a hadosztálynak Budapest ellen kellett volna támadólag fellépnie.

Jancsó Benedek a kommunizmus kitörésével kapcsolatosan így emlékezik meg a hadosztályról:⁹

„A Székely hadosztálynak minden katonája becsületesen teljesítette kötelességét. Panasz nélkül szilárdan állott őrhelyén az egész télen, fölötte gyenge hadifelszereléssel, hiányos ruházatban. Sokan közülük köpenyeg nélkül, egyetlen szál blúzban, kiszakadt talpú bakancsban húzták ki az átlag 4–6 fokos hideg téli időt. De tűrtek, szenvedtek abban a reményben, hogy nincs messze az idő, amelyben parancsot kapnak, hogy kiűzzék őseik földjéről a belopódzkodott ellenséget.

A székelyek eposzának márc. 21-én vége lett. Megkezdődött a székelyek tragédiája, melynek során a szenvedés, a nyomor, a fájdalom, a

⁹ A román irredent[ist]a mozgalmak története. 491. old.

könny és a vér áradata borította be ezt a népet, Magyarország keleti végvárának sok századon át hűséges és vitéz őrzőit.”

Amikor 1919. március kb. 27. után Kun Béla kijelentette, hogy nem áll az ország területi épségének eszméjén, az ellentét a vörösök és székelek között végleg elmérgesedett. A Székely hadosztály Erdélyt akarta visszaszerezni.

Szükséges volt tájékozódni afelől, hogy vajjon a románok mily magatartást tanúsítanak az esetben, ha a hadosztály a bolsevizmus ellen fordulna. E célból a debreceni székely tanács és az erdélyi katonai parancsnokság vezérkari főnökével és egyes tisztjeiből elnökség alatt alakult bizottságban megbeszélés tárgyát képezte az a terv, hogy kapcsolatot kellene teremteni a románokkal és a franciákkal.

Tudni kellett, hogy a románok, – és a Székely hadosztály déli szárnyát átkaroló, – Aradon levő franciák miként vélekednek egy oly tervről, hogy ha a Székely hadosztály a kommunizmus ellen fordulna. Ezekből hadikövet küldetett Kolozsvárra Maniuhoz és Böhm vezérkari százados pedig Gondrecourt francia tábornokhoz Aradra. (Lásd a 14. sz. mellékletet.) A kérdés, amire választ kértünk az volt, hogy amennyiben a Székely hadosztály a magyar bolsevizmus megdöntésére Budapest felé támadna, hogyan viselkednének a románok a Székely hadosztállyal szemben, megmaradnának-e jelen felállításukban, avagy mit tesznek? Hasonló kérdéssel fordultunk a franciákhoz Aradra is, – rámutatva, hogy a Székely hadosztály a magyar bolsevizmus letörésére Budapest ellen szándékozik fellépni, de csak egyedül akarja ezt megtenni, *nem a románokkal együtt*. Az átirat legfontosabb része az a kérelem volt, hogy a románok maradjanak jelenlegi vonalukban megállva és a Budapest ellen vonuló Székely hadosztályt ne kövessék.

Ha meggondoljuk azt, hogy abban az időben minden székely katonai parancsnokság és csapat tele volt hivatalosan beosztott bolsevista politikai megbízottakkal és besúgókkal, elképzelhető, milyen felelősséget és kockázatot vállalt a parancsnokság ilyen intézkedésekkel magára és milyen éber óvatosságra és titoktartásra volt szükség, minden egyes lépés megtételére, nehogy a bolsevisták erről tudomást szerezzenek.

Maniu 1919. április elején azt válaszolta, hogy a románok csak az Entente parancsára fognak minket megtámadni, továbbá azt is üzenté, hogy már több erdélyi román hadosztályt állítottak fel, állítólag ötöt. A franciáktól ez időben semmi pozitív hivatalos értesülés nem érkezett.

Időközben a hadügyi népbiztos a Debrecenben székelő erdélyi kerületi katonai parancsnokságot hadtáp-parancsnoksággá alakította át, a 39-ik dandárt önállósította s az erdélyi kerületi parancsnokot, szóval engem a Szatmáron lévő Székely hadosztály parancsnoksága átvételére

rendelt. – Eddig engem Szatmáron Nagy Pál ezredes helyettesített. Szatmárra érkezve átvettem a parancsnokságot. Szatmáron igen forró volt a talaj. A székelyek és a vörösgárda között napirenden voltak a súrlódások, lövöldözések, melyeknek egy székely katona áldozatául is esett. – Nagy nehezen lehetett a székelyeket lecsendesíteni, nehogy a szatmári direktóriumon bosszút álljanak.

A vörös őrség megszervezése végett Budapestről Szatmárra érkezett Molnár nevű bolsevista, közegeivel. A vörös őrség parancsnoka József kir. herceg palotájában székelt. A székely katonák annak a gyanúnak adtak kifejezést, miszerint azért szerveznek oly nagy létszámú vörös őrséget, a hadosztály mögött, hogy alkalomadtán ez a vörös őrség lefegyverezze a Székely hadosztályt. Azért is volt első kérdésem az, hogy: mi célból szervezik a Székely hadosztály mögött oly nagy mértékben a vörös őrséget, mire Molnár elvtárs azt felelte: *ez azért történik, hogy ha a Székely hadosztály a románokat megtámadja és visszaszorítja, a vörös őrség rögtön követi az előnyomulást és Erdélyben megszervezi az elfoglalt területeken a bolsevizmust.*

Ez a kijelentés csak megerősítette bennem azt a meggyőződést, hogy a bolsevik ellenes Székely hadosztályt arra akarják felhasználni, hogy amikor ez Erdélybe behatol, a védelme alatt és mögötte Erdélyben megszervezik a bolsevizmust. Szóval Erdélyt bolsevizálni akarják. Így rájöttem arra is, hogy helyes úton járok, mert kitűzött célunkat, hogy Erdélyt visszafoglaljuk, addig nem tudjuk végrehajtani, míg meg nem buktatjuk a tanácskormányt.

* * *

1919/7. 1823/1919 Kt.

Szatmárnémeti 1919. ápr. 7.

A napokban alkalmam volt a harctéri szolgálat mikénti teljesítéséről a Técső felé vezető út mentén, valamint Ilobán meggyőződést szerezni.

Mindenhol a székely gyalog és tűzér csapatoknál rendet, kötelességtudást és harci kedvet tapasztaltam.

A derék csapatparancsnoknak, tisztikar és legénységnek örömet fejezem ki elismerésemet.

Ez kihirdetendő.

Kiadatik. Tűzér csoport, Székely csoport, önálló székely zászlóalj.

Kratochvil.

VI.

ÁLTALÁNOS ROMÁN TÁMADÁS 1919. ÁPRILIS 16-ÁN. A NEMZETKÖZI BOLSEVISTA CSAPATOK FUTÁSA. A SZÉKELY HADOSZTÁLY HARCAI. MÁTÉSZALKA. NYÍRSÉG.

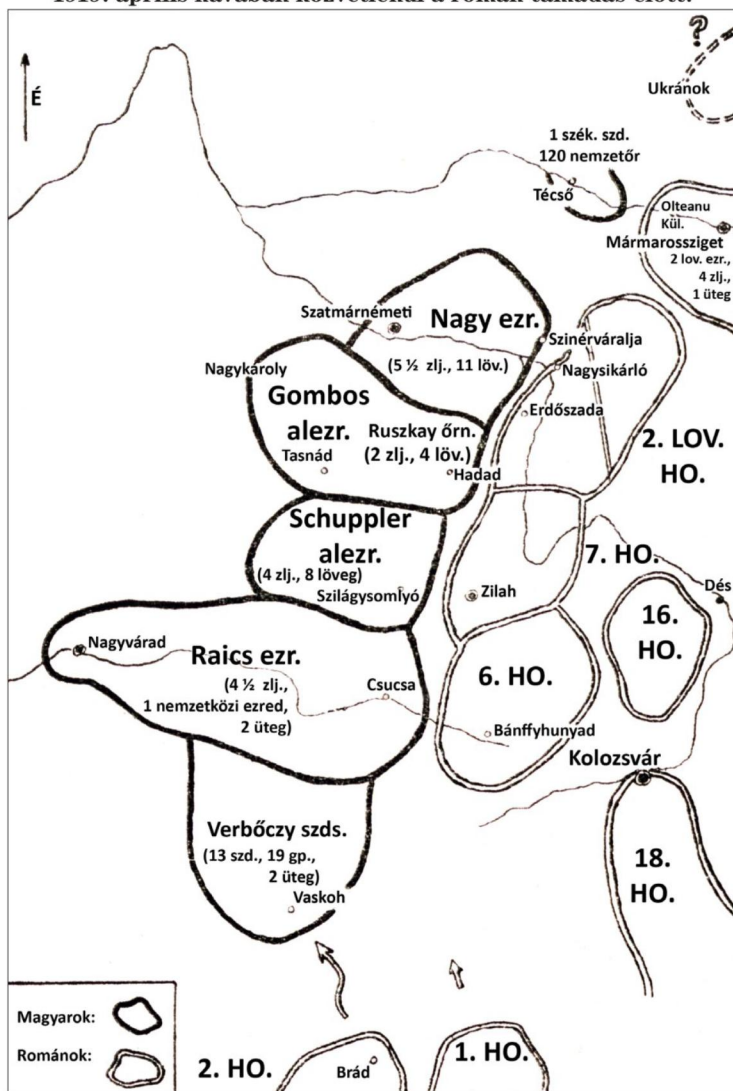
1919. április közepe felé egyre sűrűbben érkeztek olyan jelentések, és olyan jelek észleltettek, amelyekből azt lehetett következtetni, hogy a Székely hadosztály arcvonala előtt a románok csoportosulnak és támadásra készülnek. *Ami április 16-án tényleg be is következett.*

Én ekkor Szatmáron újabb nehéz probléma előtt állottam. Maniu a román consiliul dirigente¹⁰ elnöke azt üzent, hogy a románok a székelyeket csak akkor fogják megtámadni, ha az Entente ezt megparancsolja. És a románok 1919. ápr. 16-án megtámadtak. Az Entente pedig tudta, hogy a Székely hadosztály antibolsevista, és a bolsevizmus ellen akar fordulni, hát miért kellett akkor éppen a Székely hadosztályt megtámadniok. Böhm hadügyminiszter korábban arról értesített volt, hogy a románok ellen lehet harcolni, *a franciák ellen azonban nem.* Az elől lévő csapatok pedig francia lovasságról tettek téves jelentést, hogy azok a románokkal tartanak. A lándzsás sisakos lovasság román lovasság volt. *A Székely hadosztály támadni a korábban kifejezett súlyos okok miatt nem tudott, de ha védekezik is a románok támadása ellen, akkor mint antibolsevista érzelmű csapat, Kun Béla rendszerét, a bolsevizmust védi, pedig e rendszer ellen akart fordulni és azt akarta megdönteni.*

A magyar bolsevizmus ellen a Székely hadosztály pedig *egyedül* akart fordulni. Azért került a látszatát is annak, hogy együttműködjön a románokkal, vagy velük együtt menjen a magyar bolsevizmus ellen. Az antibolsevista érzésű székelyek gyanakvással nézték a románok antibolsevista voltuk hangoztatását, mert ez az Európa részére hangoztatott antibolsevistaság csak ürügyül szolgált és *egy nekik sokkal értékesebb törekvést leplezett, vagyis azt, hogy minél nagyobb területet tudjanak Magyarországot testéből kihasítani.*

¹⁰ [Kormányzótanács – szerk.]

A Székely hadosztály, valamint a román csapatok helyzete
1919. április havában közvetlenül a román támadás előtt.

6. sz. vázlat.

Legenda: A román csapatok csoportosítása Mardaescu, „Campa-
nia pentru desrobirea Erdealului si ocuparea Budapestei (1918-1920)”
címműve alapján.

Az április 16-án bekövetkezett támadással szemben a Székely hadosztály védekezett,¹¹ de ki volt adva a parancs, hogy minden nagyobb vállalkozást, vagy ellentámadást kerülni kell, – mert kár minden csepp székely vérért, ami Kun Béláért és társaiért, vagyis érdekükben folya. Ha a nyomás igen erős, akkor lassan engedni kell. Ennek dacára az egész harcvonalon mentén, ahol a románok a székely csapatokat megtámadták, vissza lettek verve.

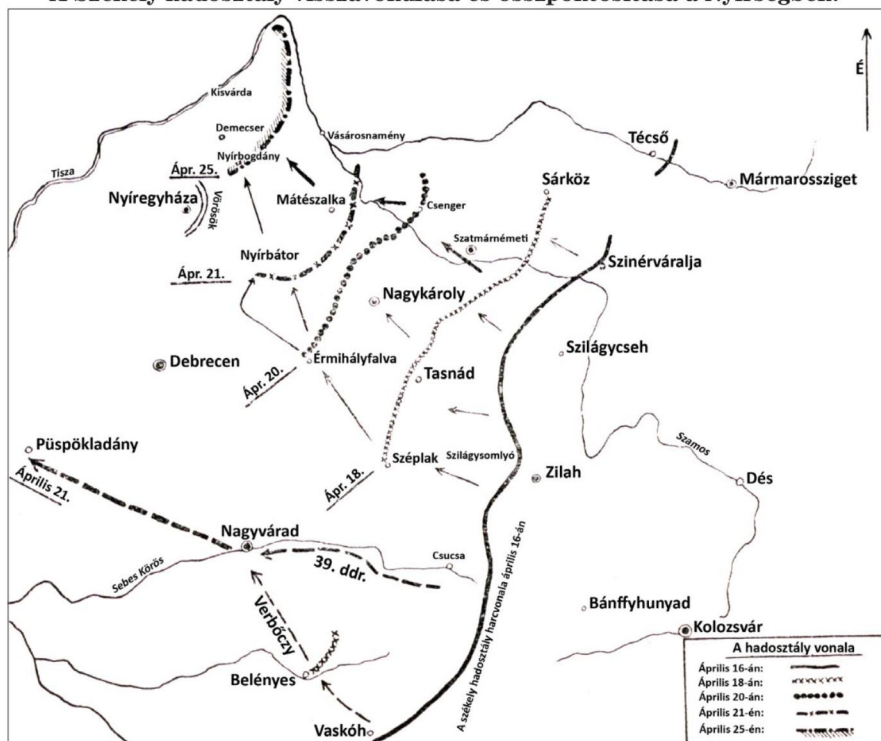
Csak Csucsánál, ahol Kun Béla nemzetközi bolsevista csapatai váltották fel az ott eredetileg volt székely csapatokat, ezek a csucsai nemzetközi vörös csapatok, az első román ágyúlövésre fejvesztve, felszerelésüket, puskájukat eldobva megfutamodtak. A még a Csucsán lévő volt cs. és kir. 39-esekből, a 3. honvédekből, 4-es honvédekből álló csapatok megpróbálták a menekülő bolsevistákat megállítani és szembefordultak a román támadó hadosztállyal, de a helyzetet már nem tudták helyreállítani. – Így a Székely hadosztály déli szárnya átkarolás veszedelmében forgott és ezért ezt a szárnyat és emiatt később az egész hadosztály frontját vissza kellett vonni.¹² (Lásd a 7. sz. vázlatot.) – Az egész hadosztály összpontosítását Mátészalka környékére rendelt el, amit a csapatok nagy része végre is hajtott. Mátészalkánál újabb kísérletet tettem és hadikövetet küldöttem Nagyváradba, azzal az üzenettel, hogy a románok álljanak meg, mert a Székely hadosztály a bolsevizmus ellen akar fordulni. Dimitrescu tábornok a 6. hadosztály parancsnoka ezt az ajánlatot nem fogadta el, elutasította.

¹¹ Ápr. 16-án a Székely hadosztály csapatai az egész harcvonalon dicsőségesen és gyönyörűen harcoltak. Különösen említésre méltók az ilobai, a harakláni és varsolci csoport mintaszerű harcai, – Király főhadnagy hősi küzdelme Hadadnál, – a krasznai csoport szívós kitartása, és végül a Bogdánháza-, Erdőszada és a D’Pietris mellett vívott ütközetek.

¹² 1919. IV. 18. Székely hadosztály jelenti a Hűmnek.

... A 24. dandár csoport ugyancsak erős átkaroló támadás következtében Magyarcsaholy-Tasnád, Szántó–Királydarócra vonult vissza, annál is inkább, mert úgy a gyalogság, mint a tüzérség löszere elfogyott és pótlás még nem érkezett.

A Székely hadosztály visszavonulása és összpontosítása a Nyírségben.

7. sz. vázlat.

Legenda: 1919. április havában a Székely hadosztály harc vonala jobbszárnyával Vaskó-Belényesre támaszkodott, balszárnya Técsőnél, a Tisza felső folyásánál volt. Április elején az erdélyi katonai parancsnokság hadtápparancsnoksággá alakult át és a Nagyváradon lévő 39. gy. dandárt önállósították. A Csucsánál álló, a Királyhágót védő 21. székely gy. ezredet a vörös hadvezetőség egy nemzetközi ezreddel váltotta fel. A románok ápr. 16-án végrehajtott támadása alkalmával ez a vörös ezred az első ágyúlövésekre szétugrott és fegyvereit, felszerelését eldobálva, fejvesztve futott Nagyvárad felé. A 39. gy. dandárnak az a törekvése, hogy ezt az engedelmességet megtagadó csöcseléket megállítsa, eredménytelen maradt. A csucsai csoport teljes felbomlása következtében a Székely hadosztály jobb szárnya fedezetlen maradt és átkarolás fenyegette, miért is a szilágysomlyói Schuppler-csoportot (lásd a 6. sz. vázlatot) hátrább kellett vonni. A románok ápr. 20-án bevonultak Nagyváradra, a 39. gy. dandár egyes osztagai Debrecenen át Vámspércsre vonultak, hogy a harcot újból felvegyék. A Vaskó-Belényesnél álló csoport Verbóczy Kálmán százados parancsnoksága alatt hősiessen harcolt és állásaiban még ápr. 18-án is kitartott, amikor a nemzetközi ezred megfutamodása következtében a románok már Nagyváradhoz közeledtek. A Székely hadosztály harc vonalait a visszavonulás napjain a vázlatból kivehetjük és ápr. 25-én a hadosztály csapatait Nyírbogdány-Demecser-Kisvárd környékén a románok jobb oldalába való támadásra készen összpontosítva látjuk.

Ez az április 16-án bekövetkezett román támadás tehát megakadályozta azt, hogy a székelyek a bolsevizmus ellen forduljanak, hogy rendet teremtsenek saját portájukon Budapesten s elgáncsolta azt, hogy a titkos ellenforradalmi szervezkedések, melyek Nagyvárad, Debrecen s a környéken lévő kisebb városokban készülődtek, avégből, hogy a székely csapatok eddigi védővonala mögött lévő területet a Tisza vonaláig megtisztítsák a bolsevizmustól, működésbe lépjenek.

Ezeknek az ellenforradalmi cselekvéseknek időpontját emlékezetem szerint, pedig egészen közeli időpontra kb. április 23–27-re tervezték.

Természetes, hogy e napokban a hadműveletek alatt ott, ahol székely csapatok megjelentek, arról a területről és környékéről végképp eltűnt a bolsevizmus.

A Székely hadosztály Mátészalka környékén történő összpontosítása leginkább azt célozta, hogy a hadosztály eddigi hosszú arcvonalát, – *amely csak egy gyenge védő vonalat alkotott, – feladva, olyan erőre tömörüljön, amely lehetővé teszi, hogy összefogott erővel támadhasson is.*

Azzal a szándékkal, hogy a hadosztályt kis téren ütőerő gyanánt összpontosítsam, a tűzvonalból jövő csapatokat a mátészalkai-nyírbátori vonal mögé rendeltem és a románokkal hadikövetek útján felvettem az érintkezést, hogy őket megállásra bírjam, hogy hadosztályomat összpontosítsam és azután a bolsevizmus ellen fordulhassak.

1919. IV. 20-án arra való tekintettel, hogy immár a szemben támadó román hadseregen kívül hátulról is kifejezetten ellenséges indulatú és magatartású vörös csapatok veszélyeztették a hadosztály helyzetét, az önálló csapatparancsnokokkal behatóan megvitattam további magatartásunkat és teendőinket.

Ennek eredményeképpen a hadosztályparancsnokság Boross Sándor őrnagyot, Pál Imre századost (lásd a 11. és 12. sz. mellékletet) és Király Aladár volt háromszéki főispánt a románokhoz küldte.

Nyíltan meg is mondtam a románoknak, sőt a fenti bizottság útján írásban is tudattam Dimitrescu tábornokkal, hogy fegyverszünetet kérek, álljanak meg, mert a hadosztályommal a bolsevizmus ellen akarok fordulni. Ennek dacára a románok még a tárgyalások közben megtámadtak Mátészalkánál, bár ez már jóval túl volt a Vyx féle vonalon. Derék csapataim visszaverték őket.

E napon azután Pál százados a románok ellenjavasolataival jött vissza, melyeket elutasítottam. Újabb ajánlattal azután visszaküldöttem.

E napon a Székely hadosztály hátraküldött vonatait és a vonatőrző székely katonákat Debrecenben és Nyíregyházán a vörösök megtámadták, a vonat anyagot elrabolták, a székely katonákat lefegyverezték és letartóztatták.

A románok nem arattak semmiféle győzelmet a hadosztály felett és csak a fent ecsetelt szerencsétlen politikai viszonyok eredményeképpen és ebből kialakult helyzetből kifolyólag voltunk kénytelenek nekik tért engedni. A politika meggátolta a katona cselekvését. Előnyös harcászati, sőt hadászati helyzeteket nem lehetett kiaknázni.

Arra a hírre, hogy a Székely hadosztály feladja az eddigi védővonalat és a románok előnyomulnak, a szatmári bolsevista vezetőség, a szatmári direktórium meg akart szökni Szatmár város pénztárával és azokkal az értékekkel, valamint ékszerekkel, amelyeket a városban és a környéken összeharácsolt.

A szatmári polgárok közölték ezt a hírt a szatmári Pannonia szállóban éppen vacsorázó, tartalékban lévő zászlóaljok székely tisztjeivel, kik nyomban elfogták a direktórium tagjait. Ezeknek azonban mégis sikerült éjjel megszökniök s nyomban fellármázták Budapestet és a tanácsköztársaság rögtön el is rendelte a véisztörvényszéki vizsgálatot a Székely hadosztályparancsnok és székely hadosztálybeli tisztek ellen.

Ugyanakkor Szatmáron a régi polgármestert felszólítottam hivatalának átvételére és egy törzstisztet rendeltem ki Szatmár város állomás parancsnokául.

Annak jellemzésére, hogy mennyire nemzeti alapon állottak még akkor is a székely csapatok, érdemes megemlíteni azt, hogy amikor a hadügyi népbiztos eltörölte a rendfokozatokat, a székelyek továbbra is változatlanul a régi rendfokozatokon szólították meg tisztjeiket, sőt mikor a vörösök azt követelték, hogy piros karszalagot vegyenek fel, a hűséges székely katonák széles nemzetiszínű szalagokat varrtak fel a hajtókáikra.¹³

¹³ 24. székely tüzér oszt. parnokság.

Sz. 108/1919.

21. Székely csoport parnokságnak

Varsolcz, 1919. ápr. hó 4-én.

Szilágysomlyó

Jelentem, hogy a legénység nagyobb részének ruházata hiányos és elrongyolódott, különösen a lábbeliek vannak nagy mértékben elhasználva.

A fegyverzet teljes, a felszerelés hiányos. A fegyelem jelenleg jó. A legénység állapota jó. Élelmezés jó.

A legénység hangulata harcra vágyó, erősítések megérkezését óhajtja. Kívánsága, hogy mielőbb megfelelő ruházattal láttassák el és hogy rangjelzések és kitüntetések viselése újból megengedtesse.

Bágya oszt. par.

Ilyenformán természetes, hogy ahol a székely csapatok megjelentek, onnét a bolsevizmus hívei nyomban elmenekültek, s azonnal helyreállott a régi rend.

Közlök itt néhány eredeti jelentést abból az időből, amelyet a vörös politikai megbízottak küldöttek a hadügyi népbiztosságnak.

Április 17-én.

Róbert Oszkár, a kormányzótanács elnökségtől jelenti a hadügyi népbiztosságnak:

„Dénes Sándor jelenti, hogy Szatmáron a székelyek között kitört az ellenforradalom.”

„A direktórium összes tagjait a székelyek letartóztatták. A városban legnagyobb a bizonytalanság, a vörös katonák a városból eltűntek.”

Április 19-én.

A hajdú megyei direktórium jelenti a hadügyi népbiztosságnak:

„Kelemen Attila nagyváradi tengerész különítmény bizalmija jelenti:

Ma 19-én délelőtt 10 órakor a nagyváradi rendőrség és csendőrség ellenforradalmat kezdtek. Elfoglalták a városházát, autóparkot és lefegyverezték a tengerész különítmény néhány tagját.

Nagykárolyban fehér gárda uralkodik.”

Április 20-án.

Szakasits elvtárs a szociáldemokratapárt titkárságától jelenti:

„A székelyek, szám szerint 500, Beregszász felé vonulnak, nemzeti színű zászlók alatt és a tisztek rangjukat felvarrták.”

Hardstein katonai megbízott Sátoraljaújhelyről jelenti a hadügyi népbiztosságnak:

„300 főnyi székely csapat 2 ágyúval megszállotta Tiszaújlakot. Itt és más községben kidobolták, hogy a tanácsköztársaság megszűnt, nekik ilyen Magyarország nem kell.”

A vörös hadosztályok parancsnokai kihirdették, hogy a vörösök, ott ahol találják a Székelyeket, tartóztassák és fegyverezzék le a székely tiszteket és legénységet, mint ellenforradalmárokat, ami sok helyen meg is történt, sőt ebből harcok is keletkeztek a székelyek és vörösök között.

Sárai Szabó bolsevista vezér Debrecenben letartóztatta az összes volt erdélyi katonai kerületi parancsnoksághoz tartozó tiszteket, a debreceni és szatmári ellenforradalmi eset következtében.

Egy székely századost Nyírvaján a vörösök megtámadtak, Koós főhadnagy azonban a vörösöket széjjelverte.

1919. IV. 21-én. Sárai Szabó Tibor Debrecenből jelenti a hadügyi népbiztosságnak:

„... Kérem T. elvtársat, Kun Béla elvtársnak tegyen jelentést arról, hogy avatatlan, hozzá nem értő egyének hasonló eljárása, a magyar tanácsköztársaság teljes összeroppanását vonván maga után, az ily tettek elkövetői, mint a forradalom és a tanácsköztársaság árulói, halálal büntetessenek.”

(Landler népbiztos Püspökladányban tett állítólagos téves intézkedésére vonatkozik.)

1919. IV. 23. [„]... a hangulatra nyomasztólag hat az is, hogy egyes felelőtlen vörös katonák és egyes osztagok is a székely katonákat, sőt kisebb csoportokat, – kik elkeseredett harcokban, otthonuktól elszakadva védik Magyarországot, – minden ok nélkül lefegyverzik, géppuskáit elszedik, parancsnokaikat inzultálják.

Így pl. egy budapesti zlj. egy százada, ma délelőtt Vajánál egy székely vonatrészleget és egy székely lovasszázadot inzultált, a székely katonákat szidalmazta, a kocsikról géppuskákat és egyéb anyagot, a katonáktól pénzt raboltak el. A parancsnokokat a legdurvább hangon és módon szidalmazták. Ezen esetből egy székely század és a fent említett zászlóalj között összetűzésre került a sor, melynek folyamán a székely század a zászlóaljat széjjel ugrasztotta, részint elfogta és a géppuskáikat visszavették.”

A viszony a Székely hadosztály és a vörös csapatok között annyira kiéleződött, hogy a hadosztály helyzete kezdett tarthatatlanná válni.

A hadosztály zömével Mátészalkánál és Kocsordnál erős harcban állott a román csapatokkal, míg Schuppler alezredes csoportja Nyírbátor környékén foglalt állást. Ennek a csoportnak Érmihályfalváról Debrecenen át vasúti szállítással kellett volna Nyírbátor területét elérni, hogy a Mátészalka felé támadó román csapatokat oldalba támadja. Ezt a vasúti szállítást azonban a Debrecenben lévő nemzetközi- és egyéb vörös csapatok megakadályozták, a csoport elsőként beérkező szállítmányát megtámadták és csak a szállítmány tisztjeinek határozott fellépésén múlt, hogy a szerelvény Érmihályfalvára visszatolathatott. Ennek következtében a Schuppler-csoport csak időrabló gyalogmenetekkel érkezett be Nyírbátor környékére, miközben egyidőre a Székely hadosztály-parancsnoksággal az összeköttetése is teljesen megszakadt. Ezalatt a románoknak sikerült csapataikkal magukat a két különálló harccsoport közé beékelniök és Nyírbakta felé előnyomulniök, miért is a hadosztály csapatait a Nyírségben Kisvárdá- Demecser- Nyírbogdány környékén csoportosítva vontam össze.

Közeledett lassan, de feltartóztathatatlanul a vég. Miközben terror-csapataival Nyíregyházára érkezett Pogány hadügynépbiztos és kivégeztetett egy ellenforradalmi tisztet, – Kovács főhadnagyot, börtönbe vetette a város vezető polgárait és feltartóztatta a Székely hadosztály utánszállító egységeit, – még mindig reméltem egy kedvezőbb fordulat bekövetkeztében.

Ekkor ért ápr. 25-én Stromfeld – a vöröshadsereg vezérkari főnökének rendelete, hogy a „Székely hadosztály Rakamaznál keljen át a Tiszán és csatlakozzék a Tisza nyugati partján álló vörös hadsereg balszárnyához”.

Válaszút előtt állottam! Vagy csatlakozom a világnézetemmel és a hadosztály felfogásával és érzéseivel teljesen ellentétes vörös söpredékhez, – vállalva annak minden becstelenségét és gazságait, – vagy pedig megegyezést keresek mindenáron a román haderővel, miután a további hadműveletekhez szükséges anyagiak, a lőszer, fegyveranyag s úgyszólván minden hiányzott és pótlásra sehonnan sem lehetett számítani.

Egyedül hagyva, anyaország nélkül állottunk!

Nehéz órákat éltem át, – súlyos elhatározás előtt állottam.

VII.

FEGYVERSZÜNETI TÁRGYALÁSOK ÉS A FEGYVERSZÜNET MEGKÖTÉSE.

1919. ápr. 24-én tudomására jutott a Székely hadosztály parancsnokságnak, hogy a román vezérkar főnöke, Presan tábornok sürgöny utasítást adott ki a román csapatparancsnokságoknak, mely utasítás a következőképpen hangzik: (hadikövetünk Szatmárra küldve hozta Constantini román tábornoktól a sürgöny másolatát)

5251. szám.

„1. A volt magyar államnak reguláris csapatok által küldött hadiköveteit elvből fogadni és a törvények értelmében velük tárgyalni kell.

Nincs ellenben megengedve a bandák által küldött hadikövetekkel beszédbe elegyedni és velük tárgyalni.

2. Ha a Székely hadosztály fegyverszünetet kér, megadható neki a következő feltételek mellett:

- a) azonnali fegyverletétel,
- b) a csapat és a tisztek internálása azon időpontig, míg a jelenlegi magyarok elleni – akció be nincs fejezve,
- c) biztosítva van életük, vagyonuk és teljes szabadságuk, ha rendelteinket és törvényeinket tiszteletben tartják,
- d) azonnal, amint az e pillanatban folyamatban levő harcok befejeződnek, szabadon lesznek bocsátva és tűzhelyeikhez mehetnek.”

Súlyos, nehéz felelősségteljes órák nehezettek a Székely hadosztályra és parancsnokára.

A székely csapatok és egyéb alakulatok azért álltak össze, hogy Erdélyt visszaszerezzék. Ebben a törekvésben azonban támogatásra, segítségre nem találtak a magyar kormánynál. Inkább ellenszenvvel nézték őket mindenütt és akadályokat gördítettek útjukba. *Kezdetben, amikor a később megalakult és a Székely hadosztály magvát képező első székelyek Kolozsvárt gyülekeztek, ezek túl gyengék és fegyvertelenek voltak ahhoz, hogy sikeresen harcolhassanak és éppen csak az erdélyi magyar testvérek lemészárlását és a polgárháborút Erdélyben, akadályozhatták meg. – Később pedig a köztársasági kormány bizalmatlansága és a bolsevizmus volt az a súly, amely ránehezedett,*

amely fojtogatta és minden kezdeményezését és vállalkozását, valamint nemes szándékát megghiúsította.

Ezek a jelenségek teljesen felnyitották a sok hányattatáson, harcon és szenvedésen keresztülment székely csapatok szemét s a parancsnokságnak ismét határoznia kellett, mit cselekedjék, hogy a lehető legbecsületesebben teljesítse hazája és Erdély iránt való kötelességét.

A helyzet és a viszonyok szomorú kialakulása következtében reménytelenné vált az, hogy a Székely hadosztály Erdélyen és a magyar hazán segíthessen.

Nyilvánvaló volt, hogy hűtlenné válik a Székely hadosztály ellenforradalmi, tehát nemzeti érzéséhez, ha csakugyan átkel a Tiszán és csatlakozik a vörösökhöz, mert ezzel Kun Béla véres uralmát csak erősíti és meghosszabbítja. De emellett kiszolgáltatta volna magát a vörös terrornak is, mert magába kellett volna engednie a vörös csapatok szervezeti rendszerét. Ez előbb-utóbb mégis szétugrasztotta volna az eddig hűséges és becsületesen harcoló Székely hadosztályt. A vörösöknek akkor már minden gyűlöletes volt, ami valamilyen összefüggésben állott a székelyekkel, vagy erdélyiekkel, mert nem tudták őket eszméiknek megnyerni, de emellett féltették is tőlük hatalmukat. Egy percig sem lehetett tehát kétséges, hogy mihelyt a Székely hadosztály szervezetileg is csatlakozik a Tiszánál álló toborozott vörös hadsereghez, a kommunisták mindent elkövetnek, hogy felbomlasszák ezt az utolsó harcképes és utolsó igazán magyar sereget. Az eddigi küzdelmek eredményteleneknek bizonyultak, a további igyekezet, hogy két ellenség: a román és a vörös között még valami hasznót tudjanak hajtani hazájuknak, kilátástalan volt s immár nem mutatkozott semmiféle lehetőség a cselekvésre.

Az 1919. ápr. 16-ika óta tartó fárasztó menetek, harcok, nélkülözések megviselték a csapatokat, a bizonytalanság, a káosz nyomta a parancsnokok és katonák lelkét. 1919. márc. 21. óta a tanácsköztársaság politikai megbízottai megdolgozták a tiszteket, a legénységet, hogy híveket szerezzenek a kommunizmus elveinek – egy pár nappal ezelőtt ezek a politikai biztosok megszöktek a hadosztálytól.

E kényszerítő körülményeknek hatása alatt nem maradt más hátra, mint szomorú szívvel, de tiszta becsülettel a románokkal fegyverszünetet kötni. A fegyverszünet megkötése során azonban gondoskodni kívántam arról is, hogy Erdély fiai előtt ne legyen elzárva jövőben a hazájukba való visszatérés. A fegyverszünet megkötésének előzményei a következők voltak.

Demecseren 1919. ápr. 25-én reggel a paplakban nagy lelkitusa és végtelen elkeseredésben láttam, hogy nem alakulhatott a helyzet úgy,

hogy rávethessem magam az előnyomuló románokra, holott erre katonailag minden előnyös feltétel meg lett volna.

Rendkívüli időkben ha kell, rendkívüli eszközökkel kell dolgozni. Ez okból katonáimhoz a következőképpen hangzó felhívást intéztem:

Székely hadosztály parancsnokság.

749. szám.

Hdm. 1919.

Demecser, 1919. április hó 25-én.

A román kir. csapatok parancsnoksága a Székely hadosztálynak a következő ajánlatot tette: A román kir. hadsereg nem tekinti a Székely hadosztály csapatait se bolsevik, sem vörös, sem kommunista csapatoknak. Tudja azt, hogy a vörös csapatok ellenséges érzülettel vannak a Székely hadosztály csapatai iránt. – Ennélfogva a román kir. hadsereg megszünteti az ellenségeskedést akkor, ha készek vagyunk mi is a fegyverletételre. Jelzi egyúttal, hogy az entente csapatok, tehát a román kir. csapatok is azért támadnak, mert a kommunizmus letörésére egész Magyarországot meg akarják szállni és erre a célra minden oldalon nagy erőket összpontosítottak. Debrecen már két nap óta román és francia csapatok által van megszállva és az entente csapatok már Nyíregyháza közelében állanak.

Ti székelyek és erdélyi magyarok hónapok óta hőiesen és becsülettel harcoltatok a legnehezebb viszonyok között Erdélyért, a szép székely földért.

Most 10 nap óta egyedül Ti védtétek Magyarországot az entente csapatokkal szemben. Nagyhangú ígéretekkel biztatott benneteket a jelenlegi kormány a jelenlegi harcra, segítséget erős vörös csapatokban is ígérve Erdély felszabadítására. A kormány azonban semmiféle ígéreteket be nem tartott. Ti sem ruhát, sem felszerelést nem kaptatok. Azok az úgynevezett segítő vörös csapatok ahelyett, hogy hálásan elismerték volna hónapok óta tartó nehéz küzdelmeiteket és segítségre siettek volna, ellenséges érzülettel viseltettek irántatok.

Hogy hogyan dolgoztatok és viselkedtetek Ti, ezt Ti magatok tudjátok legjobban.

A Székely hadosztály részére biztosított élelmiszer vonatokat a vörös katonák kirabolták, éppúgy a 21. székely csoport gazdasági hivatalát pénzzel és élelmezési cikkekkal együtt. Azt a pénzt és élelmet rabolták el, mely a székely katonák részére volt szánva. A hős székely sebesülteket bántalmazták, titeket kigúnyoltak, tisztjeiteket megalázták, vádakkal illeltek benneteket, hogy az ellenség elől gyáván megfutamodtatok, géppuskákkal támadtak meg székely katonákat. Rosszabbul viselkedtek veletek szemben, mint az eddig harcban volt ellenségeitek.

Ti haza akartok menni. Mivel a kevés számban beérkezett vörös csapatok az ellenség elől gyáván, rabló módra megfutamodtak, ti egyedül harcoltatok többszörös túlerővel szemben és idővel minden eredmény nélkül elvérezve, a derék, becsületes, tisztességes székely és erdélyi magyar, kimerülten és fáradtan mindennemű segítség nélkül, ruha nélkül, fázva, áll szemben a túlerővel. Az ellenség túlereje ajánlatot tesz nektek, hogy életetek biztonságban lesz, pénzetek, magánvagyonotok épségben marad és aki nem kommunista, békésen visszatérhet lakóhelyére Erdélyországba vagy az Entente csapatai által megszállott területekre, de követelik, hogy a fegyvert tegyétek le.

Mérlegelve a reménytelen általános helyzetet, nem vállalhatok felelősséget azért, hogy tovább vért ontsak ilyen körülmények között. Válaszatok Ti, melyik utat akarjátok és eszerint járjanak el a parancsnokok, kik közvetlen ellenséggel állanak szemben. *Én, aki annak idején Kolozsvárt szerveztelek benneteket, cserben hagyni nem foglak; ha a harcot választjátok, a végső küzdelmet veletek harcolom, ha pedig az entente ajánlatát elfogadjátok, veletek maradok, hogy ígéretüket betartsák.*

Felhatalmazom a parancsnokokat arra, hogy a csapatokat minden felesleges vérontástól megkímélve, ha a csapat az entente ajánlatát elfogadja – hadikövet útján az ajánlat szellemében tárgyalhassanak.

Erről a csapatok a hadosztályparancsnokságnak sürgős jelentést tegyenek.

Kiadatik a csoport parancsnokságoknak, ezred- és önálló zászlóalj parancsnokságoknak és huszárszázadnak.¹⁴

Kratochvil s. k. ezredes.
Székely hadosztály parancsnoka.

A fenti felhívás kibocsátásánál, az a gondolat és érzés is vezérelt, hogy ily rendkívüli időkben nem lehet egyszerűen parancsolólag intézkedni egy ily nagy horderejű kérdésben. A Székely hadosztályban harcoltak olyanok, akik a vörös uralom elől menekültek és otthonra találtak a Székely hadosztályban. De voltak olyanok is, akik a románok elől menekültek s a románok közé visszatérni nem tudtak, nem akartak. A katonák közül sokan nem akartak otthonuktól végleg elszakadni, ha uralom változás bekövetkeznék is. Voltak azonban sokan olyanok is, akik az ördöggel is szövetkeztek volna a románok ellen, szóval a bolsevikiektől remélték Erdély visszaszerzését.

¹⁴ Érdekes véletlenség folytán ez a felhívás még az nap Pogánynak Nyíregyházán a kezébe került. Egy székely zászlóalj parancsnokát a vörösök elfogtak, Nyíregyházára vitték, nála találták meg a felhívásnak egy példányát.

Igaz, hogy ebben csalódtak, mert a bolsevik nemzetközi alakulatoknak semmilyen katonai értékük nem volt. Láttuk, hogy az első lövésekre megszaladtak.

Legfontosabb feladatnak tekintettem azt, hogy a Székelyek és Erdélyiek bántódás nélkül, békésen mehessenek haza, ha már nem adatott meg az a szerencse, hogy a visszaszerzett Erdélybe mehessenek vissza.

A felhívásnak az lett az eredménye, hogy a hadosztály zöme a fegyverszünet megkötése mellett foglalt állást. Erre megtörténtek a kellő intézkedések és egy bizottság semleges helyen írásban megkötötte a fegyverszüneti szerződést, mely a következőképpen szólt:

„JEGYZŐKÖNYV”

„felvétel 1919. április hó 26-án a székely különítmény fegyverletétele tárgyában.

Jelen voltak a székely különítmény részéről, mint teljhatalmú megbízottak: Füleky Dezső százados, vezérkari főnökhelyettes, Gross Márton százados, Molnár Béla főhadnagy.

A második (2) román lovas-hadosztály részéről Guliano Alexander főhadnagy.

A Székely hadosztály parancsnokság alulírott teljhatalmú megbízottjai elfogadják az alábbi fegyverszüneti feltételeket:

- a) azonnali fegyverletétel,
- b) a tiszteknek és csapatoknak internálása azon időpontig, míg a jelenlegi akció be nincs fejezve,
- c) biztosítva a székely különítmény hozzátartozóinak élete, vagyona és teljes szabadsága, ha a román rendeleteket és törvényeket tiszteletben tartják,
- d) azonnal, amint a pillanatnyilag folyamatban levő harcok befejezve lesznek (kb. 8–10 nap, amíg a románok a Tiszáig eső területet megszállni szándékoznak) a székely különítmény hozzátartozói szabadon bocsáttatnak és otthonukba visszatérhetnek.

Nyírbakta, 1919. április hó 26-án dél. 1 h.

Gross Márton százados s. k.
százados s. k.

Füleky Dezső

Parlamenteur al. Div. 2. Cavallerie

Locot. A. Guliano s. k.

Molnár Béla főhadn. s. k.

Sajnos az idő rövideége okozta, hogy a jegyzőkönyvet fenti szerkesztésében és aláírással el kellett fogadni és hogy román részről csak egy személy és nem bizottság volt a megbízott. (Lásd 13. sz. mellékletet.)

A Székely hadosztály ezzel a lemondásával voltaképpen halálos dőfést adott a bolsevizmusnak. Nem is sejtették a fegyvert letevő, keserű-szívű székelyek, hogy e ténnyel meggyorsították a pusztító bolsevizmus végétét. Azzal, hogy a Székely hadosztály kilépett a harcolók sorából, alapjában rendítette meg a vörösök katonai hatalmát. A bolsevizmus elvesztette azt az egyetlen, hadműveletekre alkalmas katonai alakulatot, amelynek védelme alatt szervezkedhetett volna. Ezzel kezdődött meg a magyarországi bolsevizmus agóniája, amin nem változtat sem az, hogy a csehek ellen támadtak és átmeneti sikereket is értek el, melyeket egyébként is egy Székely hadosztályból elszakadt székely tüzérezrednek köszönhettek, sem az, hogy a Tiszán át a románok ellen egy támadást kíséreltek meg, amely végeredményben összeomlott.

Az Entente úgylátszik meg akart győződni a Székely hadosztály kommunistaellenes hangulatáról. Ez okból Smuts angol tábornok Nyíregyházára érkezett, de sajnos elkésve, mert az események túlhaladták és akkor már a fegyverszüneti szerződés megkötése megtörtént volt.

VIII.

ESEMÉNYEK A MEGKÖTÖTT FEGYVERSZÜNETI SZERZŐDÉS UTÁN. AZ EGYEZMÉNY BE NEM TARTÁSA.

Amidőn a saját elhatározásunkból a fegyverszüneti szerződés megkötött és végrehajtottuk annak ránk eső kötelezettségeit, a Nyírmada körül csoportosult csapatokat vasúttal Brassóba szállították. Mivel sejtettem, hogy a románoknak nem igen szolgál ínyükre a fegyverszüneti szerződés és szándékaiknak jobban megfelelne, ha Európa előtt azt tudnák bizonyítani, hogy nagy győzelemre tettek szert és egy egész magyar vörös hadosztályt elfogtak, óvatosságból sokszorosítottam az eredeti fegyverszüneti szerződést és kiosztattam a tisztek és más egyéniségek között. Azonkívül Erdélyben polgári egyénnel is közöltem, hogy fegyverszünetet kötöttünk a románokkal és milyen feltételekkel.

Könnyen megtörténhetett volna, hogy velem valami baj történik, és hogy az eredeti, a nálam levő példányomat elvették volna és semmivel sem tudtam volna bizonyítani, hogy tényleg saját elhatározásunkból fegyverszünetet kötöttünk és nem harc közben, túlerőtől kényszerítve estünk fogságba.

A későbbiek során reá fogok mutatni azokra az erőszakosságokra, amelyeket rajtunk a románok elkövettek, míg Brassóba kerültünk. *Brassóban pedig a megkötött fegyverszüneti szerződésről tudni sem akartak.* – A legénységet a volt fogolytáborokban helyezték el, a tisztikart kb. 600 tisztet a brassói fellelgyárban őrizték. Egy időben arról volt szó, hogy én a városban helyeztessem el, ahol szabadabban mozogva több alkalommal kínálkozott volna a fogságban szenvedők helyzetén könnyíteni. Én azonban osztozni kívántam többi bajtársaim sorsában és a fellelgyárban maradtam.

A fellelgyárban való elzárásom első napján már hozzáláttam, hogy érvényt szerezzek a megkötött fegyverszüneti szerződésnek. Memorandumot küldtem Bukarestbe Presan román tábornoknak, tiltakozva, hogy a kötött szerződést megszegve, hadifogolyként kezeljenek minket és kértem a szerződés azonnali elismerését és annak pontos betartását. Sürgőnnyel és sürgős felhívással fordultam ama csapat parancsnokságához, akikkel a szerződést megkötöttem. Azonkívül sikerült egy svájci bizottsággal is összeköttetésbe lépnem, s így amennyiben azt, mint

szabad mozgásban gátolt hadifogoly tehettem – törekedtem tisztjeim és csapataim érdekeit képviselni, fogságukat enyhíteni.

A román őrség gyakran változott és parancsnokai sokszor durvaságra vetemedtek a székely tisztekkel szemben, ami nagy elkeseredésre adott okot. Én, – mint fogoly, – ezekkel szemben csak tiltakozásom kifejezésére szorítkozhattam. Hálával emlékszem meg a különféle brassói nőegyletek emberbaráti és nemes működéséről, kik sokszor a román őrlegénység brutalitásait szenvedve, – szívvel és odaadással igyekeztek a hadifogoly székelyek sorsán enyhíteni.

A különböző román táborokban őrzött székely legénység között olyan irányú mozgalom támadt, hogy engem és a tisztikart a fellegrvárból kiszabadítsanak. A jószándékú mozgalmat csak hosszabb rábeszéléssel sikerült leszerelni.

A Székely hadosztálynak a brassói fellegrvárban hadifogságot szenvedő kb. 600 tisztje, – a fogságban alapította a „*Szent László magyar erdélyi székely rendet*” a nagy történelmi idők, – és a Székely hadosztály dicsőségének emlékére. E rend alapszabályait én őrzöm.

Alkonyatkor, naponta, tollas, bocskaisapkás tisztek gyűltek össze a fellegrvár falán, ahol magyar dalokat és a himnust énekelték. Messzire hangzott a fogolytisztek dala Brassó városa felett és elszállt a Cenkig és az akkor már lerombolt Árpád szoborig...

1919. május vége felé a brassói fellegrvárból az ott internált hadosztály tisztikara velem együtt átkísértetett a brassói Fehérlaktanyába, amely nagyobb térfogatú volt és jobb elhelyezést nyújtott, mint a fellegrvár. A Fehérlaktanyába beérkezve azt a furcsa jelentést kaptam, hogy éppen ma Mezőhegyesről jövet szállították Brassóba a magyar hadügyminisztert kb. 30 tiszttel, akik az új magyar hadügyminisztériumot akarták felállítani. Hír szerint ez a minisztérium Szabó tábornok vezetése alatt Aradon alakult meg, Szegedre utazván Mezőhegyesen a románok letartóztatták s a brassói Fehérlaktanyába internálták. Ezen internáltak között volt *Herditzky* Jenő százados is, aki nálam jelentkezett és elmondotta, hogy 1919. április 15-én Szegeden találkozott Böhm Rezső vkb.¹⁵ századossal, aki fontos ügy megbeszélése végett akart vele beszélni. Ez a beszélgetés *Herditzky* szds. lakásán történt meg. Böhm a következőket mondta *Herditzky*nek:

„Aradról jövök, ahol Gondrecourt francia tábornoknak Kratochvil ezredes úr a Székely hadosztály parancsnokának megbízásából átadtam a Székely hadosztály nyilatkozatát.

¹⁵ [vkb. = vezérkarhoz beosztott – szerk.]

A nyilatkozatban a Székely hadosztály kijelenti, hogy nem bolsevista érzelmű, sőt kész azok ellen egy akciót megindítani, amelyhez kéri a franciák támogatását.

Gondrecourt tábornok úr igen szívesen fogadott, s kijelentette, hogy nagyon örül a Székely hadosztály eme nyilatkozatának, amelyre ő már számított. A francia tábornok azonnal továbbította a nyilatkozatot Párisba s pár nap múlva magához kéretett és a következőket közölte:

Az Entente főparancsnokság felhatalmazott, hogy a Székely hadosztályt formaliter biztosítsam arról, hogy a románok semmiesetre sem fogják átlépni az ápr. 6-i demarkációs vonalat. (Ezen írásbeli okmány, amelyet Gondrecourt francia tábornok úr sajátkezűleg írt meg, Böhm századosnál volt.) Az Entente szívesen látja az ellenakciót, s ha a Székely hadosztály eredménnyel kezdi meg azt, ezáltal oly tényt teremt, amely tény »európai« érdekű s melyet az Entente mindenesetre értékelni fog.

Az Entente minden tekintetben támogatni fogja a Székely hadosztályt. Az akció nemzeti jellegű legyen.

Az akció kezdetét egy nemzetiszínű zászlóval ellátott repülőgép jelezze Aradon, mely időtől kezdve az összeköttetést Gondrecourt tábornok úrral állandóan fenn kell tartani.

Az Entente-nak, illetve Gondrecourt tábornok úrnak ezen nagyfontosságú nyilatkozatát mielőbb Kratochvil ezredes úr tudomására kell hozni.

Hozzám jöttem, mint egyedül megbízható ismerősömhöz, – folytató Böhm, – hogy felkérjelek a jelentés átvételére, mivel engem már bizonyára köröztetnek a vörösök s ha visszamennék, valószínűleg már útközben elfognának.”

Herditzky szds. azután elmondotta nekem, mily nehezen jutott el Debrecenbe, de én akkor már Szatmáron voltam, s oda nem juthatott el, mert a románok április 16-án megkezdették az offenzívat és nemsokára már Debrecen közelében voltak. Így Herditzky visszautazott Aradra, ahol Böhm szds.-sal találkozott és elmondotta a történeteket. *Másnap Böhmmel együtt a francia parancsnoksághoz mentek, ahol jegyzőkönyvbe foglalták jelentését.*

(Lásd Böhm vk. szds. mellékelt érdekes jelentését: 14. számú melléklet.)

Így Brassóban a Fehér-laktanyában, mint a románok foglya május végén kaptam meg a választ arra a kérdésemre, amelyet április elején intéztem a franciákhoz.

A sorsnak drámai jelenete volt ez.

Maniuhoz 1919. április elején küldött hadikövetem, akit hasonló nyilatkozattal küldöttem hozzá, azt a választ hozta, hogy „a románok csak az Entente parancsára fognak megtámadni”. Dacára ennek, a románok április 16-án megtámadtak, ami ellentétben áll a most kapott Gondrecourt tábornok üzenetével. A látszat az volt, hogy a románok nem hallgattak az Entente-ra, illetve a franciákra, – hanem önkényesen cselekedtek.

A Székely hadosztály pedig nem volt olyan erős, hogy a románokkal szemben alakított harcvonal megszállva tartása mellett a vörös hadsereg ellen is kellő erővel léphessen fel. A bolsevisták elleni támadását pedig biztos sikernek kellett koronáznia, különben minden veszve lett volna.

IX.

GONDRECOURT FRANCIA TÁBORNOK TÁVIRATA. BERTHELOT TÁBORNOK LEVELE A ROMÁNOKHOZ. ELLENTÉT A KÉT IRAT KÖZÖTT. A ROMÁN VEZÉRKAR VÉGTÉRE ELISMERI A SZERZŐDÉST. INTERNÁLÁSOM ÉS LETARTÓZTATÁSOM BRASSÓBAN.

Románia Párisban diplomáciailag sikeresen dolgozott és érdekében állott, hogy úgy szerepeljen, mint aki Európát a bolsevizmustól egyedül mentette meg. A Székely hadosztály fegyverletétele után azt híresztelték, hogy fényes győzelmet aratva egy egész vörös hadosztályt fogtak el.

A kötött szerződés pedig ennek ellenére az ellenkezőjét mondotta volna, ezért próbálták a szerződést nem létezőnek tekinteni.

1920. október vége felé végre az erdélyi börtönökből kiszabadulva Budapestre érkeztem, kaptam csak kézhez Gondrecourt francia tábornok hozzám intézett következő tartalmú írását:

Arad le 7 avril 1919.

En reponse à la question posée verbalement par Mr. Böhm représentant le colonel Ct la division des Czekelers, le general de Gondrecourt est autorisé par le general Commandent en Chef des armées alliées à donner l'assurance formelle, que les troupes roumaines ne despasseront pas la ligne qu'elles occupent à la date du 7 avril, si la division des Czekelers donne suit aux intentions exposées en se portant vers l'ouest.¹⁶

General de Gondrecourt

Ct. la Cavallerie de l'armée francaise de l'Hongrie.

Szóval Foch, a francia generalissimus, vagy Franchet D'Espèray hivatalosan biztosítottak engem arról, hogy a románok az 1919. április

¹⁶ [Böhm úr, a Székely hadosztályparancsnokának képviselője által feltett szóbeli kérésre válaszolva Gondrecourt tábornok a szövetséges haderők főparancsnokától felhatalmazással bír határozottan kijelenteni, hogy a román csapatok nem lépik át azt a vonalat, melyet április 7-én elfoglálnak, amennyiben a Székely hadosztály a kifejezett elhatározásának megfelelően cselekedve nyugat felé indul. – *szerk.*]

7-iki vonalat át nem lépik, ha mi, a Székely hadosztály nyugat felé fordulunk a magyar bolsevizmus ellen. Mégis, amint fent előadtam, a románok 1919. április 16-án megtámadtak.

Évekkel utána, amikor már Magyarországon voltam, 1925-ben megjelent doberdói Breit József ny. altb. könyve és akkor egy újabb meglepetés ért, mert a III. kötet 179. lapján a mellékletekben találtam Berthelot francia tábornok sürgönyét Presan tábornokhoz. – Berthelot tábornok 1919. április 16-án 719/3. szám alatt a következőt sürgönyözte Presan román tábornoknak:

„Párisból a következő táviratot kaptam:

A békekonferencia *február 26-iki* határozata nem lett megmásítva, s így a románoknak jogában áll, hogy azon esetre, ha a magyarok támadnának, támadólag visszavágjanak és hogy a számukra kijelölt öv elfoglalása céljából a semleges öv keleti határáig előnyomuljanak. Azonban a szövetséges kormányok egyetértőleg kéri Romániát, hogy műveletét szorosan nemzetiségeinek protegálása céljából hajtsa végre, valamint arra is, hogy ez a művelet ne öltön ok nélkül nagy arányokat.

Berthelot”

Ugyanaznap, tehát 1919. április 16-án 231. szám alatt Presan tbk. az erdélyi román csapatok parancsnokságához a következő hadművelleti parancsot küldte:

1. A csapatok helyzete Magyarországon ugyanaz, amint az április 2-án közöltetett.

2. A bánsági francia hadsereg, habár valójában nem fog kooperálni a román csapatokkal, mégis a mi csapataink baloldalának biztosítéka gyanánt tekinthető.

3. Arra való tekintettel, hogy egyrészt a magyarok a mi csapataink ellen intézett folytonos támadásokkal megsértik a fegyverszüneti egyezmény határozmányait, (?) amelyekhez ők hozzájárultak és másrészt mivel bosevista propagandájukkal ők az anarchiát akarják terjeszteni és a mi csapatainkat és a funkcionáriusainkat a bolsevizmusba akarják kergetni és végül tekintettel a meg nem szállt területen lévő népesség terrorizálására, elrendeljük:

4. Az erdélyi csapatok parancsnoksága csapatjait a nyugati hegységen túl való előnyomulásra rendeli előre és foglalja el a Kőrös vidékét és a Máramarost.

5. Az összes bolsevista bandák, nemkülönben az összes rendes csapatok, amelyek nem akarják magukat alávetni, a 7. pontban megállapított vonalon túlra vetendők vissza.

6. A művelet a legrövidebb idő alatt meglepőleg és a legnagyobb energiával hajtandó végre.

7. A hegység átlépése után előrenyomult csapategységeink a Szövetséges Tanács által megállapított és az Önnel március 20-án 3056. sz. alatt közölt demarkációs vonalat nem fogják átlépni.

8. A parancsnokság székhelyéül Nagyszebeni jelölöm ki.

9. Összeköttetések: a) a nagy főhadiszállással, b) a bukovinai csapatokkal.

Presan tbk.
a hadsereg vezérkari főnöke.

Presan tbk. támadási parancsa 1919. április 16-án kelt és ami a meglepőbb, ugyanaznap reggel a románok már támadtak. Ez azt bizonyítja, hogy ez a támadás minden részletében már korábban elő volt készítve és elhatározva erre a napra. A románok tehát tekintet nélkül támadtak, akár adott volna az Entente arra engedélyt, akár nem. Lehetetlen ugyanis, hogy a csapatok már az nap reggelén támadjanak, amely napon Berthelot sürgönye megérkezett, Presan hadműveleti parancsa kiadatott. Mi már április 13., 14. és 15-én észleltük a románok csoportosítását a támadásra.

Gondrecourt francia tábornok felsőbb engedéllyel nekem küldött hivatalos irata tehát merő ellentétben áll Berthelot Presan tábornokhoz küldött sürgönyével, illetve Presan tábornok hadműveleti parancsával.

Szerencsének kell mondanom, hogy a sors keze Gondrecourt francia tbk. hivatalos üzenetét nem 1919. április elején jutatta kezembe, mert feltétlenül bízva a francia tábornoknak a szavában, annak okvetlen hitelt adok és a budapesti bolsevizmus letörésére a hadosztállyal hátat fordítva a románoknak, abba a kellemetlen és általam féltve került helyzetbe kerültem volna, hogy néhány nappal Gondrecourt üzenete után a románok hátba támadnak, illetve követnek. A látszat az lett volna, hogy a székelyek a románokkal mennek együtt a magyar bolsevizmus ellen és a Székely hadosztály a román előnyomulás elővédjévé vált volna. Így hála Istennek ez nem következhetett be, mert Gondrecourt tbk. üzenetét csak akkor kaptam, amikor a románok minket a kötött szerződést meg nem tartva, mint hadifoglyokat Brassóban elzártak.

Feltűnő az a nagy ellentmondás, ami Gondrecourt francia tábornok a Székely hadosztálynak küldött hivatalos iratának tartalma és Berthelot francia tábornok a románoknak küldött felhatalmazása között van.

Gondrecourt tábornok azt mondja, hogy fel van hatalmazva par le général commandement en chef des armées alliés által (ez nem volt más,

mint a nagytekintélyű Foch tábornagy), hogy a Székely hadoszt.-parancsnokságot értesítse, miszerint a románok nem lépik át az 1919. április 7-iki vonalat, szóval nem támadnak meg minket.

Berthelot francia tábornok viszont a románoknak küldött felhatalmazásában csak általánosságban Párisból kapott táviratra hivatkozik, mely a román támadás engedélyét oly esetre korlátozza, ha a magyarok támadnának.

A Párisból kapott táviratra történő hivatkozás igen tágan magyarázható. Kizárt dolog, hogy Foch tábornagy vagy vezérkara két ellentétes intézkedést adott volna ki és így az a gyanú merül fel e fel nem derített ügyben, hogy Párisban közbeeső román baráti befolyások működtek közre, amelyeket Henri Pozzi könyvében is megemlít.

Mivel mi nem támadtunk – ez világos – így Berthelot felhatalmazásában felemlített okozat is hiányzik.

Brassóban a Fehérlaktanyában 1919. június havában, a Székely hadosztály tisztjeinek és legénységének kiszabadításán fáradozva a bukaresti román vezérkarral, Aradon Gondrecourt francia tábornokkal és egy svájci küldöttséggel felvettem az összeköttetést, *hogy az 1919. április 26-án kötött fegyverszüneti szerződésnek érvényt szerezzenek*. A Fehérlaktanyában internálva egy iratot készítettem elő a magyar kormány részére, Szegedre, melyben felhívtam, hogy *a Székely hadosztály, illetve az erdélyi kerülethez tartozó tényleges tisztek az újonnan felállítandó magyar hadsereg kötelékébe azonnal felvéteszenek, ezért szabadon bocsátásuk és eltávozásuk a román főhadiszállástól azonnal kieszközlendő lenne*.

Kértem továbbá, hogy e tiszteknek és tovább szolgáló altiszteknek jövője biztosíttassék és ők abban a jutalomban részesüljenek, amelyet ezen minden változások dacára elveihez híven maradt, nehéz erkölcsi és fizikai küzdelmeken és megpróbáltatásokon keresztül ment és a haza iránti kötelességeiket odaadással teljesítő derék katonák bőségesen kiérdemeltek.

A sok írásbeli folyamodványnak, sürgönynek, emlékiratnak, melyeket Bukarestbe és máshová küldtem, végre nagy öröömre mégis megvolt az eredménye.

1919. június közepe felé a következő sürgöny érkezett Bukarestből:

Fogolytábor parancsnokság Brassó.

1095. számra.

1. Kérem Kratochvil magyar ezredesnek tudomására hozni, hogy kérése tekintetbe vétetett.

2. A főhadiszállás álláspontja ezen ügyben az, hogy szigorúan az 521. sz. rendelethez ragaszkodik és nem ezen parancsnak Guliáno főhadnagy által történt magyarázatához, akinek nem volt joga azt kommentálni.

A nagy főhadiszállás főnöke helyett:

Cihoski tábornok

1165. szám.

E távirattal a Székely hadosztály tisztjeinek és legénységének szabadlára helyezése kezdetét vette, *de a szerződés újból nem lett betartva, mert a tisztek és legénység hadifogolyként kezeltettek és otthonukban helyezhköve internáltattak, hol naponta, vagy 5–10 naponként a román térparancsnokságnál vagy csendőrorősnél jelentkezniök kellett s állandó tartózkodási helyüket el nem hagyhatták.* A magyarországi tiszteknek és legénységnek nem engedték meg a hazatérést, hanem Erdély területén internáltattak, mint pl. én Brassóban.

A Székely hadosztály tisztjei és legénységének kiszabadítása után, mint utolsó hagytam el a nagy laktanyát, ahol hadifogságunkat töltöttük. A Bolgárszeg úgynevezett Adler házában, a földszinten béreltem egy utcai szobát. Ott helyezkedtünk el Hautzinger vezérkari százados-sal együtt.

Siménfalvy vezérkari őrnagy és vezérkarom eltávozott Brassóból, csak Hautzinger vezérkari százados, Gross Márton és Nagy Gyula vezérkari századosok maradtak Brassóban.

Én kijelentettem volt akkor, hogy akár mi történik is, addig míg egy székely valahol fogságban van, addig Brassóból, azaz Erdélyből el nem távozom.

Sajnos, még voltak hadifogságban lévők. Még a fegyverszüneti szerződés megkötése alkalmával mindenki, aki a Székely hadosztályhoz tartozott, tiszt vagy legénység, egy kék igazolólappal lett ellátva, mely magyar és román nyelven igazolta, hogy az illető a Székely hadosztály tagja volt.

Előfordult, hogy ezt a kék cédulát fürdés alkalmával a legénység által levetett ruhának használhatóbb részével a román legénység elvette. A kék cédula mint egy tőzsdei értékpapír szerepelt, melyet a román legénység más, szintén letartóztatott polgári egyéneknek eladott, kik e révén kiszabadultak, míg a megkárosított legénység kb. 1000 emberét Románia különféle pontjára elszállították. Nem tudtam sem nevüket, sem a pontos létszámot, sem azt, hogy hová szállították őket. Idővel, lassan azután sikerült megtudni, hogy hová lettek internálva. Egyrészt a családtagoknak szétküldött levelekből tudtam meg ezt, kik azzal felkerestek, s én irányítottam őket azokra a helyekre, ahol az illetők tartózkodtak.

Vissza jövet a családtagok és hozzátartozók az ott tartózkodó személyek névlajstromát adták át nekem.

Ezután egy román tiszt kíséretében Nagyszebenbe mentem, hogy Mardarescu tábornoknál kieszközöljem a székelyek kiszabadítását. Nagyszebenben találkoztam Hatziegannal a kolozsvári román nemzeti tanács volt elnökével, ki azt a tanácsot adta, menjek előbb a Consul Dirigenthez, Maniuhoz. El is mentem hozzá és délelőtt 10 órától 1 óráig tárgyaltam vele. E tárgyalás alkalmával kérdeztem tőle, hogy van az, hogy ők Erdélyben 1919 aug. havában már végleg berendezkednek, pedig hát még nem volt semmiféle béketárgyalás sem.

Erre Maniu mutatott nekem egy iratot Clemenceau aláírásával, amely szerint Románia határa kb. a mai mostani vonalon húzódik végig és egy bizottság most állapítja meg a Bánságban a határt. Egy román ezredes, e bizottság tagja naponta jelenti neki az elért eredményt.

Maniu felemlítette, hogy a magyar tisztviselők, hivatalnokok, stb. nem teszik le a román hűségesküt, ami előtte érthetetlen, miután az a kérdés, hogy Erdély hová tartozik, Clemenceau hivatalos irata szerint, már el van döntve és most nem megfelelő elem kerül a helyükre.

Továbbá megígérte, hogy a Romániába elszállított székelyek ügyében Mardarescu román tábornoknál közbenjár és bejelenti látogatásomat.

Jelentkeztem Mardarescu tábornok úrnál, aki kérésemre előzőeken megígérte a Romániába szállított székelyek szabadonbocsátását. Azután tárgyaltam az ő vezérkari főnökével. Így sikerült ezután 1919 őszén és tél folyamán ezeket a hadifogoly székelyeket is kiszabadítani. Csak egy csoportot nem tudtam kiszabadítani, mert róluk akkor tudomásom nem volt. Ezek létezéséről a következőkben értesültem. 1920-ban, mint a román haditörvényszék vizsgálati foglya a kolozsvári fellegházban voltam elzárva. Egy román tiszt Brailából Kolozsvárra helyezettett át és a fellegházi börtön parancsnokságánál nyert beosztást. Ez említette előttem, hogy Brailában is vannak még székely hadosztálybeli katonák, akik azt mondták, hogy parancsnokuk Kratochvil ezredes, majd kiszabadít minket. Bár akkor én is – sajnos – be voltam börtönözve, mégis írásbelileg megkísértem kiszabadításukat szorgalmazni. – Még egyszer rendelt a parancsnokság engem Nagyszebenbe és pedig dr. Apáthy kormánybiztos perében, amelyben tanúskodnom kellett. A román vád Apáthy ellen az volt, hogy ő, mint kormánybiztos, irányította és rendelte el a katonai hadműveleteket. Azonban tanúvallomásom megdöntötte a vádat, mert kimutattam, hogy a hadügyminiszter rendelete szerint történt. Így e tanúskodás alapján lényegesen enyhült dr. Apáthy helyzete.

Az ítélet kihirdetése alkalmával Mardarescunál voltam és, mit sem tudván az eseményekről, Mardarescu azt kérdezte tőlem: „Na, meg van-e elégedve az ítélettel dr. Apáthy, mert csak 5 évi kényszermunkát

kapott.” Én elszörnyűködésemet fejeztem ki a kemény ítélet felett. Úgy látszik súlyosabb büntetésre akarták elítélni.

Itt jegyzem meg, hogy abban a városban lettem internálva, ahol a 70-es években apám a 23. önálló honv. zlj. parancsnoka volt és ahol én gyermekéveimet töltöttem. – Hetenként kétszer kellett a városparancsnokságnál jelentkeznem. Egy éjjel éjfél után felébredtem, mert éjjel 2 órától 4 óráig zúgott a Fekete templom nagy harangja. Nem tudtam, mit jelent ez a nagy harangozás. Reggel tudtam meg, hogy ez a románok Budapestre való bevonulását jelentette. Jött is másnap délelőtt egy rendőr egyenesen háziasszonyomhoz, értesítve őt, hogy világítsa ki ma estére az utcai ablakokat. Én azt mondtam az úrasszonynak: „nézze, én este nem leszek itthon, világítsa ki ablakait, mert ha ezt nem teszi, úgy azokat beverik.”

1919. nyár végén házkutatást tartottak nálam és detektívek felügyelete alá kerültem, eleinte egy, később már két detektív kísért mindenhol. Karácsony előtt a városi rendőrkapitány beköltözött a házamba és ha ő elment hazulról, visszamaradt egy detektív. Karácsonykor már a sigurancia és két-három detektív figyelt. Mindennap éjjel 11 órakor otthon kellett lennem, udvari első emeleti szobámban, mert az utcai lakást feladtam.

Intéseket kaptam, hogy meneküljek, mert letartóztatások lesznek és én is közöttük leszek.

Így közeledett 1920. február 6-ika, amikor nagy katonai parádéval, Brassó város főterén istentisztelettel ünnepelték Bukovina, a Bánság és Erdély egyesülését. Állítólag a trónörökös, a mostani király is jelen volt.

E nevezetes napon, fél 11 órakor délelőtt az udvaron vezényszavakat hallottam és nemsokára rá ajtómon dörömböltek. Belépett egy hadbíró, négy román tiszt és két katona. A hadbíró rövid házkutatást tartott, azután azt kérdezte, mit szólok Flohr tábornok letartóztatásához. Mire azt feleltem, hogy nem tudok semmiről. A végén azt mondotta, hogy vegyek magamhoz mindent, amire okvetlen szükségem van, mert le vagyok tartóztatva.

Fedezet alatt végig vittek a városon, az ünneplő piacon át Brassó város fegyházába és egy fűtetlen cellába zártak. Szerencsémre volt egy kölcsön kapott bekecsem és egy fekete takaróm. Úgy ültem eleinte órákon keresztül a priccsen gondolataimba elmélyedve, gondolkoztam a Monarchia és Magyarország összeomlásán és hogy mire jutott egy nagyhatalom ezredese, aki jószívvel, lelkesedéssel, kitartással és odaadással akart hazáján segíteni.

Este kaptam aztán egy éppen üresedésben lévő fűtött cellát az emeleten, egy fegyenc kerülhetett innen máshová, mert a priccsen még kenyérmorzsák voltak. Ekkor értesültem, hogy utánam letartóztatták

Hautzinger, Nagy Gyula és Gross századosokat. Más alkalomkor fogom részletesen leírni a további meghurcoltatást és szenvedéseinket, itt csak azt említem, hogy 3 nap múlva éjjél után 2 órakor erős katonafedezettel, s brutális bánásmód mellett, nagy hidegben vittek az állomásra és másnap Nagyváradra indultunk, – néhány hét múlva megint Kolozsvárra, a Fellegvárba, onnét pár hét múlva Szamosújvárra, ahol állítólag éppen Rózsa Sándor volt cellájába záratтам el.

Szamosújváron volt az egyenkénti vallatás. Itt közölte velem Radulescu ezredes hadbíró ügyész, hogy az én peremhez az összes adatokat magyar ember szolgáltatotta. A haditörvényszék engem és tisztjeimet „*a román állam biztonsága és védőképessége ellen elkövetett bűntettellel vádolt,*” azaz, hogy Erdély felkelését a román impérium ellen megszerveztem.

A szamosújvári fegyházban töltött fogságom alatt történt a következő eset:

Ivóvíz merítése végett kikérezkedtem a cellámból. Az őr hosszadalmasan nyitotta ki a két lakattal és láncsal elrekesztelt vastag cellaajtót. Az őrszobába mentem, hol csak egy román katona tartózkodott, – ki, miközben a szoba sarkában álló vizesdézsába merítettem edényemet, – suttogva így szólt hozzám: „Nagyon sajnálom az ezredes urat. Ezredes úr tűzte fel a mellemre a Monte San-Cabriellén az I. oszt. ezüst vitézségi érmet. Én most Nagyváradra megyek, – tehetnék valamit az érdekében?”

Én így válaszoltam: „Ne tegyen semmit, hanem teljesítse csak kötelességét.”

Az őr a világháború alatt az ezredemben velem harcolt nagyváradai 4-es honvéd volt, kit azután a román hadseregbe soroztak be.

Két és félhónapi magánzárkába történt elzárás után Kolozsvárra, a fellegvárba vittek, ahol zárva maradtam, amíg a haditörvényszéki tárgyalás 1920. szept. 27-én le nem zajlott, melynek tárgyalása három [hó]napig¹⁷ tartott. Magdu hadbíró őrnagy vádja volt: „A legsúlyosabb beszámítás alá esik azonban Kratochvil ezredes, aki hadifogoly. Olyan tetteket követett el, amelyekért a katonai büntetőtörvénykönyv szerint halál jár. Ha a bíróság megállapítja bűnösségét, nyugodt lelkiismerettel lehet a szakaszt alkalmazni.”

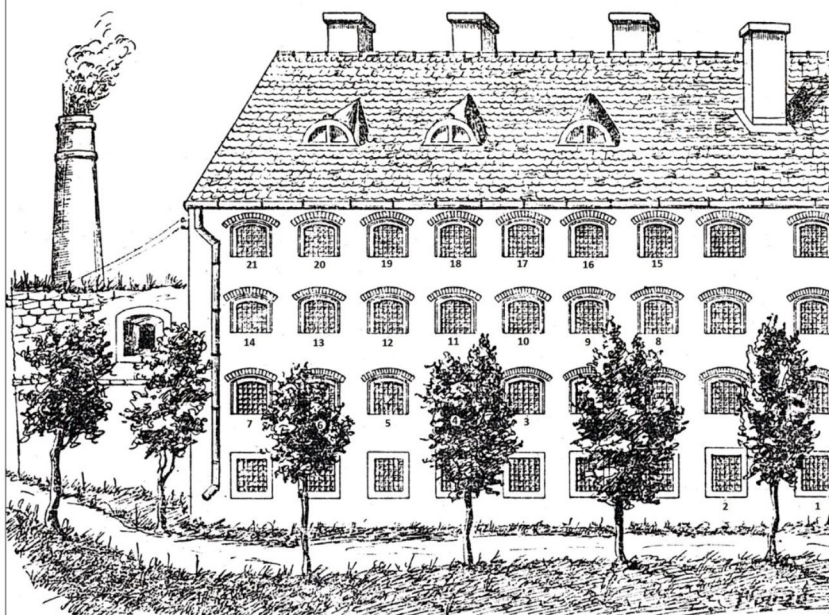
Hautzinger, Gross és Nagy Gyula századosok, volt vezérkari tisztjeim már korábban szabadultak ki. A haditörvényszéken a román vád a következő tanúkat vonultatta fel: Tamássy Tibort, Papp Tibort, és Pécsy Pált Szovátáról. A három napig tartó haditörvényszéki tárgyalás

¹⁷ [A szövegben „három hónapig” szerepel, de ez nyilvánvaló elírás, a későbbiekben már helyesen „három nap”-ról beszél – szerk.]

felmentésemmel végződött, – csak egy őrnagyom kapott öt esztendei kényszermunkát. (Lásd a 15. sz. mellékletet.)

Kolozsvár lakossága nagy örömmel fogadta kiszabadulásomat, de mert újból megfigyelés alá helyezett a sigurancia és mindenkit felírtak, akivel az utcán beszéltem, beláttam, hogy Erdély sorsán ott már nem tudok segíteni. Ezért a legközelebb induló vonatra ültem és 1920 október második felében, nyolc hónapi román börtön tapasztalataival gazdagabban hazautaztam Magyarországra.

Szamosújvári fegyház részlet.

1. Thurzó Béla mérnök t. főhadnagy	11. Kászonyi Zoltán honv. szds., Kolozsvár
2. Szent Kereszthegy Kratochvil Károly ezredes, Brassó	12. Monksy Nándor t. hadnagy, Debrecen
3. Ányos Aladár alezredes, Nyíregyháza	13. Arz Gusztáv tűzér szds., Beszterce
4. Gazda Jenő százados, Zilah	14. Hantzinger Gusztáv vezérkari szds., Brassó
5. –	15. Zeitler Ödön százados, Zilah
6. Schuller kereskedelmi akadémista, Kolozsvár	16. Flohr János tábornok, Debrecen
7. Schuller Jenő tűzér főhadnagy, Kolozsvár	18. Rózsa detektív, Debrecen
8. Dr. Horváth Ferenc törv. bíró, Torda	19. Nagy Gyula vezérkari szds., Brassó
9. Moriska főhadnagy, Zilah	20. Grósz Márton vezérkari szds., Brassó
10. Br. Diószeghy Tibor csendőr szds., Kisújszállás	21. Boros Gyula százados, Dés

Legenda: az ábra alatt látjuk azok névsorát, kik a szamosújvári fegyházban fogságot szenvedtek. A nevek előtt, – illetve az ablakok alatt látható bekarikázott számok mutatják, ki melyik cellában volt.

X.

ÖSSZEFOGLALÁS. REMÉNY.

Az, hogy a belgrádi katonai egyezmény szerint Erdélyben, a Maros lett mint demarkációs vonal kijelölve, arra enged következtetni, hogy az Entente a Marosvonalról keletre fekvő erdélyi területből akarta Romániának az Entente-hoz való csatlakozását meghálálni.

A románok ravasz fondorlattal kihasználva Magyarország védtelenségét, kieszközték az Entente-nál, hogy hadászati pontok megszállása ürügye alatt átléphessék a Maros demarkációs vonalát.

Nem hadászati pontokat szálltak meg, hanem területeket vettek birtokba.

Amikor Berthelot francia tábornok 1918. dec. 31-én Kolozsvárt járt és dr. Apáthy erdélyi főkormánybiztossal megállapodtak egy semleges zónában, amely 15 km széles volt és amely széjjelválasztotta volna a két ellenfelet, Románia, Berthelot elutazása után ezt a megállapodást nem tartotta be – hanem támadólag átlépte.

Az Entente, a románok ezen előtörését akként akarta megakadályozni, hogy Nagybánya–Bánffyhungad vonalában újabb demarkációs vonalat állapított meg; de a románok ezen a vonalon is gyorsan áthaladtak, s így az Entente eme intézkedése is tárgytalanná vált.

Az erdélyi kerületi parancsnokság saját felelősségére akasztotta meg 1919. január elején a románok előnyomulását, melyet 1919. április 16-án folytattak, hogy elérjék azt a vonalat és birtokba vegyék azt a területet, amelyet nekik az Entente 1917 őszén ígért, az Entente oldalán való harcbalépésük jutalmául. De a román csapatok 1919-ben előnyomulva ezen a vonalon sem álltak meg, hanem Budapest felé folytatták előnyomulásukat.

Clemenceau állította meg őket a Tiszánál 1919. május elején.

A Székely hadosztályparancsnokság és csapatainak saját elhatározásából és akaratából megkötött fegyverszüneti szerződést a románok kijátszották és a Székely hadosztály hozzátartozóit, tisztet és legénységet hadifogolyként kezeltek, holott önként és nem a román hadsereg katonai hadműveleteinek nyomása következtében kényszerült a fegyverszünet kötésére. A Székely hadosztály zöme az utolsó csoportosításban a románok előnyomulásának oldalába volt irányítva azzal a szándékkal,

ha a politikai helyzet megváltozna, teljes lendülettel oldalba támadhassa a románokat. E harc győzedelmes kimeneteléhez kétség se fér. Sajnos, ez a várt politikai változás nem következett be.

A Székely hadosztályparancsnokság teljes jóhiszeműséggel, minden hátsó gondolat nélkül kötötte meg a fegyverszüneti szerződést. A román főhadiszállás az 1919. június havában kelt 1165. sz. táviratával sok utánjárás és külföldi nyomás folytán ugyan elismeri az egyezmény jogosságát, de hozzáfűzi, hogy a román főhadiszállás álláspontja az, miszerint szigorúan az 521. számú Presan tábornok által kiadott rendelethez ragaszkodik és nem az egyezmény Guliano román főhadnagy által történt magyarázatához, akinek nem volt joga azt kommentálni:

Ehhez az a megjegyzésem, hogy gondosan kell mérlegelni a küldendő hadikövet személyét, a részére adott utasításokat és felhatalmazásokat, mert az ellenféllel kötött szerződés tartalmának később történő egyoldalú megváltoztatása nem elfogadható eljárás. Az egyezmény alapját képező ígéretek kétségtelen bizonyítékai a hadikövetek jelentései.

Így dr. Kiss Károly tart. főhadnagy hadikövet jelentésében (Lásd a 10. számú mellékletet) a következőket írja:

„Határozottan emlékszem, hogy a feltételek megbeszélésénél úgy Mosoiu generális úr, mint vezérkari főnöke, megígérték, hogy a székely csapatok internálása 8–10 napig fog tartani s azután, mikor a román csapatok a Tisza vonalát elérik, mindenkit szabadon bocsátanak.”

Boros Sándor őrnagy hadikövet (Lásd a 11. sz. mellékletet) így jelent:

„Dimitrescu román tábornok amikor Kratochvil ezredes a feltétel nélküli fegyverletételt visszautasította, egy új közvetítő javaslattal állt elő.

Dimitrescu garantálta, hogy fegyverletétel esetén velünk nem mint hadifoglyokkal fognak bánni, személy és vagyon biztonságunkat tiszteletben tartják és mindannyiunkat egy egész rövid internálás után otthonunkba szabadon bocsátanak.”

Pál Imre százados jelentése szerint (Lásd a 12. sz. mellékletet.) „a Székely hadosztály tisztjei és legénysége a fegyverletételt követőleg néhány internálási nap után haza lesznek bocsátva.”

Ha Mosoiu tábornok, a Grupul de Nord parancsnoka és Dimitrescu tábornok így beszélnek, akkor Guliano főhadnagy is bizonyára ilyen utasítást kaphatott és a román főhadiszállás elmondott álláspontja csak az lehetett, hogy valamiképpen palástolja a Székely hadosztállyal

szemben a románok részéről a megkötött fegyverszüneti szerződés be nem tartásának indokolását.

De a románok a Székely hadosztály tagjainak kiszabadítása után, később sem tartották be a kötött fegyverszüneti szerződést, amely biztosította a Székely különítmény hozzátartozóinak életét, vagyonát és teljes szabadságát. Otthonukba érkezve ugyanis huzamos időn át a hét több napján jelentkezniük kellett a román csendőrsőknél, illetve térparancsnokságoknál, mint nekem is Brassóban hetenként kétszer kellett jelentkeznem, míg 1920. II. 6-án végleg bebörtönöztek.

A 16. számú mellékletben olvashatjuk, hogy gróf Apponyi Albert mit mondott a Székely hadosztályról 1920. jan. 18-án Neuillyben az Entente hatalmak elé terjesztett jegyzékében.

Reméljük, hogy Európa észretér és az elkövetett igazságtalanságokat jóvá teszi, akkor a Székely hadosztály bolsevikellenes küzdelmei, szenvedései Hazánkért, de egyben egész Európáért nem voltak hiábavalók.

Láttuk a fentiekből, hogy a Székely hadosztály bolsevikellenes volt az első pillanattól kezdve és ez megbecsülhetetlen állásfoglalás volt Európa érdekében. Ha a Székely hadosztály teljesen a bolsevistákhoz csatlakozik, ezek a Székely hadosztály védelme alatt megszervezik a vörös hadsereget, akkor azzal a gyűlölettel és lendülettel, ami a Székely hadosztály csapatait a románok ellen fűtötte, kiverik a románokat Erdélyből, mert a Székely hadosztály harci kedve és lendülete magával ragadta volna a magyar vörös sereget is.

E győzelem ára azonban Erdély bolsevizálása lett volna. Kun Béla és társai államrendszere: a tanácsköztársaság megerősödve baráti és elvtársi kezet nyújtott volna a Dnyeszteren álló orosz bolsevistáknak. Románia a kétoldali nyomás alatt összeroppan, mert katonái között, – ahogy tapasztaltuk – bojárellenes hangulat uralkodott s ugyancsak Moszkva, vagy Kun Béla martalékává válik. Oroszország óriási pénzügyi és agitációs erőfeszítésekkel igyekezett a világ-proletáriátus egyesülést és a világbolsevizálást keresztül vinni. Ausztriában amúgy is lappangó bolsevizmus volt. Olaszországban hatalmas sztrájkok, Németországban a spartakusok harcai dúltak s jóformán egész Európában mindenütt hajszálon múlt, vajjon felülkerekedik-e a bolsevisták uralma, vagy sem.

Így tehát nem volt mindegy, hogy mire határozta el magát az erdélyi katonai parancsnokság, hogy a Székely hadosztály vörös lesz-e vagy bolsevistaellenes, hogy Kun Béla hosszú időre rendezkedik-e be Magyarországon, vagy sem. Ezen az elhatározáson dőlt el közép Európa vagy talán egész Európa sorsa.

A bolsevizmuson felépült katonai alakulatok harci értéke nagyjában lényegesen kevesebb, mint más, *nem* bolsevista katonai alakulatoké,

de ha van közöttük egy fegyelmezett, lelkes alakulat, az emeli harciértékét és képességeit. Ezt mutatja a következő eset:

Az egyik székely tüzérezred, amely a fegyverszüneti szerződés megkötésekor távol volt a hadosztálytól s a Tisza mögé került a vörös csapatok közé, részt vett a csehek elleni offenzívában s a Kassa irányában elért eredmények egyedül ennek az ezrednek köszönhetők.

A Székely hadosztály fegyverszüneti szerződésével befejeződött szereplése, mert a románok, – mint ismeretes – internálták csapatait és parancsnokságait.

Eddigi szereplésének jelentősége azonban feltétlenül túlmegy egy hadosztálynyi magyar csapat küzködésein, kalandos hányattatásain és szomorú sorsán. Bizonyos ugyanis, hogy e hadosztály működése azok között a viszonyok között nagyban hozzájárult a bolsevizmus terjeszkedésének megakadályozásához. *Ha Clemenceau közbelépése meg nem hosszabbítja ideiglenesen Kun Béla, azaz a bolsevisták uralmát, akkor az már első napjaiban összeomlott volna.*¹⁸ *Az entente hatalmak április elejétől kezdve fokról-fokra tájékozódást szereztek arról, hogy a Székely hadosztály nem bolsevik, sőt elkeseredett ellensége a kommunista rendszernek.* Egyidőben szándékában is volt a nagyhatalmaknak, hogy akciót kezdenek a nyugat felé terjeszkedni kívánó bolsevizmus ellen s ebben kétségtelenül szerepet szántak a Székely ellenforradalmi csoportnak is. Erre vall, hogy Smuts angol tábornok maga sietett Nyíregyházára, hogy ilyen irányú tárgyalásokat kezdjen a Székelyekkel, sajnos azonban elkésve érkezett oda, amikor az április 26-i események már lezajlottak. Brassóban a svájciak a legnagyobb elismeréssel beszéltek a hadosztály nemzeti szelleméről és csapatainak fegyelméről. Ugyanígy elismerés hangzott el ismételtan az Aradon lévő francia parancsnokságok körében is. De erre vall az a tény is, hogy Paleologue francia miniszter Magyarországot – éppen a Székely hadosztály magatartása alapján – egy anti-bolsevista államcsoportba akarta összehozni.

¹⁸ 1919. május elején a megkötött fegyverszüneti szerződés után útban Brassó felé, Mosoiu román tbk. felkérésére Debrecenben megszakítottam az utamat. Debrecenben mondotta nekem a román hadosztály vezérkari főnöke megdöbbenve és csodálkozva: „Clemenceau előnyomulásunkat a Tiszánál megállította.”

Felfogásom szerint ezt Clemenceau azért tette, mert értesült, hogy a Székely hadosztály a magyar bolsevizmus letörése céljából Budapest felé akar indulni, – de egyedül! Sajnos ez mind elkésett dolog volt, mert a románok ügyes és befolyásos diplomáciai tevékenysége megelőzte az őket gátló és rájuk nézve hátrányos intézkedéseket.

Sajnos, mindezek a tervek csak tervek maradtak annakidején, amint-hogy meghíúsult az entente-nak az a szándéka is, hogy a románokat az 1919 márciusában elfoglalt vonalon megállítsa, a vörösöket visszaparancsolja Vásárosnamény–Szeged vonalába s a két vonal között a Székely hadosztály tartsa fenn a rendet az Entente megbízásából mindaddig, amíg az említett bolsevikellenes európai akció nagyobb méretekben kibontakozhatik. A románoknak sikerült ezt a tervet diplomáciai úton meghíúsítani és megbízást kapni a további támadásra, amelynek eredménye a Duna–Tisza közének és a Dunántúl egy részének megszállása is volt.

Ki tudja, hogyan fordult volna Magyarország s egyben a keleteurópai államok sorsa is, ha az előbb említett tervek sikerülnek, bizonyosnak látszik azonban az, hogy aligha került volna sor az orosz vöröshadereg nagy lengyelországi támadására s a különböző európai államokban lefolyt kommunista lázadásokra.

A Székely hadosztály egykori katonái mindenestre megérdemlik, hogy hálával és szeretettel gondoljon rájuk az egész magyarság, amelynek nemzeti színeiért, becsületéért és földjéért, – vagyis Magyarország területi épségéért, – a legnagyobb nehézségek és szenvedések közepette hűségesen, önzetlenül és magukra hagyatva harcoltak. Sajnos, eddig ennek a hálának és elismerésnek még nyoma sincsen, sem itthon, sem Európában, melynek pedig, amint fentebb kifejtettük, szintén felbecsülhetetlen szolgálatot tett a Székely hadosztály.

Ismertté tette a székelység nevét és létét a világ előtt és ha – adja Isten – a békék revíziójára sor kerül, büszkén mondhatjuk el, hogy a *„Székely hadosztály” adta meg az első halálos döfést a gyűlöletes trianoni békeparancsnak, már születése pillanatában. Így a Székely hadosztály a revíziónak is az első apostola lett!*

Ez adatok alapján, melyek a nagyhatalmak előtt eddig valószínűleg ismeretlenek, – vagy legalább is kevésbé ismertek voltak, jogosult a trianoni békeparancs megváltoztatására irányuló kívánságunk, – követelésünk, hogy Erdély népei szabad autonóm hazában élhessenek és sorsukat maguk intézzék.

A conseil suprême 1919-i márciusi rövidlátó és szerencsétlen ténykedései voltak okozói, hogy az elkeseredett magyarokon a bolsevizmus pillanatnyilag felülkerekedett, – és hogy nem terjedt tovább és Európa nem bolsevizálódott, ettől a Székely hadosztály mentette meg Európát, azáltal, hogy nem csatlakozott Kun Béla rendszeréhez.

A mai idők mutatják, hogy az Entente szerencsétlen békeparancsa mily állapotokat idézett elő Európában.

Ébredjen fel tehát a nagyhatalmak lelkiismerete végre és tegye jóvá az okozott szörnyű igazságtalanságokat! Akkor a Székely hadosztály

kálváriája, – szenvedései és a szent célért hősi halált halt névtelen hőseinek áldozata nem volt hiábavaló.

ÁTTEKINTÉS A VÍVOTT ÜTKÖZETEKRŐL

- Tövisnél a Maros hídjánál a románok Várady főhadnagy hadikövetet
1918. december havában orozva agyonlövik.
- Piski, páncélvonatunk harca december havában.
- Czigányi, 1919. I. 14. visszavert román támadás.
- Kis- és Nagysebes a Körös völgyében, Sebesvár, Dealul Fundaculi, táma-
dás Csucsától Bánffyhunyard felé 1919. I. 23–28. Sikeres saját támadás.
- Sikarló, 1919. I. 31.; II. 3.
- Zilah, 1919. II. 22–25., sikeres saját vállalkozás.
- Nagy Sikarló, 1919. III. 1.
- Csucs, Királyhágó, 1919. III. 11–12.; IV. 16–17., román támadás.
- Iloba, 1919. III. 9.; IV. 16., román támadás és saját ellentámadás.
- Récsétől délre, 1919. III. 16.
- Szinyérváralja, 1919. III. 17.
- Hadad Győrtelek, 1919. III. 27.; IV. 16., Király főhadnagy gyönyörű győz-
tes védelmi harca.
- Iloba bánya, 1919. III. 29.
- D. Pietris (Sikarlótól északkeletre), 1919. IV. 16.
- Haraklány, 1919. IV. 16.
- Varsolc, 1919. IV. 16.
- Magyar Keczel, 1919. IV. 16.
- Bogdánháza, 1919. IV. 16.
- Balla (Csarnokerdő), 1919. IV. 16.
- Azanó hegy, erdő, Egrespataktól nyugatra, 1919, IV. 16.
- Erdőszada, 1919. IV. 16.
- Kis- és Nagysebes, 1919. IV. 16.
- Alsószopor, 1919. IV. 16.
- Honczkó, 1919. IV. 16.
- Nagygécz, 1919. IV. 17.
- Vaskó, – Gyula Mare, 1919, 1919. IV. 16–17.

Szatmárnémeti, 1919. IV. 17–18.

Kocsord, 1919. IV. 18–19.

Szamos, – Dob, 1919. IV. 18.

Belényes, 1919. IV. 18.

Királyháza, 1919. IV. 20.

Veresmart, 1919. IV. 20.

Ökörítő, 1919. IV. 20.

Mátészalka,

Kraszna csatorna, 1919. IV. 20–23-ig, sikeres védelmi harc.

Hodász, 1919. IV. 24.

Nyírmedgyes, 1919. IV. 24.

Nyírmada, 1919. IV. 25.

1919. április 16-ika után felsorolt ütközetek, kivétel nélkül román támadások.

MELLÉKLETEK

1. szám: Egy volt Székely hadosztálybeli katona levele Kolozsvárról.
2. szám: Kolozsvári katonai parancsnokság átirata a román hadügyi főnököknek.
3. szám: Átirat Neculcea román kir. tábornokhoz a rendes helyőrségek kiürítése tárgyában.
4. szám: Tiltakozó átirat Berestearu román kir. ezredeshez, összekötőtiszthez.
5. szám: A magyar hadügyminiszter leirata.
6. szám: Kratochvil ezredes, az erdélyi magyar csapatok főparancsnokának levele Berthelot francia tábornokhoz 1919. január 17-én.
7. szám: Az erdélyi kerületi katonai parancsnokság jelentése a hadügyminiszterhez, Pomerol angol kapitány kiküldetéséről 1919. február 6-áról.
8. szám: Trousson francia vezérkari ezredesnek átnyújtott memorandum 1919. márcus 6.
9. szám: Az erdélyi katonai parancsnokság jelentése lőszer és egyéb felszerelési tárgyak hiányáról.
10. szám: Kiss Károly tartalékos főhadnagy jelentése hadiköveti kiküldetésének eredményéről.
11. szám: Boross Sándor őrnagy hadikövet jelentése.
12. szám: Pál Imre százados hadikövet jelentése.
13. szám: Füleký Dezső, Gross Márton százados és Molnár Béla főhadnagyk fegyverszüneti bizottság jelentése.
14. szám: Böhm vezérkari százados hadikövet jelentése Gondrecourt tábornokhoz való kiküldetésének eredményéről.
15. szám: A román haditörvényszék vádirata és a haditörvényszék tárgyalásának lefolyása.
16. szám: gróf Apponyi Albert 1920. január 18-án Neuilly-ben az Entente hatalmak elé terjesztett jegyzékéből a Székely hadosztályra vonatkozó részletek.

1. SZÁMÚ MELLÉKLET

Ez az alanti levél azért bír okmányyszerű érdekességgel, mert betekintést enged az 1918. november, decemberi erdélyi viszonyokba és az első kis székelly osztagok megalakításának történetébe.

EGY VOLT SZÉKELY HADOSZTÁLYBELI KATONA LEVELE.

Tábornok Úr!

Kérem, fogadjon el egy szerény üdvözlést tőlem, abból az alkalomból, hogy egykor jobbsorsra hivatott seregének egy veteráncsoportja hajdani viharos időnek emlékeit idézi Ön elé. Nagyon messze vagyok én attól, hogy ismerjem az Önök közötti együttesnek formáságait, titulusait s udvariassági szabályait, s ez a mérhetetlen nagy távolság, melynek mértéke nemcsak a kilométer, szolgáljon mentségül, ha a jelentkezésem szavai reglamát sértenének. Az Önök élete és a miénk közé levert drótsövény, ha nem hasított szakadékokat ideáljaink közé, mégis merev választóvonal, amin – legalább mi, – erről az oldalról nem tudunk átlátni s még csak átnézegetni sem. Ide vagyunk szögezve a röghöz, amibe belekapcsol az édes anyaföldhöz ragaszkodó szerelem, de aminek próba-sarába kíméletlenül beletapos minket sorsunk mostohasága. Az ember már alig bírja emelni a fejét, hogy az emelt fő akaraterejébe vetett hitét tartsa. Gyötrelmek terhei alatt rokkann a nyakszirt is. Szétszóródottan élünk itt, mindenki a maga nyomorának elszigetelő mocsársáncjai között és antennává feszül mindegyre a még el nem csüggedt erdélyi magyar lélek, hátha a száguldó hullámok kusza rezgéseiből, amelyek minden pillanatban láthatatlanul is telerajzolják fejünk felett a végtelen légkört, kifoghat valamit, amit várni szeretne.

Gondokkal teletömött fejjel, de ilyen nyitott füllel hallottam egy rádiószót, ami megütötte a fületem: Székelyhadosztálybeli összejövétel. Mintha egy kicsit én is odatartoznék. A magam szegényes belső számadásai közt, amivel gyalgó életem múlt reménységeit számolom, ott áll az a tétel is: Székely hadosztály. Saját lelkiismeretem előtt viselem a felelősséget magáért a gondolatért, amit e két szó jelentett akkor: Székely hadosztály. S viselem azért is, hogy e gondolatból kialakult az a megvalósulás, aminek átéreztem sokféle veszedelmeit, de számolnom kellett tragikus következmények kiszámíthatatlan kilátásaival is. Az események feloldottak minden külső felelősségrevonás eshetőségei alól már régen s csak magamban kérdezem, életem rovásait számolgatva,

hogy vajjon nem csináltam-e ezzel valami rosszat másoknak, vagy talán nemzetemnek ártalmára? Saját lelkiismeretem előtt bizony sokszor állottam reszketve, vajjon mi lesz a székely fakvakból megindult katonák életével? A reménységgel feltarisznyázott elindulástól addig a hazatérésig, aminek útja a rabok országútja volt és útravalója a kifosztott tarisznya, mit az itthoni szenvedésekből kicsiholódott reményszik-rácskákból kellett újból megtölteni.

Azért mondom, hogy egy kicsit oda tartozom, mert nagyon parányi az a rész, ami a székely katonáknak abból a szenvedéséből nekem kijutott. Semmi. Csak én tudom, hogy mi és mennyi. Őszülő fejjel, ma nem ennyit vállalnék. A gondolatot annak meglátása adta, hogy ezeréves történelmünk épülete összeomlik felettünk és alatta, a fejvesztettség tökéletes uralmát szabadítjuk magunkra. Egyik utolsó kísérlet volt ez a gondolat, amivel a könnyörtelen búcsú vészes közelségekor hazánkhoz tartoznánk. Utolsó héroszi erőfeszítés, amiben benne volt inkább a halálnak, mint a szívbemarkoló búcsúnak a vállalása. Inkább a mi emberfejeinknek porbahullása, mint székely népünk bilincsbe vert rabszolgasorsa. A gondolat adódott, kínálta magát a história oszlopok recsegése mögül. Magam is házaltam vele, hivatott férfiaknak igyekeztem odafordítani a figyelmét, türelmetlenség provokálásáig indítványoztam, ajánltam, míg egy erdélyi magyar nagyság, kinek emléke legyen áldott, reám nem kiáltott:

- Ne mind mondja s ne beszéljen annyit, hanem csinálja meg. - Istennem, olyan kicsinek éreztem magam a feladathoz. De összegyűjtöttem meghittebb katonabarátaimat, hasonló tépelődésben cselekedni kész bajtársaimat. Egy nevet kell itt kiemelnem: B. T. Nagy Pál akkori ezredes úrtól nyílt parancsokat kértem a számunkra és nekivágtunk a Székelyföldnek. Vonaton, szekéren, gyalog, hóesőben, sáros országúton csatangoltuk a falvakat késő sötét estig és éjjel a toborzás főhadiszállásán a baróti postahivatalban telefonon szedtem össze székely megyékből az eredményeket. Nem a mi ügyességünk, hogy az összeomlás teljes dezorganizációjában pár nap alatt egy zászlóaljnyi embert tudtunk mozgósítani, hanem a székely népnek a talpraállási készsége, bár sok helyütt kellett a háborús fegyver eldobásának demoralizáló hatásával is találkozunk. Számomra minden esetre nagy magánélmény volt a sereggyűjtésnek minden mozzanata és minden jelenete.

Kratochvil tábornok úr talán nem emlékszik egy jelenetre. Amikor az összesereglettek tisztikarával jelentkezünk Kratochvil ezredes úrnál[,] megmondtam, hogy kik vagyunk, mit akarunk. Azt is elpanaszoltam, hogy nem akartak beengedni a kaszárnyába, kénytelen voltam tilalom ellenére is bevonulni egy laktanyába, mert nem akartak katonai alakulatnak elismerni és szét akartak oszlatni. Pedig nincs más célunk csak az:

– Az ezredes úrnak rendelkezésére bocsátom a csapatot és várjuk parancsait.

Kratochvil ezredes úr, aki e pár napban került csak Kolozsvárra s az előzményekről semmit sem tudott, rögtön megértette azt, amit sokan nem láttak meg. Behívott törzstiszteket és segéd-tiszteket s azt mondta többek között:

– Az országban nincsen semmi katonaság, sehol. Ez lehet a magja egy új magyar seregnek.

A magam magánélményeként bátor vagyok még feljegyezni, hogy a tisztjeinkkel folytatott beszélgetés után kinevezett engem a Székely zászlóalj ideiglenes parancsnokának addig, amíg megfelelő törzstiszt, székelyt nevezhet ki. Akkor még csak zászlóalj volt, de a megmozdított falvakból egyre jöttek újabb csatlakozások. Az én parancsnokságom nagyon pünkösdi volt, de életem emlékei között magamnak mégis feljegyeztem. Hogy egyebet ne mondjak, a gyalogsági formációkhoz egyáltalán nem értettem. Itt is fel kell említenem egy nevet, annak a nevét, aki nélkül e pár napra se tudtam volna megállani a helyemet: Székely Gyula. Én hoztam ki a falujából, leszerelt visszavonultságából. És felsorolhatnék még igen sok nevet, azokét, akik életüket készek voltak áldozatul adni az utolsó hőroszi erőfeszítésben. De bizony keveredett közénk olyan elem is, amely a felbomlott jogrend betyárjai közül került ki. Az akkori légkörben a gyors alakulás napjaiban nem lehetett a szűrőszítát elég sűrűre szőni. Pedig a toborzás megindításához olyan tiszteket szedtünk össze, akiket feltétlenül becsületeseknek és kifogástalanul korrekteknek ismertünk. Az alakulásnál is a tisztek kiválogatása, a megbomlott idő kalandorjainak távoltageására hoztunk határozatot. Becsúsztak később gonoszok is, olyan is, aki megszökött a legénység pénzével, olyan is, aki eladta a lovainkat, de nem voltak ezek székelyek, csak betolakodók. A becsület a főtörvénye a szentnek hitt cél nagy cselekedeteire való szervezésnek. A hirtelen munka bizony sok kívánnivalót hagyott fenn, de becsületes erőfeszítés akart lenni.

Sokat tudok arról, honnan, hogyan sikerült az első felszerelés, az első pénz előteremtése, az ellenünk emelkedett rettenetes ellenszenv hangjainak a leküzdése és azoknak a távoltageása, akik más célokra akarták a készülő csapatot felhasználni. Éber visszaverése azoknak a törekvéseknek, melyek az összegyűjtött fegyelmetlen tömegünk közé bomlasztó szándékkal igyekeztek mindegyre befurakodni. Egy fellegvári szemle alkalmával Kratochvil ezredes úr ezzel fordult hozzám:

– Megírtam József főhercegnek is, hogy ez lehet magja egy új seregnek.

Kratochvil ezredes úr tisztán látta a helyzetet s a célt is és az időszabta kötelességet, ami ránk hárult. Talán, ha csak pár héttel hamarabb került volna Erdélybe, a gondolat megvalósulása nem késett volna el ennyire.

Mert akárhányszor átgondoltam a történeteket, a magam helyzetismeretei alapján, mindig arra a meggyőződésre jutottam, hogy: csak lekéstünk. Nem rohantak, hanem iramlottak előttünk az alkalmas pillanatok, s mi a tökéletes szervezetlenségben addig állottunk bódult tétlenségünkkel, mikor már emberfeletti lett volna a késedelem behozása.

Ezért a késedelemért terhel engem is a felelősség, amit nem tudok megbocsátani magamnak. Mentségemül azt szoktam felhozni, hogy igen egyszerű, fáradtan hazatérő katonának éreztem magamat, aki a maga kicsinységében csak másoktól vár.

Ez a késedelem sokat levágott a Székely hadosztály hősiességének nagyságából s a tragikumot is megfosztotta a dicsfény sok sugarától.

De az utolsó erőfeszítés szándékában benne volt a hősi feladat tragikumának a vállalása, s a veteránok igényt tarthatnak a tiszteletre azok részéről, akik megértik egy széthulló nemzetegység utolsó katonáinak fegyverfogását.

Kratochvil ezredes úrtól kaptam a parancsot, szomorúságának szelíd hangján, amikor eldől a megállapítás, hogy Kolozsvárról ki kell vonulni:

- Most aztán menjél fel a Fellegvárba, - mondta szinte letörten - és gondoskodj, hogy zavar nélkül teljesítsék a kivonulási parancsot.

Soha nagyobb rázkódtatás nem dülta fel a lelkemet. Körbe gyűltek a katonák. Nagy Pál ezredes úr állott a középén és nekem beszédet kellett mondanom arról, hogy nincs más mit csinálni: kivonulni. Ennek a kivonulásnak emlékei ma is rázzák az idegeimet. De hinni akartam a visszatérésben és az én beosztásom akkor elvágott engemet az útraindult csapattól. Azóta rengeteg izgalom között vártam, hogy hűséggel jelentkezhessek a csapatnál. Azóta éppen elég idő és ok volt arra, hogy megőszüljön az egykori fiatalember is.

Tartok tőle, hogy a rohanó idő immár betapos egy erdélyi sírgödörbe, eltűnök én is az édes anyaföld felszíne mögé, ahol a széthullott bajtársak közül nagy csendesen már sokan gyülekeznek, annak a túlsó garnizonnak a kapui mögött. Ezért megragadom az alkalmat.

- Tábornok úrnak alássan jelentem, hűséggel jelentkezem, köszöntő szóval - a veteránok közé. Ha az Isten időt ad még nekünk és ha erőt is ad, hogy az időnek reánk szakadt terhét tovább hordozni tudjuk, vagyunk még valamennyien, kik szétszóródtan, elszigetelt némaságban, a röghöz kapaszkodva, de a földre taposva, azért csak várunk...

Kolozsvár, 1933. március 18-án.

Y. Z. ... s. k.

2. SZÁMÚ MELLÉKLET

Kolozsvár kat. parság¹⁹ 245. 12/22. 12 s – román Hadügy főnöke,
Nagyszeben.

A Hadügyminiszterhez intézett azon feljelentésre, mely szerint 4000 székely katona Kolozsvárt nőkkal és gyermekekkel erőszakoskodtak volna, minden esetben vizsgálatot rendeltem el. A vizsgálat eredménye az, hogy a román gárda tisztjeinek és legénységének egyes tagjaival szemben ilyen sajnálatos eset előfordult ugyan, de történt ez román részről is. Nőekkel vagy gyermekekkel szemben erőszakosságok nemzeti-színű jelvények viselése miatt nem történtek, tudomásomra nem jutottak.²⁰ A román nemzeti tanács ilyen esetről nem értesített. Minden eset, amelyik előfordult, a legszigorúbb vizsgálat tárgyává tétetett. Legtöbbszörre a hadbíró által vizsgáltattak meg. Plakáton és paranccsal mindenütt ki lett hirdetve, hogy a román testvérnemzet színeit és zászlóit tisztelni kell és minden erőszakosság meg lesz büntetve. Az alkoholtilalom mindenütt szigorúan végrehajtatott, rosszhírű kávéházak, vagy vendéglők becsukattak. A r. n.²¹ tanácsnak sajnálkozásomat fejeztem ki és kértem, hogy a nyomozás végrehajtásában segítségemre legyen. Sajnos, nagyon sok esetben a könnyen izgulékony, katonailag még nem fegyelmezett fiatal katonák felelőtlen agentprovokátorok által provokáltak. A rendellenességek az utóbbi időben már majdnem teljesen megszűntek. A román hadsereg átlépése a demarkációs vonalon azonban a kedélyeket megint felizgatta, hozzájárultak ehhez még azon esetek is, hogy a román nemzetőr v. gárda tagjai csúfolkodtak, vagy mint pl. Apahidán vasúti kocsikat raboltak ki, vagy támadólag, fenyegetőleg

¹⁹ [„parancsnokság” közkeletű rövidítése – szerk.]

²⁰ Az oláh lakosságot Erdélyben sem a magyar lakosság, sem a katonaság nem terrorizálta. A rendet Erdély területén a magyar csendőrség és magyar nemzetőrség tartotta fenn. A román lakosság a román nemzeti színeket zavartalanul viselhette, zászlóját kitűzhette, amit ki is hirdettettem. Erdélyben rend volt, s ha egyes helyeken fordultak is elő fosztogatások, azt a beugratók és büjtogatók által felizgatott román csőcselék követte el, aminek rendesen a magyar földbirtokosság volt az áldozata.

²¹ [román nemzeti – szerk.]

viselkedtek, csendőrséget lefegyvereztek, magyar kincstári vagyont erőszakos módon lefoglaltak. (Sztánán a vasúti alagútnak szándékolt felrobbantása vagy a 9. huszárezred őrnagyának vezetése alatt kb. 80 emberből álló különítménynek lefegyverzése és 40 lónak az elrablása.) Az abrudbányai vonalon magyar tisztek podgyászait elvitték, egy unitárius lelkészt minden ok nélkül letartóztattak, egy súlyos fejsebbel hazautazó zászlóst tovább utazni nem engedtek. A gyulafehérvári nemzetgyűlésről hazatérő nép a román gárdákkal együtt fosztogatott, a vasutas személyzetet is kirabolta, Nagyszebennél a páncélvonat előtt a síneket kezdték felszedni és számos más esetek, amelyek nyilvánosságra kerültek. Végül van szerencsém értesíteni, hogy az ott tudomásra jutott esetek legnagyobb része egyoldalú és tendenciózusan nagyított információn alapulnak, vagy részint pedig egyáltalán nem fordultak elő.

Kiváló tisztelet kifejezése mellett:
Szentkereszthegyi Kratochvil ezredes.
Erdély katonai parancsnoka. 17791./eln. t.

3. SZÁMÚ MELLÉKLET

Egyet értőleg dr. Apáthy fő kormánybiztos úrral a következő átirat ment a román tábornokhoz Marosvásárhelyre:²²

Le General Neculcea

Marosvásárhely

Kolozsvár, le 21 decembre 1918.

Mon General!

J'ai l'honneur d'annoncer la reception de votre message de Marosvásárhely en date du 18. crt. ainsi que de votre dépêche adressé à M.r de Apáthy commis[s]air[e] general.

D'ordre du ministre de la guerre j'ai ordonné la cessation de la défense de la ligne demarkation en decretant la retraite des troupes tenant cette ligne.

Afin d'éviter une effusion de sang superflue le ministre de la guerre vient d'ordonner vu l'état de nervosité et l'amertume de mes troupes, que les garnisons hongroises de *Dés-Kolozsvár, Torda et Nagyenyed* soient retiées et quelles soient stationnés dans les environs de ces villes.

Les commandements superieurs, les commandements des cadres, ainsi que les établissements militaire resteront à leur place.

Le mouvement des troupes soumentionnées exige cependant un certain laps de temps, vu le manque de charbon et vu que l'armée royale ainsi que les conseils nationaux roumains retiennent des waggons et les locomotives de la direction de chemine de fer de Kolozsvár au de-la ligne de démarcation.

²² Ez átiratban értesítem Neculcea román tábornokot, hogy a magyar hadügyminiszter parancsára a demarkációs vonal védelmét felfüggesztettem, és Dés, Kolozsvár, Nagyenyed magyar csapatai az említett helységek közelében lesznek elhelyezve. Kérem, hogy a felesleges vérontás elkerülése végett a román kir. csapatok előnyomulásai fenti intézkedésemhez alkalmazkodjanak.

Végül értesítem, hogy a magyar hadügyminiszter ragaszkodik a fegyverszüneti szerződés betartásához és nem hajlandó engedményekre.

Je vous prie, de vouloir bien disposer, afin que les troupes roumaines ne soient mises en marche qu'en accord avec ces mouvements. En outre je vous adresse le demande de vouloir libérer les transports de charbon des mines de la vallée du Zsil destinés pour Kolozsvár et de faire diriger d'urgence à Kolozsvár même au moins 600 wagons de charbon.

Selon un télégramme du ministre de la guerre que je viens de recevoir en date du 19. crt. (No. 33915) eln.

I. Le Gouvernement hongrois a informé qu'il tient aux stipulations du traité, d'armistice et qu'il n'est pas enclin à faire des concessions quelconques. J'ai l'honneur de porter à votre connaissance, mon général, que je considère le point de vue de mon gouvernant comme un ordre catégorique, que je suis obligé de suivre. Mes troupes ne pourront donc agir que conformément à ces directives. Agrées mon Général l'assurance de ma haute considération.²³

Colonel de *Kratochvíl*,
commandant en chef de l'armée hongroise
de Transylvanie

²³ [Tájékoztatom arról, hogy kézhez vettük a 18-án Marosvásárhelyen kelt üzenetét, akárcsak az Apáthy fő kormánybiztoshoz intézett táviratát.

A hadügyminiszter parancsára a demarkációs vonal védelmének megszüntetésére adtam parancsot, utasítva az ezt a vonalat tartó csapatokat a visszavonulásra.

A felesleges vérontás elkerülése végett a hadügyminiszter – látván a csapataim idegességét és elkeseredését – megparancsolta, hogy *Dés-Kolozsvár, Torda és Nagyenyed* magyar helyőrségeit kivonjuk és ezen városok környékén állomásoztassuk.

A felsőbb parancsnokságok, a személyügyi parancsnokságok, akárcsak a katonai intézmények a helyükön maradnak.

Az említett csapatok mozgása mindazonáltal bizonyos időt vesz igénybe, tekintve a szénhiányt, illetve hogy a királyi hadsereg és a román nemzeti gárdák visszatartják a kolozsvári állomásfőnökség vagonjait és a mozdonyait a demarkációs vonalon túl.

Kérem önt, rendelkezék arról, hogy a román csapatok csak ezekkel a (csapat) mozgásokkal összhangban induljanak meg. Ezen felül arra kérem még önt, hogy tegye szabaddá a Zsil-völgyi bányák Kolozsvárra szánt szénzállítmányait és sürgősen irányítson legalább 600 vagon szenet magába Kolozsvárra.

A hadügyminisztertől kapott 19-i keltezésű távirat (No. 33915) szerint:

I. A Magyar kormány tájékoztatót, hogy a fegyverszüneti szerződés előírásaihoz tartja magát és semmiféle engedményt nem kíván tenni. Van szerencsém tudomására hozni, tábornok úr, hogy kormányom álláspontját kategorikus parancsként kezelem, melyet követnem kell. Csapataim tehát csak ezen direktívák szerint cselekedhetnek. Fogadja őszinte nagyrabecsülésemet, tábornok úr.

– szerk.]

4. SZÁMÚ MELLÉKLET

Dr. Apáthy főkormánybiztossal egyetértőleg a következő sürgöny küldetett a román összekötő tisztnek Nagyszebenbe:²⁴

„Kolozsvár kat. par. 12/21 6. sz.

A monsieur Lt. Colonel Beresteanu officier de liaison

Nagyszeben.

J'ai l'honneur de porter à votre connaissance le telegramme suivant, que j'ai reçu aujourd'hui du Ministre de la guerre de l'Hongrie en vous priant de communiquer au quartier general roumain:

»Budapest, Ministre de la guerre 1776 21/12 h. 30 Roem I. du matin. Commandement du district militaire Kolozsvár. Reponse à votre depêche mil. no. 18.085 pres. Mes dispositions données à cause des commandements, troupes et autres formations militaires restent enfin pour l'avenir la plein valeur d'après les derniers declarations obligatives et officielles du Lt. Colonel Vyx et du Col. Landrot. Les troupes roumains sont autorisées d'occuper exclusivement des points stratigiques à l'intérieur de la ligne de demarkation, et en aucun cas sont elles autorisées à prendre posession de vastes territoires. Le troupes hongroises et d'autres formations auront par consequent tous les droits de tenir leurs places à l'intérieur de la ligne de demarkation. L'administration civile hongroise reste dans toute l'étendue de la Transylvanie autant que les traités de paix n'apporteront pas d'autre décisions. La demande de l'état major roumain est directement contraire non seulement avec

²⁴ Ez átirat tartalma szerint óvást emelek a román hadvezetőség ma kapott sürgönyének rendelkezése ellen, – közölve, hogy a magyar hadügyminiszter értesítése szerint a román csapatok csak hadászati pontok és nem egész területek megszállására kaptak engedélyt.

A magyar csapatoknak tehát joguk van rendes helyőrségeikben megmaradni, és a magyar közigazgatás is egész Erdély területén érvényben marad. A román vezérkar kérése tehát ellentétben áll az Entente szándékával.

le traitement de l'armistice, mais aussi avec l'interpretation respective de la part l'Entente.

Ministre de la guerre no. 34.281. pres 1. dep.«

Je proteste contre le contenu de la depêche redigée par le quartier general roumain, qui ma été remise ce jour même de votre part.²⁵

Colonel *Charles de Kratochvil*,
Commandant et chef des troupes de Transylvanie
18.135 eln. à Mr. Lt. Colonel. Beresteanu,
officier de liaison Nagyszeben.”

²⁵ [Van szerencsém tudomására hozni az alábbi táviratot, melyet ma kaptam a Magyar Hadügyminisztertől, s kérem, közölje ezt a román vezérkarral:

„Budapest, Hadügyminiszter 1776 21/12 h. 30 Roem I. reggel. Kolozsvári katonai kerület parancsnoksága. Válasz az önök no. 18.085 táviratára. A katonai parancsnokságok, csapatok és egyéb formációk részére kiadott rendelkezéseim a jövőben is teljes egészében hatályban maradnak Vyx alezredes és Landrot ezredes kötelező érvényű és hivatalos legutóbbi kijelentései után. A román csapatok csak a demarkációs vonalon belül foglalhatnak el hadászati pontokat és semmi esetre sem vehetnek birtokba kiterjedt területeket. A magyar csapatoknak és egyéb formációknak következőképp minden joguk megvan a demarkációs vonalon belül megtartani állásukat. A magyar polgári közigazgatás egész Erdély területén megmarad, amennyiben a békeszerződések másként nem rendelkeznek. A román vezérkar kérése szögesen ellentétes nemcsak a fegyverszüneti szerződéssel, hanem ennek az Entente általi értelmezésével is.

Hadügyminiszter, no. 34.281. pres 1. dep.”

Tiltakozom a román vezérkar táviratában megfogalmazottak ellen, melyet az ön részéről a mai napon adtak át nekem.

– szerk.]

5. SZÁMÚ MELLÉKLET

Magyar hadügyminisztérium.
425. szám.
8. oszt. 1919.

K r a t o c h v i l ezredes úrnak
a kolozsvári kat. ker. parancsnoka.

Budapest, 1919. évi január hó 6-án.

Kolozsvár.

49. eln. számra:

A megállapított új vonalat Nagybánya–Kolozsvár–Déva irányában tudomásul vettem, bár ebben a fegyverszüneti szerződés be nem tartását látom és ez ellen elvben tiltakozom.

Azon további erőszakosságok ellen pedig, amelyek a felterjesztésben és a hozzácsatolt 1. és 2. számú román rendeletekben foglaltaknak, a szövetséges katonai bizottsághoz a legerélyesebb tiltakozást intéztem.

Amennyire az adandó helyzet a telefon összeköttetés megszakadása miatt jövőben is megkövetelné, avagy a távirda és hughes cenzurálása a kölcsönös összeköttetést befolyásolná, úgy felhatalmazom, hogy Apáthy főkormánybiztos úrral egyetértőleg az ottani román főparancsnokkal kényszerült sürgős szükség esetén önállóan tárgyalásokba bocsátkozzék és ezek lefolyásáról, valamint eredményéről engem azonnal tájékoztasson.

Minden tárgyalásnak alapját azonban a fegyverszüneti szerződés képezze és ezen határozvány lehetőség szerinti betartása irányelvül szolgáljon.

Festetics s. k.

6. SZÁMÚ MELLÉKLET

BERTHELOT FRANCIA TBNK. ÚRHOZ INTÉZETT FELSZÓLÍTÁS.

Mikor utazásában Ön Kolozsvárra ért, e magyar városban csak a román küldöttség üdvözölte Önt, mivel a románok eltitkolták érkezésének óráját.

Ez alkalomból a város környékéről román küldöttségeket hoztattak be, hogy Kolozsvár városának román jelleget kölcsönözzenek.

Miután a magyar nép nem tudta az Ön érkezésének óráját, csak az utolsó percben üdvözölte Önt Apáthy úrral élén egy kis magyar küldöttség Kolozsvár városának és Erdélynek nevében.

Nagy megnyugvást keltett az Ön Apáthy úrhoz intézett beszéde, mely szerint Franciaország sohasem fogja megengedni, hogy az úgynevezett elnyomottaknak vélt népekből elnyomók legyenek. Nagyon boldogok voltunk, mikor azt hallottuk, hogy Önnek szándékában áll Kolozsvárra egy idősebb francia tisztet küldeni, aki az Ön nevében intézkedni fog és, hogy Ön is Tábornok Úr szintén elhatározta, hogy Kolozsvárra jön. Ugyanez alkalomkor történt, hogy Ön Tábornok Úr elhatározta, hogy Apáthy úrral együtt a Nagybánya–Kolozsvár–Déva vonalon egy 14 km-nyi széles keleti semleges vonalat fognak kijelölni, melyet kelet felől a román csapatok, nyugat felől a magyar csapatok fognak a rend szempontjából tisztelni és minden esetleg mutatkozó bolsevizmust el fognak törölni.

Az Ön személye iránti szimpátia és mindenekfölött az Ön kijelentései nagyon sokban járultak hozzá a kolozsvári és erdélyi magyar lelkek megnyugtatóhoz.

Sajnos alig hagyta el Ön a várost, a román katonai parancsnokság nem tartotta meg ígéretét, sőt úgy bánt a lakossággal és a hatóságokkal, mint ahogy háborúban az ellenség földjén lakó polgársággal bánnak.

Sok megsértése fordult elő a nemzeti jognak, minden szerződéssel és egyezményvel ellentétben. Legelőször is nem respektálták a 15 km semleges zónát. Megtámadták a zsibói magyar csapatokat valamint egresieket is, a román lakosságot fegyverbe szólították magyar katonák ellen és csupán a főkormányzóság finom és tapintatos viselkedésének

és a magyar katonai parancsnokságnak köszönhető, hogy a polgárháborút elkerülték.

Ezalatt a román csapatok annyira erőszakosakká váltak, hogy a keserűség napról-napra nőtt és következményei kiszámíthatatlanok.

A román királyi csapatok megtámadták a semleges területeken kívül levő magyar katonákat, a mieink fegyverrel védekeztek és ez alkalommal mintegy 6 román katona esett el.

Ennek következményeképpen internálták azután Apáthy főkormányzót és Kolozsvár városát 900.000 korona hadisarccal büntették meg.

Ez események előtt Apáthy főkormányzót házkutatással molesztálták, azonban eredmény nélkül.

Azután Ön Tábornok Úr utazásakor kilátásba helyezte Apáthy úrnak jóakarató támogatását, én mint tanúja az eseményeknek, bátorkodom segítségét kérni öntől Tábornok Úr, hogy Apáthy dr. főkormányzót a lehető leghamarabb szabadlára helyezzék.

Fogadja Tábornok Úr teljes nagyrabecsülésem kifejezését.

Nagyvárad, 1919. január 17.

Kratochvil s. k.
az erdélyi magyar csapatok
főparancsnoka.

7. SZÁMÚ MELLÉKLET

AZ ERDÉLYI KERÜLETI PARANCSNOKSÁG JELENTÉSE A HADÜGYMINISZTERIUMNAK.

Erd. ker. kat. parság 1021. szám. eln. 1919. 1. Hüm... Budapest. Nagyvárad, 1919. február hó 6-án. Jelentem, hogy Pomerol angol kapitány, Hohenlohe alezredes és Grödl főhadnagy kíséretében f. h. 5-én dél. 10 h-kor, Debrecenbe érkeztek meg azon szándékkal, hogy a helyzetről és a cigáni és csucsai esetekről tájékozódjanak.

A románok által felhozott az én területemen lezajlott események a valóságnak meg nem felelőleg voltak általuk az Entente-nek bejelentve.

Ezen eseteket jegyzőkönyvileg igazoltam, hogy a románok voltak a hibásak, hogy erőszakosan, minden nemzetközi jog ellen vétő módon léptek fel és garázdálkodtak.

Az összes nálam jegyzőkönyvileg lefektetett magyar sérelmekről tájékoztattam. Azonkívül ismerttettem azon általam kiadott parancsokat, melyek a román lakossággal való jó bánásmódot tartalmazzák.

Bemutattam azonban azon parancsokat, melyeket a népjoggal ellentétben a román parancsnok adott ki.

Pomerol kapitánnyal Csucsára utazván alkalmam volt helyszínen a románok erőszakos fellépéséről tájékozódást szerezni, amennyiben tanuk elővezetése által a románok által elkövetett kegyetlenkedések, jogellenes fellépéséről meggyőződhetett.

Jelentem továbbá, hogy felvilágosítottam arról, hogy Apáthy fő kormánybiztos Kolozsvárt, Berthelot francia tbk. úr otthléte alkalmával, együtt 15 km-es semleges zónát állapítottak meg, azzal a céllal, hogy a román csapatok és a magyar csapatok között összeütközésre ne kerülhessen sor.

Apáthy fő kormánybiztos kijelentette, hogy ez nem egy újabb demarkációs vonal, hanem azért van, hogy a román kir. csapatok, amelyek hódító szándékkal stratégiai pontok megszállása ürügye alatt területeket szálltak meg és a 26 vármegyére a megszállást kiterjeszteni akarták, vérontás elkerülése céljából megállíttassanak.

Ismételten kijelentette, hogy ez nem demarkációs vonal, mert a demarkációs vonal az, amelyik a fegyverszüneti szerződés alapján a Maros mentén megállapított.

Kérem a Hüm urat ezen jelentésemet azonnal a fegyverszüneti bizottságnak átadni azzal, hogy ők erről mihamarabb tudomást szerezzenek.

Egy újabb demarkációs vonal meghatározása, amelyik rovásunkra és a románok előnyére azáltal állapíttatnék meg, hogy az Apáthy és Berthelot tbnk. között megállapított semleges zóna vétetnék alapul, óriási felháborodást és izgatottságot keltene. Ez ellen leginkább Apáthy főkörmánybiztos úr tiltakozna minden eszközzel.

A Nagybánya–Kolozsvár–Déva esetleg szándékolt új demarkációs vonal, egy minden tekintetben sérelmes népjogellenes egyoldalú megállapodást jelentene.

Kérem továbbá odahatni, hogy a fegyverszüneti bizottság Apáthy főkörmánybiztos jogellenes bolsevik üzenete ürügye alatt történt letartóztatását szüntesse meg annál is inkább, mert Apáthy főkörmánybiztos Berthelot tbnk. úrnak kijelentette, hogy a bolsevizmus letörésében minden tekintetben Neculcea tbnk. is minden eszközzel támogatni fogja.

Apáthy főkörmánybiztos visszahelyezése hivatalába annál is inkább sürgősen, kívánatos, hogy Erdély, területén a román imperium súlyos és hódító erőszaka alatt sínylő szegény magyar munkásokat, hivatlanokat, katonákat – egyáltalában Erdély lakosságának ügyét felkarolhassa és az erőszak ellen megvédhesse.

Kérem továbbá mindazon Entente bizottságot, melyek az erdélyi viszonyok tanulmányozása céljából Erdélybe küldettek, előbb hozzám Debrecenbe utasítani, hogy őket a valóságnak megfelelően jegyzőkönyvek alapján tájékoztassam.

Kratochvil ezredes.

Pomeral kapitánytól értesültem, hogy az Entente amikor tudomást szerzett arról, hogy a románok nem tarották be az Apáthy–Berthelot féle megállapodást, egy új demarkációs vonalat állapítottak meg, amelyen a románok további átlépését és előnyomulását meg akarták akadályozni és pedig Nagybánya–Bánffyhunyad vonalában. Azonban ez már szintén elkésett rendelkezés volt, mert a románok ezt a vonalat is átlépték már, az Entente rendelkezéseit semmibe se véve és így csak a Székely hadosztály harcvonala akasztotta meg a románokat, hogy nem tudták előnyomulásaikat Magyarországra folytatni.

8. SZÁMÚ MELLÉKLET

MEMORANDUM, ÁTADVA TROUSSON FRANCIA EZREDES ÚRNAK, AZ ENTENTE KELETI HADSEREG VEZÉRKARI FŐNÖKÉNEK

Ezredes Uram!

Nem a diplomáciai nyelv simaságával, hanem a katona őszinteségével vagyok bátor Önnek, Ezredes Uram, múlt és jelen helyzetről tiszta képet nyújtani. Hivatva érzem magam erre azon okból, mert én és parancsnokságom tisztjei mindazon elmúlt események legnagyobbbrészt szem- és fültanui voltunk, amelyek november óta Transszilvániában lezajlottak. Tekintettel egyrészt az Ön más természetű magas állására, másrészt arra, hogy eddig leginkább Magyarország iránt ellenséges hangulatú országokkal volt dolga (így pl. Romániában is) sem Magyarországot, sem a magyar népet, annak lelkét, mindig függetlenségéért harcoló, jóságos, de büszke gondolkozását, nem volt alkalma megismernie.

Ez azon nép, amelyik évszázadokon keresztül mellével védelmezte Nyugateurópát a kelet felől a nyugateurópai kultúrát veszélyeztető támadások ellen. Sok magyar vér folyt Nyugateurópa zavartalan nyugalmaért. Ezen nép, mint kiváló katonanép, a háborúban teljesítette ráparancsolt kötelességét és világhírré tett szert, amikor a múlt év október havában függetlenítette magát. A Wilson kihirdette önrendelkezés joga alapján jóhiszeműleg, teljes őszinteséggel a békét kívánva, letette a fegyvert és az Entente kezébe tette le igazságos ügyének megítélését. A fegyverszüneti szerződés ennek dacára súlyos következményeket támasztott Magyarországgal szemben. A demarkációs vonalak súlyosan érintették a magyar népnek Magyarországon való önrendelkezési jogát, de ezeknek a demarkációs vonalaknak a megjelölését és e területnek entente-csapatok által való megszállását a magyar nép és a vele együtt teljes egyetértésben élő nemzetiségek csak ideiglenesnek tekintették. Sajnos, az Entente a megszállásokra entente-csapatok gyanánt nem franciákat alkalmazott, mely csapatokat a magyar nép szimpátiával és lelkesedéssel fogadta volna, hanem felhasználta erre azon kis államok ellenséges érzületű hadseregeit, amelyek hamis

jelszavak, jeligék alatt imperialista célokkal szállták meg Magyarországot ezeréves területét.

Ezen cselekmény mélyen lesújtotta Magyarország az Entente-tal szemben szimpátiával viselkedő hangulatát és felizgatta a Magyarországi területén, főképpen az Erdélyben, azaz Transzszilvániában lakó nemzetiségeket.

Ezen nemzetiség, a románajkú magyar lakosság, testvéri viszonyban élt a székely, magyar és szász testvérekkel addig, amíg az imperialisztikus célokat követő román hadsereg hódító szándékkal Transzszilvánia történelmi földjére lépett. Mint mindenhol a világon, vannak elégedetlen, vagy önző aspirációktól fűtött vagy külföldről fizetett egyének, akik ideális célok jelíge alatt izgatnak. Ilyen izgatás folyt Transzszilvánia területén is, főképpen román pópák és ügyvédek részéről. Ezek a román királyi csapatok bevonulása után felszabadulva, féktelen izgatásokat folytattak. Transzszilvánia lakossága nevében hamis határozatokat hoztak, amelyek nem is felelnek meg Transzszilvánia román lakossági területének és hangulatának. Ilyen egyoldalú, nem egységes határozat a gyulafehérvári határozat, amelyen olyan események játszódtak le, melyeket román vezetőférfiak eltitkoltak. A román lakosság nagyobb része nem a román királyi államhoz való csatlakozás mellett akart szavazni, hanem arra kényszerítették őket.

Ezen gyulafehérvári gyűlést a magyar hatóságok semmiképpen sem akadályozták, vagy befolyásolták. A toborzott küldöttségek külön vonattal indultak Gyulafehérvárra. A magyar katonaság a laktanyába lett rendelve és minden intézkedés megtéve, hogy semmiféle akadály ne zavarja a gyulafehérvári gyűlést. Dacára ennek, a gyulafehérvári határozatot, amint már említettem, a román vezérférfiak erőszakos módon kényszerítették ki. Fel akarom említeni, hogy ezen vezérférfiak Gyulafehérvárra utazván, kihívó és erőszakos módon viselkedtek. Pl. a székelykocsárdi és tövisi állomáson gúnyolták a magyar zászló színeit, lefegyverezték az ottani vasútőrséget, kigúnyolták azok nemzeti érzelmeit és mikor ezek felizgulva egy román zászlót a vonatról letéptek, mindenhová azt sürgönyözték, hogy egy román vonat meg lett semmisítve.

Az esetet hadbíróval megvizsgáltattam és annak semmis volta bebizonyosodott. Annak dacára, hogy román részről az agitátorok által történt a provokáció, egy sürgönyt menesztettem a román nemzeti tanácshoz Gyulafehérvárra, valamint a kolozsvári nemzeti tanácshoz, melyben sajnálkozásomat fejeztem ki a történetek felett és biztosítottam a román testvéreket, hogy mindenütt elrendeltem a román színek és zászlók tiszteletben tartását és garanciát vállalok a gyulafehérvári gyűlésről visszatérők biztonságáért. A gyulafehérvári gyűléssel szemben Kolozsvárt december 22-én egy nagygyűlés lett kiírva, amely

nagygyűlésre Transsylvánia összes részeiről bejelentették a részvételt. Nemcsak magyarok, hanem románajkú lakosság is részt akart venni. Akkor azonban Transsylvánia legnagyobb része román csapatok megszállása alatt volt és ezek, valamint a román vezetőférfiak ígérete ellenére megakadályozták a vonatok indulását, amelyek a küldöttségeket hozták, megakadályozták még Kolozsvár környékéről való küldöttségek megjelenését is. Erőszakkal meg akarták akadályozni az impozáns nagygyűlésnek lefolyását, de még sem tudták. Mindenáron csökkenteni igyekeztek tehát a külföld előtt a nagygyűlés jelentőségét annál inkább, mert a román csapatok által megszállt területen a posta és távíró kezükben volt és a nagygyűlésről küldött jelentéseket nem továbbították.

A román királyi csapatok egészen a fegyverszüneti szerződésben megállapított demarkációs vonalig, azaz a Maros folyóig a területet megszállták, ürügyet keresve, hogy minél hamarabb a demarkációs vonalat átléphessék. Főképpen stratégiai pontok megszállása címén. Agentprovokátorok bejárták a még meg nem szállt területet, apró rendellenes eseményeket bolsevista eseményeknek minősítettek és súrlódásokat, amelyeket az agentprovokátorok idéztek elő, massacre-nak állítottak be, melyeket a román lakosságon követtek el. Ez mind ürügyül szolgált arra, hogy a román királyi csapatok a demarkációs vonalat átléphessék. Eleinte a magyar kormány a demarkációs vonal átlépését fegyverrel akarta megakadályozni és néhány napig a románok előnyomulása ezáltal megakadt.

Fegyveres összetűzésre alig került sor. Azonban a tövisi hídon egy Várady nevű főhadnagyot, aki részünkről mint parlamentair volt a románokhoz kiküldve, mikor visszatért, orvul agyonlőtték. Ezért a román királyi csapatok parancsnoka, dacára, hogy ezen esetet bejelenttem, a mai napig elégtételt nem adott, ezen súlyos nemzetközi jogot sértő cselekményért bocsánatot sem kért. December 20-án a Hadügy-miniszter úr fölösleges vérontás elkerülése céljából elrendelte, hogy a demarkációs vonal védelme beszüntetessék.

A román csapatok átlépték a demarkációs vonalat és nemcsak Dést, Kolozsvárt, Tordát, Nagyenyedet, Gyulafehérvárt, mint stratégiai pontokat szállották meg, hanem az egész területet birtokba vették. Plakátokon kihirdették, hogy ellenséges viszonyban állónak tekintik magukat. Az ottani területen lévő tiszteknek megtiltották az egyenruhában való megjelenést. A nyugállományban lévő tiszteknek, akik becsülettel szolgáltak, distinkcióikat le kellett venniök. A megszállt területen a postát, távírókat és vasutat lefoglalták. A megszállt részt az anyaországtól teljesen elvágták. Az állomáson beérkezett postát, privát leveleket elégették. Házkutatásokat tartottak, mely alkalommal sok erőszakosságot követtek el. Számos helyen a magyar közigazgatást, amelynek a fegyverszüneti

szerződés értelmében meg kellett volna maradni, erőszakos módon megakadályozták, a magyar állam souverainistáit kikapcsolták, számos egyént letartóztattak, a botbüntetést alkalmazták, a társadalom minden rétegének egyénei ellen és ezt a nyílt tereken, pl. Kolozsvárt a Mátyás király téren, Széchenyi téren s a csendőrlaktanyában hajtották végre. Illusztrálásra szolgál a következő sürgöny és általam adott válasz:

„A Hadügyminisztérium rendeletére a csapatok fölösleges vérontás elkerülése céljából és hogy a lefegyverzést elkerüljük, a románok által megszállott területen kívül helyeztettek el. Csak a parancsnokság és a hatóságok maradtak a Hadügyminisztérium parancsára a megszállt területen.” Néhány napra a románok Kolozsvárra történt bevonulása után Neculcea tábornok törzskarával megjelent az irodámban és román katonákkal lefoglaltatta a kerületi parancsnokság helyiségeit. Neculcea tábornok távozása után egy Lupu nevű egyén művelt úri emberhez nem méltón viselkedett, amennyiben az én tisztjeim jelenlétében sapkáját feltéve s lovagló pálcával előttem hadonázva leütötte a falakról a feliratokat, képeket és egyes tiszteket az irodából durva hangon kiutasított.

Ez időben Berthelot tábornok megérkezését jelezték, mely eseményt a románok csak az utolsó percben hoztak a főkormánybiztos úrnak tudomására. Ők azonban, hogy Berthelot tábornok urat megtévezzék és Kolozsvár magyar városnak román jelleget adjanak, mindenünnen, az egész környékről küldöttségeket csődítettek be Kolozsvárra és fogadására ellepték a főutcákat és főteret. Csak az utolsó pillanatban sikerült Apáthy főkormánybiztos úrnak, valamint Schneller egyetemi rektornak, hogy a küldöttségben a vasúton megjelenhessenek. Apáthy főkormánybiztos úr Berthelot tábornok úrral tárgyalt és Berthelot tábornok úr kijelentette, hogy nagy rokonszenvvel viseltetik Apáthy működése iránt. Elmondotta, hogy Franciaország sohasem fogja tűrni, hogy az elnyomottaknak vélt népek elnyomókká váljanak. Hogy a román és magyar csapatok között további súrlódás elkerültesse, egy semleges zónát létesített, melytől keletre a román csapatok, attól nyugatra a magyar csapatok tartják fenn a rendet. Amidőn Berthelot tábornok hangoztatta, hogy minden bolsevisztikus törekvést mindenáron meg kell akadályozni, Apáthy kormánybiztos úr kijelentette, hogy ő ezen törekvésben a román királyi csapatok tábornokát minden eszközzel támogatni fogja. Berthelot tábornok megbeszélése alapján nekem a parancsnokságokkal együtt Kolozsvárról távoznom kellett. Bánffy-hunyadra indultam. A vasútvonalat Kolozsvárról Nagyváradra a semleges zónán kívül csapataink őrizték. Alig két vagy három napra, hogy Bánffy-hunyadra beérkeztem, a román csapatok ígéretük be nem tartásáról újabb bizonyítékot adtak. Az ú. n. semleges zónát átlépték, elfoglalták Zsibót és Zilah felé indultak. Azonkívül vonattal indultak el Kolozsvárról

a semleges zónán keresztül, Egresen rajtaütöttek, Bánffyhunyadiot északról és délről megtámadták, törekvésük volt Nagyvárad városát megszállni, hogy aztán tovább, amint a román király kijelentette, az imperiumot további magyar területekre, egészen a Tiszáig kiterjesszék.

Mivel parancsom fegyveres ellenállásra nem volt, erre felhatalmazva nem voltam és hogy a csapatok lefegyverzését elkerüljem, azokat Csucs környékére vontam vissza. A Zilahon lévő csapatok parlamentair útján megállapodtak abban, hogy ők Zilahot és Cigányi községet kiűrik. Ennek dacára ezen megállapodást megszegték, a megállapított idő előtt rajtaütöttek a Cigányi községben levő csapatokon s azokat le akarták fegyverezni, amiből véres összeütközés támadt és a magyar csapatok néhány foglyot ejtettek.

Ez ürügyül szolgált a román parancsnokságnak, hogy Apáthy fő kormánybiztosnál házkutatást tartsanak, s aztán bolsevista üzelmek ürügye alatt letartóztassák, aminek célja csak az volt, hogy a főkormánybiztosságot megszüntessék. A magyar intelligencia vezető férfait túszok gyanánt Transsylvánia egész területén elfogták, elhurcolták és pedig lehetőleg úgy, hogy feltűnést ne keltsenek és a francia tisztok erről tudomást ne igen szerezzenek. Az erőszakosságnak és elnyomatásnak számtalan eszközét alkalmazták. Minden irodán, ügyvédi irodán, vagy más nyilvános helyeken kémeket helyeztek el, akiknek feladatuk volt a lakosságot figyelni, ténykedésüket, kijelentéseiket azonnal bejelenteni. E kémek bemondásai alapján a bevádolt egyént letartóztatták, botbüntetéssel, elhurcolással, vagy börtönbüntetéssel büntették. Ennélfogva Erdély lakossága a terror alatt mozdulni nem mer és óvakodik mindenféle kijelentéstől, amely a fentiben jelzett terrort magára zúdítaná. Hiába megy egy Entente-bizottság Erdélybe magyar vagy más lakost kikérdezni, tiszta képet magának alkotni nem fog tudni, mert a terror fenyegetései alatt vallomásokat nem mernek tenni, mert a kémek a vallomásról tudomást szereznek és a francia tiszt elindulása után könyörtelen bánásmódban részesülnek. Maga a románajkú lakosság megúnta már ezen terrort. Ez nem az egyéni benyomásom, hanem jelentésekből, tanúk vallomásából és az eseményekből bebizonyosodott. Még mikor Erdélyben voltam, pl. Apahidán a román gárdisták a román királyi csapatokkal a terror miatt összeverekedve, két román tisztet úgy elverték, hogy azok súlyosan sebesülve ott maradtak. Ilyen eset történt Brassóban is, mely alkalommal egy román őrnagy is megsebesült. Hidalmáson szintén voltak ilyen véres összeütközések. Hogy Transsylvánia lakossága a terror alatt mit szenvedett, mutatják a vasúti sztrájkok, a petrozsényi bányamunkások ellenállása, és Transsylvánia különféle helyein a hivatalnokok ellenállása, dacára annak, hogy megélhetésükben veszélyeztetve vannak, mert fizetést nem kapnak és

inkább a nyomort választják, mint a román imperiumot. Román királyi csapatok minden élelmiszert, automobiloikat, kocsikat, lovakat és más eszközöket lefoglaltak. Legnagyobbészt Romániába szállítják. Transsylvániában nemsokára éhínség fog kitörni. Megakadályozzák, hogy azok az élethez való szükséges eszközök Magyarországra szállíthatók legyenek. Az egész forgalom megszűnt és ezáltal a magyar Alföld és Magyarország többi vidékeinek életfenntartása is kétséges. Debrecenbe – Landler kormánybiztos úr kijelentése szerint – pl. a petrozsényi szénszállítás, valamint a gázszén szállítás megszűnt. Gázzal világítani nem lehet és április közepén, ha a viszonyok nem változnak, éhínség fog kitörni. Nyomorúságos azoknak a sok ezerre menő menekülteknek a sorsa, akik Erdély területéről menekültek és a román terror miatt oda visszatérni nem mernek.

A románok a demarkációs vonal – a Maros – átlépése után a fegyverszüneti szerződés ellenére nem stratégiai pontokat, hanem területeket szállottak meg és mikor Berthelot tábornok úr által egy semleges zóna állapított meg Nagybánya–Kolozsvár–Déva vonalával, ezt a rendelkezést magukra nézve kötelezőnek nem tekintették, hanem azon keresztül csapatainkon rajtaütöttek. Így történt ez január 1-én Zsibónál, ahonnan Zilah felé vonultak el. Január 16-ika körül rajtaütöttek az Egeres állomáson levő száz emberből álló kis különítményre, amit lefegyverezni akartak. Bánffyhunrad felé, ahol parancsnoksággal tartózkodtam, délről és északról toborzott, felfegyverzett és felizgatott gárdistákat és parasztokat irányítottak és Nagyvárád felől elakartak vágni. Csapataim fegyvereinket átadni nem akarták és így, mivel a fegyveres ellentállás meg volt tiltva, a román csapatok előnyomulásának engedve, Csucsára vonultam vissza. A parancsnokság Nagyvárádra ment, melynek lakossága okvetlen a fegyveres ellentállást követelte. Időközben Zilahnál a magyar csapatok parancsnoka a román csapatok parancsnokával megállapodott, hogy csapataival elvonul, csak aztán jöhetnek be a románok. A románok azonban ezt a megállapodást megsztették, vonattal jöttek, hogy az ottani állomáson lévő berakodó magyar különítményeken rajtaüssenek és lefegyverezzék. Ebből összeütközés lett, melynek folyamán a románok visszavonultak. A jelenlegi vonalban a románok további előnyomulásának fegyveres erővel ellentállunk. Ezt követeli a megszállott vonal mögött levő lakosság. A román parancsnokság Kolozsvárott kijelentette, hogy ellenséges viszonyban levőnek tekinti magát velünk szemben. Dacára annak, hogy a román csapatok jogellenes módon a fegyverszüneti szerződésben meg-nem állapított területet szálltak meg, hogy vonalainkat, csapatainkat állandóan lövik, puskával, géppuskával, ágyúval, mégis ők panaszkodnak

és minden lövést bejelentenek az entente főparancsnokságnak, amely részünkről jogos védelemben történik.

Február 22-én este hat órakor támadólag léptek fel Haraklány Zilah melletti közsénél, amikor már a délutáni órákban két román repülőgép keringett állásaink felett. A harc éjjelig tartott, mire a románok visszavonultak. A legtöbbnyire zilahi emberekből álló csapatrész, melynek családja Zilah és környékén vannak s amelyek január közepe óta a román csapatok terrorjának, rablásának s erőszakának voltak kitéve, a visszavonuló románokat üldözte s ez alkalommal 24-én a románok által tervszerűen kiűritett Zilah városába hatoltak be. Erre a román királyi csapatok két üteggel a várost löni kezdték és a város lakosságát menekülésre kényszerítették. Ez tervszerűen történt és Ezredes Úrnak alkalma volt hivatalos irataimba és a jelentésekbe betekintést nyerni, valamint a zilahi menekültek panaszait személyesen meghallgatni s ezen tények valódiságáról meggyőződést szerezni. Zilah városában január közepéig a legnagyobb csend és rend uralkodott és a román családok baráti viszonyban éltek együtt a magyarokkal és csak a román királyi csapatok bevonulása után kezdődtek a rablások, gyilkolások, erőszakoskodások és attól a pillanattól kezdve bomlott fel a rend. Pedig Rosin őrnagy, a román csapatok parancsnoka, azt üzent a városnak, hogy az entente megbízásából jön rendet teremteni, egy rendes, nyugalmas, csendes városba.

Február 20-án ultimátum érkezett egész frontomon a különféle csapatrészekhez. A több helyen átadott ultimátum következőkép hangzik:

„A Zilahon levő román királyi csapatok parancsnoka a Zilah előtt és környékén levő magyar csapatok parancsnokához.

Hivatkozva a felsőbb parancsnokságoktól kapott parancsra, a következőket közlöm:

1. a mai nap, 1919. február 20-án délután 5 órától kezdve, 48 órai határidő alatt vonuljaak vissza a demarkációs vonallal szemben levő összes csapatok, egy 10 km-es semleges zónát adván.

2. Azon esetben, ha ezen dispositiók nem lesznek akceptálva, tűzérségi tűz alá vesszük mindazon demarkációs vonalon túl eső községeket, melyeknek védelme alatt a magyar csapatok lövöldöznek előőrseinkre s a demarkációs vonalon belül eső községekre.

3. További szigorú megtorló intézkedéseket teszünk a zónában levő összes magyar tisztek családjaival szemben.

Cahmuschim ezredes s. k.
a Zilahon levő román kir. csapatok parancsnoka.”

Hasonló ultimátum adatott át a front többi részein is. így pl. a nagybányai Commandantul Brigádéi 14. Infanteri által.

Csapataimnak a következő utasítást adtam és tudattam ezt a román csapatok parancsnokaival:

1. Demarkációs vonalként csakis a Maros vonala, mint a fegyverszüneti szerződésben megállapított vonal ismeretes.

Amennyiben a románok a védtelen községeket lövetnék, úgy ezt mi – a lakosság kímélése mellett – erőlesen viszonzni fogjuk.

2. Ha a magyar tisztek családjaikkal szemben megtorló intézkedések történnének, csakis a román csapatok kultúrájára vetne árnyat, melyekért a felelősség kizárólag a román csapatokra hárul és méltán sorakoznék a többi, Transsylvánia területén történt, népjogellenes erőszakossághoz. Felsőbb helyen ennek az entente tudomására való hozatalát kértem.

Most is agentprovocateurök járnak be a vonalunk mögött levő községeket és izgatják a lakosságot, hogy rendzavarásokat csináljanak. Román repülők röpcédulákat dobálnak le, amelyek a magyar lakosságot államellenes cselekedetekre hívják fel és felszólítják, hogy csatlakozzanak a román imperiumhoz. Ezzel szemben én január 26-án a következő parancsot adtam ki csapataimnak:

„Előfordult, hogy kikülönítések alkalmával csapataink a román lakossággal erőszakosan viselkedtek. Román kokárdákat és román feliratokat téptek le. Katonáimat a román lakosság szívesen kell, hogy lássa. Nem erőszakkal, hanem szívvel, jó bánásmóddal, jó és nyugodt viselkedéssel kell hódítani, hadd érezze a román lakosság, hogy mi jobbak, műveltebbek vagyunk, mint a román hadsereg katonái. Kiábrándult már Erdély román lakossága abból, hogy a román hadsereg kedvező helyzetét kihasználjátok. Becsüljétek meg saját területünk hű román testvéreit.

Azokkal szemben, akik fenti soraimat semmibe sem veszik, azok ellen a törvényszék teljes szigorával fogok eljárni.

Hadbíró elé kerül mindenki, aki békés, csendes magyar vagy román polgártárs életét, vagyonát veszélyezteti, vagy nemzeti érzelmeiben sérti.”

A nagyváradi magyar kormánybiztos bemondása szerint a hazai (magyarországi) románoknak autonómiája tervbe van véve önrendelkezési jog alapján. A végén még felemlíti, hogy csak egy demarkációs vonalat ismerünk el és ez a – fegyverszüneti szerződés értelmében – csakis a Maros vonala – Mindenféle más, a románok által önkényűleg kijelölt demarkációs vonalat vagy semleges zónát nem ismerünk el és nem is fogunk elismerni. Mert ez népjogellenes! A románok azok, akik

mindennapos támadással igyekeznek tért nyerni, csapatainkra lövöldöznek és ezáltal lövöldözésünket kikényszerítik. Amidőn Ezredes Úrnak a helyzetet a valóságnak megfelelőleg feltártam, kérem Ezredes Úr jóindulatát és pártatlanságát nemcsak most, hanem a jövőben is a szent ügyünk, azaz Transsylvánia és Magyarország épségben tartása érdekében.

Fogadja Ezredes Úr mély tiszteltem és nagyrabecsülésem kifejezését.

Debrecen, 1919. március 6-án.

Szent-Kereszthegyi Kratočvil Károly
ezredes
a transsylvániai magyar csapatok parancsnoka

9. SZÁMÚ MELLÉKLET

A HADÜGYMINISZTER FIGYELMEZTETTE AZ ERDÉLYI KER. PARANCSNOKSÁGOT, HOGY A ROMÁNOK SZATMÁRT AKARJÁK ELFOGLALNI. ERRE VÁLASZ AZ ALÁBBI JELENTÉS.

Debrecen, 1 hdm. 648. 12/30 hüm. 3029/el. 5. szám.

Csapataim nagy lelkesedéssel hadügyminiszter parancsát teljesíteni fogják.

Románok Szatmárnémeti megszállásában minden eszközzel meg lesznek akadályozva.

Soha oda nem jutnak.

Kérem azonban hadügyminiszter úrnak hathatós *sürgős támogatását, hogy gyalogsági és tüzérségi löszert, puskát, ágyúalkatrészeket kapjunk, abban hiányt szenvedünk.*

Enélkül feladatunkat teljesíteni nem tudjuk.

Kratochvil s. k.
Erdély katonai parancsnoka
64/hdm 1919. sz.

10. SZÁMÚ MELLÉKLET

DR. KISS KÁROLY TART. FŐH. HADIKÖVET JELENTÉSE

A Székely hadosztály parancsnokságának

Brassó.

Brassó, 1919. április hó 12.

A debreceni Székely nemzeti tanácsnak a Székely különítmény parassággal közösen történt megbízatása folytán f. évi márc. hó 31-én Debrecenből parlamentairként küldettem ki azzal a megbízatással, hogy az erdélyi kormányzótanácsnak és az erdélyi hadsereg főparancsnokának jelentsem ki, hogy a „székely csapatok” a magyarországi bolsevista események dacára sem kommunisták, sem bolsevisták, sőt csak nem is szociálisták. Egyedüli vágyuk, hogy mint szabad székelyek Erdélybe visszaszakerülhessenek. – Ezért, s nem bolsevista eszmékért állják a frontot.

Április hó 1-én délelőtt jelentkeztem a Csucsánál szembe álló 10-ik román gy. ezrednél s ott másnap Bunea generális úr vette át Viasban megbízatásom tárgyát. Minthogy megbízóim a bolsevista terror miatt szükséges igazolványokkal el nem láthattak, érdemi választ nem kaptam, de a román parság kijelentette, hogy memorandumom illetékes tényezők tudomására jutott. Miután április 3-án a debreceni székely nemzeti tanácsnak küldetésemről beszámoltam, a hó 12-én vonultam be Szatmárra a hadosztály-parancsnoksághoz, hol jelentésem megtétele után a hadosztálytörzshöz osztattam be. Április 17-én este Szatmáron a kommunistákat székely csapatok leszerelték és 19-én reggel Kratochvil ezredes úr megbízásából ismét parlamentairként maradtam vissza Szatmáron.

Megbízásom a következő volt: Jelenstem ki a román csapatok főparancsnokának, hogy *„a székely csapatok nem kommunisták, sőt amint a szatmári és nagykárolyi események is bizonyítják, a bolsevikekkel nyílt és fegyveres ellenségeskedést kezdtek. A bolsevikiek ellen a román csapatokkal együtt is hajlandók volnának harcolni, ha azonban ezt bármily okból a román csapatok parsága nem akceptálná, semmi más céljuk és vágyuk a székely csapatoknak nincsen, mint hogy tisztességes feltételek mellett Erdélybe hazamehessenek s ott hasznos, békés, munkás polgárai lehessenek Erdélynek.*

Kérem, hogy hadifogjainkkal bánjanak a hadijog szerint ember-ségesen és a vörös terror elől menekülő katonai és civil menekülők-nek adjanak menedéket.

Kratochvil ezredes úr a támadás első napján kiadta összes szé-kely csapatainak a parancsot, hogy a felesleges vérontást kerüljék és lassan vonuljanak vissza.["]

Április 19-én délután 2 órakor jelentkeztem Szatmáron Davidoglu, majd másnap Constantinidi generális úrnál, akinek megbízatásom előad-tam. Ő azután intézkedett, hogy a Grupol de Nordhoz szállítsanak, 24-én este érkeztem Désre s ott Mosoiu generális úrnál jelentkeztem. Miután megbízatásom előadtam, a generális úr válaszolta, hogy tudomása van arról, hogy a Székely hadosztállyal minő szándékai vannak Kratochvil ezredes úrnak s intézkedett, hogy vezérkari főnöke: Nagulescu ezredes mutassa elő a főhadiszállás feltételeit. A főhadiszállásnak ismeretes 4 feltételét, amit a Presán tábornok úr aláírásával ellátott Hughes távirat tartalmazott, éjjel egy órakor (25-én) adtam le táviratban, Kratochvil ezredes úrnak címezve, a 7. sz. lov. román hadosztálynak Szatmár-ra a vezérkari főnök Negulescu alezredes úr azon utasításával, hogy azt lovas követ fogja a Székely hadosztály parancsnokságának továbbítani.

Határozottan emlékszem, hogy a feltételek megbeszélésénél, úgy Mosoiu generális úr, mint vezérkari főnöke megígérték, hogy a székely csapatok internálása 8-10 napig fog tartani, s azután, mikor a román csapatok a Tisza vonalát elérik, mindenkit szabadon bocsátanak.

Désről visszamenet Szatmáron akartam bevárni parancsnokságomat, de minthogy közlekedési akadályok miatt az nem arra jött, a 7. sz. lovas román hadosztály rendeletéből Boross őrnagy úrral Brassóba szállít-tattam.

Brassó, 1919. május 16.

Dr. R. Kiss Károly s. k.
főhadnagy

11. SZÁMÚ MELLÉKLET

BOROSS SÁNDOR HADIKÖVET JELENTÉSE

Székely hadosztály parancsnokságnak

Brassó.

Brassó, 1919. május hó 12-én.

A f. évi április hó 20-án a Székely hadosztály parancsnokság által mint parlamentair Pál Imre és Hausenblasz Károly századosok, mint tolmácsok kíséretében Mátészalkáról a Nagykárolyban tartózkodó román parancsnoksághoz küldtettem ki. Meghatalmazásom a következő anyag tárgyalására szólt: 1. Hadifoglyaikkal való bánásmód, 2. Városok és falvak megkímélése a lövetéstől, 3. Egy 3–4 napos fegyverszünet kötése, 4. Egy a bolsevizmus leküzdésére irányuló esetleges kooperáció megbeszélése.

Működésemről a következőket jelentem:

Útban Nagykároly felé Fábiánháza és Márk községek között találkoztunk egy kb. 300 főből álló román csapattal, mely minden biztosítás nélkül, kocsikon Mátészalka felé ment. Nagykárolyba megérkezve jelentkeztem az ottlevő dandár parságnál, melytől az előbb említett román csapat megállítását kértem azon indokolással, hogy ha már megkezdtük a tárgyalásokat, ezalatt kerüljünk minden felesleges vérontást. Kérésemet a dandárparancsnok azzal tagadta meg, hogy nekik parancsuk van aznap estig Mátészalkát megszállni és ettől el nem térhetnek. A dandárparancsnok továbbá kijelentette, hogy neki arra nincs felhatalmazása, hogy tárgyaljon és be kell várnom a hadosztályparancsnokot, Dimitrescu tábornokot, aki másnap, azaz április 21-én reggel Nagykárolyba érkezett. Dimitrescu tábornoknak küldetésem célját előadva, azt a választ kaptam, hogy a foglyaikkal való bánásmódot garantálja, a városok és falvak kímélését megígérte, a további 2 pontra nézve pedig kijelentette, hogy tárgyalni csakis fegyverletételről lehet. A kooperációról csakis a megtörtént fegyverletétel után lehetne tárgyalni.

Miután a fegyverletételről való tárgyalásra felhatalmazásom nem volt, április 21-én a saját személyemre, visszamentem Mátészalkára, hogy a hadosztályparancsnokságtól erre nézve utasításokat és választ kérjek. A válasszal aznap este 9 óráig kellett Nagykárolyba visszaérkez-nem. Útam Mátészalkára azonban előre nem látott akadályok folytán annyi késedelmet szenvedett, hogy a megszabott határidőt betartani

nem tudtam, amit még Mátészalkára való érkezésem előtt a román parancsnokság tudomására hoztam. A hadosztályparancsnokság a feltétel nélküli fegyverletételt visszautasította, mely válasszal április 22-én reggel 7 órakor indultam vissza Mátészalkáról és ezen választ a Fábián-házán tartózkodó román ezredparancsnoknak, ennek egyenes kérdésére, tudomására hoztam. Fábián-házáról folytattam útam Nagykárolyba, ahol Dimitrescu tábornoknak, aki a fronton tartózkodott, a hadosztályparancsnokság választ csak délután 6 óra körül, amikor Nagykárolyba visszaérkezett, jelenthettem csak meg.

Dimitrescu tábornok erre hosszabb megbeszélés után, melynek folyamán a velünk való különleges jó bánásmód fegyverletétel esetén és rövid időn belüli hazabocsátásunk részéről ismételt és különösen hangsúlyozva lett, egy közvetítő javaslatlalt állt elő, amelyet írásba foglaltunk és amely a hadosztályparancsnokságnak további elhatározására nézve teljesen szabad kezet biztosított. Ezen javaslatban Dimitrescu tábornok garantálta, hogy fegyverletétel esetén velünk nem mint hadifoglyokkal fognak elbánni, személy és vagyonbiztonságunkat tiszteletben tartják és mindnyájunkat egy egész rövid internálás után otthonunkba szabadon bocsátanak. A javaslat utolsó pontja arról szólt, hogy az összes nekik átadott iratok ezen egyezménnyel együtt a válasz visszaérkezte után megsemmisítetnek.

A megszövegezett javaslatot Pál Imre szds. vitte át április 22-én este 11 óra körül a hadosztályparancsnokságnak, honnan a válasszal a következő nap déli 12 óráig kellett volna visszaérkeznie. Pál szds. megkésése oka külön jelentésben foglaltatik.

Pál szds.-nak Nagykárolyba történt visszaérkezése után április 27-én Debrecenbe utaztunk, hogy a javaslat utolsó pontjának megfelelően a románoknak átadott iratokat megsemmisítsük. Ez április hó 29-én Dimitrescu tábornok és az én jelenlétemben történt. Ezen alkalommal Dimitrescu tábornok újból hangoztatta, hogy a hadosztályhoz tartozó tisztekkel és legénységgel nem mint hadifoglyokkal fognak elbánni, személy és vagyonbiztonságukat tiszteletben tartják és így rövid tartamú internálás után mindenki otthonába szabadon lesz bocsátva.

Debrecenből Szatmárra tértem vissza, hogy ott a hadosztályparancsnoksághoz csatlakozzam. A hadosztályparancsnokság azonban nem Szatmáron át, hanem Nyíregyházán át szállíttatott el és én Kiss főhadnaggal együtt, ki hozzám Szatmáron csatlakozott, a román 2. lovas hadosztályparancsnokság parancsára május hó 7-én a hadosztályparancsnoksághoz Brassóba lettem kísérve, hová f. hó 10-én beérkeztem.

Brassó, 1919. május 16.

Boross őrnagy s. k.

12. SZÁMÚ MELLÉKLET

PÁL IMRE SZÁZADOS HADIKÖVET JELENTÉSE

A Hadosztály parancsnokságnak

Brassó, 1919. május 13-án.

Jelentem, hogy f. évi április 20-án délután 4 órakor Boross őrnagy vezetése alatt Mátészalkáról Nagykárolyba lettem küldve, mint hadikövet azon feladattal, hogy fegyverszünetet kérjünk azon időre, míg a hadifoglyokkal való bánásmódról tárgyalunk.

Kíséretünkben volt Rossin 16. gy. e.-beli román őrnagy. 20-án d.u. 9-kor fogadott Nagykárolyban Juan ezredes, a 14. gy. ddr. parancsnoka, ki – midőn küldetésünk célját előadtuk, azt felelte, hogy fegyverszünet adására ő nem jogosult, ellenben, ha az összeütközést el akarjuk kerülni, addig is, míg illetékes parancsnokságától döntés jön, csapatainkat 20 km-re vonjuk vissza.

Ez már az idő előrehaladottsága és az események bekövetkezése miatt lehetetlen volt (hajnali ütközet Mátészalkánál).

Április 21-én d.e. 10 órakor fogadott a Tasnádról Nagykárolyba érkezett 7. gy. hadosztály parancsnoka, Dimitrescu tbnk., kinek – előadott kérésünkre – válasza az volt, hogy fegyverszünetet csak a fegyvereknek azonnali letétele mellett adhatja meg.

Ezzel a válasszal Boross őrnagy Nagykárolyból április 21-én a hadosztályunkhoz útbaindult.

Április 22-én délután Boross őrnagy Nagykárolyba visszaérkezik a hadosztályunk elutasító válaszával, indokolva, hogy az eddig dicsőségben harcoló székely csapatra a feltételek nélküli fegyverletétellel lealázó és így el nem fogadható.

A 7. román gy. hadosztály parancsnoka ezt tudomásul vette és midőn megbízóinkhoz való visszaküldésünket kértük, Dimitrescu tbnk. úr egy újabb ajánlatot tett, mely alkalommal ígéretet tett bizonyos előnyök kieszközlésére az esetben, ha a fegyvereket a Székely hadosztály feltétel nélkül leteszi.

Ezek a kedvezmények:

1. A Székely hadosztály tisztjei és legénysége a fegyverletétellel után néhány internálási nap után haza lesz szabadon bocsátva.

2. Tisztek, – nők – katonák élete, testi épsége, magán vagyontárgyai, a legmesszebbmenőleg biztosítatnak.

3. Tisztek és katonák nem lesznek kényszerítve a román hadseregbe való belépésre.

Április 22-én délelőtt 11 órakor Nagyárolyból elindulva Fábiánhá-
zán 23-án déli 2 órakor a 14. gy. ddr. parancsnokánál jelentkeztem, ki
személyesen kísért Mátészalkán át rajvonalonkon.

Ez alkalommal jelentettem, hogy az ajánlatban kitűzött idő nem
lesz betartható, mert én nem tudhatom, hogy parancsnokságom hol
van és mikor jelentkezhetem parancsnokságomnál. Ezenkívül még az
ajánlatról még a csapatokat is kell értesíteni, melyek ekkor nagy harc-
területen, kevés összeköttetéssel állottak.

Április 23-án délután 1 órakor beérve parancsnokságomhoz Nyír-
baktára, előadva az ajánlatot, a hadosztályparancsnok tiszti gyűlést
hívott össze, melyen az ügy megtárgyaltatott és az ajánlat általában el
lett fogadva. A fegyverletétel ideje meg lett határozva és én a részletek
és módok megtárgyalására újra ki lettem küldve ez alkalommal
Szatmárra, hol a 2. lov. hadosztályparancsnokság volt.

Április 24-én d.e. 5 órakor elindulva Császárinál (Mátészalkától nyu-
gatra) utolértem a 14. gy. ddr. parancsnokát, kit az ajánlat elfogadásáról
röviden értesítettem. Útam folytatva d. u. 9-kor Szatmáron jelentkez-
tem a 2. lov. hadosztályparancsnokságnál, Constantinidi tábornoknál
és jelen volt Argeseanu vezérkari alezredes, vezérkari főnök is.

Kértem a keletről megindult hadműveletek lassítását – hogy a Szé-
kely hadsereg elválhasson a vörös hadseregtől és egy helyen, azaz terü-
leten gyülekezhessen – erre azonban elutasító választ kaptam.

25-én d. e. 5-kor Kiss főhadnagy Désen levő hadikövetünk hívására
telefonhoz mentem, ki velem közölte azon táviratot, melyet a bukaresti
nagy vezérkar főnöke, Prezán adott le a Grupul Nord-on át a 2. lov.
hadosztálynak, mely távirat tartalmazta azon ígért előnyöket a Szé-
kely hadosztály részére, melyeket megad az esetben, ha a fegyvereket
harc nélkül leteszi a Székely hadosztály.

Ezen távirat másolatát – kértem egy román tiszt hadikövet által
hadosztályomhoz juttatni – s ezen hadikövet 24-én d.e. 9 h 30-kor Szat-
márról autóval elindult.

Április 25-én Nagyárolyba többi hadiköveteinkhez, majd 26-án
Debrecenbe utaztunk a 7. gy. hadosztályparancsnokságnál jelentkezni.

Ott hallottuk április 26-án, hogy a fegyverek átadása már folyamat-
ban van.

Ezzel küldetésünk véget ért, s megbízóinkhoz visszatértünk.

Április 28-án Arz Gusztáv századossal újra Szatmárra lettem küldve
azon kérésekkel, melyeket a Székelyhadosztályparancsnokság tisztjei

és legénysége részére biztosítani kívánt s mellékelve volt egy igazolvány 3 nyelven, mellyel minden szabadon bocsátott ember ellátandó volna.

28-án d.u. 10 órakor a 2. lov. hadosztály vezérkari főnökének, Arge-seanu alezredesnek ezen jegyzéket átadtam, ki a kérelmek teljesítését sürgősen kieszközlendő, az iratokat felterjeszteni megígérte, csupán azt jegyezte meg, hogy az igazolvány-minta utolsó pontjának teljesítése csak magasabb parancsnokság joga. (Tisztek egyenruháinak viselése az elbocsátás után.)

29-én d.e. 5 órakor Szatmárról elindulva d. u. 2-kor hadosztályomhoz Nyírmadá-ra bevonultam.

Ezzel küldetéseim véget értek.

Jelentem, hogy midőn Brassóba való szállításunk alkalmával a Székely hadosztály parancsnoka Debrecenből Nagykárolyba rendeltetett Mosoiu tbnk. úrhoz, annak vezérkari főnöke, Negulescu vezérkari alezredes az ígért előnyök s Presan tábornok úr által sürgőnyileg tett ígéretének teljes biztosításáról biztosított. – Ez alkalommal Mosoiu tábornok úr, az északi csoport parancsnoka hadosztályparancsnokomnak oldal-fegyverét visszaadta.

Brassó, 1919. május 16-án.

Pál Imre szds. s. k.

13. SZÁMÚ MELLÉKLET

FEGYVERSZÜNETI BIZOTTSÁG JELENTÉSE

A Székely hadosztály parancsnokságnak

Brassó.

Alulírottak f. év április hó 25-én a déli órákban a hadosztály-parancsnokság felhatalmazása alapján mint parlamentairek Demecser-ről azon megbízással indítottunk útnak, hogy a román kir. csapatokkal mielőbb lépünk érintkezésbe, őket értesítsük az ellenségeskedések nálunk elrendelt beszüntetéséről és teljhatalmúig tárgyaljunk a fegyverletételi egyezmény pontjaira nézve a legközelebbi erre hivatott román kir. parancsnoksággal.

Nyír Tasson át Nyír Kárászra, majd innen Petneházán és Nyirjákón keresztül Nyírbaktára mentünk, hol egy román lovas katonával találkoztunk, ki a román kir. 2. lovashadosztály parancsnokságától Vajára beérkezett parlamentair-tiszt által azon célból lett előre küldve, hogy a Székely hadosztályparancsnokság székhelyét megállapítsa.

Ezen lovas megbízásunkra még a délután folyamán visszatért Vajára azzal, hogy a román parlamentair-tisztet Nyírbaktára hívja. Utóbbi – Guliano főhadnagy – d. u. 11 órakor megérkezett Nyírbaktára, felmutatta a román kir. hadsereg parancsnoksága által az ellenségeskedések beszüntetése, illetve tárgyalások megindítása érdekében megjelölt feltételeket, melyeket mi elfogadhatónak találván, azokhoz egy helyszínen felvett jegyzőkönyvben hozzájárultunk és a jegyzőkönyvet április 26-án éjjel 1 órakor átadtuk Guliano főhadnagynak.

Guliano főhadnagy a jegyzőkönyvvel 26-án reggel 5 órakor Mátészalkán át Szatmárnémetire indult a román kir. 2. lovas hadosztály parancsnokságához és onnan még aznap d. u. 9 órakor visszatért a hadosztályparancsnokság egy átiratával, mely az általunk elfogadott feltételek alapján a fegyverletétel módozataira vonatkozólag úgy intézkedett, hogy a fegyverek és felszerelés már 27-én beszállítandók Mátészalkára. Erre vonatkozólag azonnal megállapítottuk, hogy az átirat a Székely hadosztály parancsnokságának legjobb esetben csak április 27-én d. e. folyamán lesz általunk kézbesíthető, a szükséges intézkedések és előkészületek azonban minimálisan egy napi időt igényelvén, a fegyverek és felszerelés beszolgáltatása Mátészalkára csak április

28-án lesz végrehajtható. Ezt írásban is kifejezésre juttattuk és nyilatkozatunkat a román kir. 2. lovas-hadosztály parancsnoksága részére Guliano főhadnagynak kézbesítettük.

A 2. román lovas hadosztályparancsnokság instrukciójával 27-én délben érkezünk vissza a Székely hadosztályparancsnoksághoz, mely időközben Demecserről átköltözött volt Nyír Tassra.

Az instrukció alapján a Székely hadosztály parancsnoka még 27-én délután kiadta az összes intézkedéseket a 28-án végrehajtandó fegyver és felszerelés leadására.

Brassó Fellegvár, 1919. május hó 11-én.

Gross Márton százados s. k.

Molnár Béla
főhadnagy s. k.

Fülek Dezső százados s. k.

14. SZÁMÚ MELLÉKLET

AZ ARADON LÉVŐ FRANCIÁKHOZ KÜLDÖTT HADIKÖVET BÖHM VK. SZÁZADOS JELENTÉSE

1919. március 31-én indultam el Debrecenből, hogy a Székely Nemzeti Tanács és a Székely hadosztályparancsnokság megbízásából közöljem Gondrecourt francia tábornokkal Aradon, mely feltételek mellett indulna meg a Székely hadosztály a magyarországi bolsevizmus letörésére. Ezeket a feltételeket Debrecenben 1919. március 30-án foglalták össze Thuróczy István, Kiss István, Kratochvil Károly ezredes és Boross Sándor őrnagy.

Április 2-án értem Békéscsabára, hol az ottani hadosztályparancsnoksághoz kirendelt szovjetmegbízottak erősen kételkedtek abban, hogy – amint ezen okmányaim feltüntették – a francia haderők kikémlélése a célom. Erős ellenőrzés dacára sikerült 3-án hajnalban egy futárvonattal Kétegyházára eljutnom, honnét kocsival folytattam az utat Aradra.

Az egyik békéscsabai szovjetmegbízott még aznap megjelent Aradon, állandóan figyelt és ezért csak 5-én sikerült észrevétlenül bejutnom Gondrecourt tábornokhoz, kinek szóbelileg előadtam kiküldetésem célját. A szóbelileg előadottakat ezután írásba is foglaltam és Gondrecourt tábornok a teljes szöveget szikra távíró útján leadta Konstantinápolyba és Párisba.

A katonai részre vonatkozó választ április 8-án adta át nekem írásban Gondrecourt tábornok. (Eredetileg mellékelve.) A bolsevizmus elleni katonai akció részleteit 4 hosszabb ülésen beszéltem meg Gondrecourt tábornokkal és Saint Laumer vezérkari századossal. Megállapodásunk értelmében a Székely hadosztálynak előbb a Tiszáig terjedő területet kellett volna elfoglalnia és ennek megtörténtét Aradra repülővel jelenteni. Erre a franciák a Tiszától keletre azonnal megkezdték volna az előrenyomulást, hogy a Székely hadosztállyal megteremtsék az összeköttetést. A Tiszától keletre fekvő területet franciák szállották volna meg, úgy, hogy a Székely hadosztály a Budapest elleni hadműveletekre lett volna felhasználható. A franciák a székelyek további előnyomulását monitorokkal, repülőkkal, szükség esetén tüzérséggel is támogatták volna és az előrehaladó csapatokat nyomban követték volna.

Április 9-én elindultam, hogy Kolozsváron és Nagyváradon keresztül eljussak Debrecenbe és ott átadjam úgy az írásbeli, valamint a szóbeli közléseket. A Békéscsabán át vezető legrövidebb utat nem használhattam, mert ez esetben a vörös csapatok minden valószínűség szerint lefogtak volna és ezáltal a tervezett akció megghiúsult volna. Déván, ahová autón és kocsin jutottam el, a románok feltartóztattak, dacára annak, hogy utazási okmányaimon mint francia politikai megbízott szerepeltem és jelentést tettem Bukarestbe. A francia főhadiszállás intervenciójára 11-én szabadon bocsátottak és még aznap egy francia tiszt kíséretében visszautaztam Aradra.

Április 12-én rövid írásbeli üzenettel útnak indítottam egy futárt Debrecenbe, aki meg is érkezett oda és átadta az üzenetet.

13-án magam akartam Debrecenbe visszaindulni repülőgépen. A gépet Saint Laumer századossal való megbeszélés alapján a békéscsabai repülőszázad egyik tisztjének kellett volna áthoznia Aradra. (Az illető tiszt különben Sárossy-Kapeller százados összekötő tisztától erre a célra ötezer korona előleget is kapott. Sárossy ezt az összeget saját pénzéből adta Székely akció érdekében.) A gép nem érkezett meg és így elutazásom elmaradt.

14-én átmentem Szegedre és onnét 16-án útnak indítottam Debrecenbe Herditzky Jenő századost, Soós tábornok volt parancsértisztjét, aki részletes írásbeli és szóbeli információkat vitt magával. Ő – sajnos – már későn érkezett, mert közben az Entente határozott parancsa ellenére, a románok megkezdték az előnyomulást. Herditzky százados később visszaérkezett Aradra, ahová már előzőleg magam is visszatértem. Jelenleg Brassóban van internálva azokkal a tisztekkel, akik a kormány kíséretében Mezőhegyesre utaztak május 7-én.

Küldetésem nem járt a kívánt sikerrel. Ez azonban sem a franciákon, sem a Székely hadosztályon, sem pedig rajtam és önzetlen munkatársaimon nem múltott, hanem kizárólag a románokon, kik aljasságukban annyira mentek, hogy az Entente-főparancsnok rendelkezését nem respektálták.

Fennáll azonban az a pozitív eredmény, hogy rögtön a magyar szovjetkormány megalakulása után az Entente meggyőződött arról, hogy a székelyek nemcsak, hogy nem bolsevikiek, hanem készek a bolsevizmust fegyverrel is letörni. Ezáltal a székelység elsősorban a franciák teljes bizalmát és őszinte rokonszenvét vívta ki magának, ami rendkívül fontos, mert ma egyedül a francia hadsereg az, melytől céljaink elérésére támogatást várhatunk.

Az a körülmény, hogy a románok a franciák által kiadott parancsot megszegték, a köztük fennálló feszült viszonyt rendkívül fokozta, ami hivatalos ügyekben is erősen kifejezésre jutott.

A franciákkal továbbra is szoros érintkezésben maradtam és őket a székelység ügyeiről állandóan tájékoztattam. A szegedi és aradi francia parancsnokok a maguk részéről viszont felsőbb helyen referáltak a lehető legkedvezőbben a székelységről.

E hó elején újra volt alkalmam, hogy a Székely hadosztály érdekében Gondrecourt tábornoknál közbenjárjak, aki azt a kérelmet, melyet Kratochvil ezredes Bornemissza Adél bárónő útján intézett hozzá, a leg hatásosabban támogatta. Gondrecourt tábornok, aki a Székely hadosztály történetét ismeri és a székelyek iránt meleg rokonszenvvel viseltetik, rögtön a legnagyobb készséggel, minden eszköz felhasználásával úgy járt közben a székelyek kiszabadítása érdekében, mintha saját honfitársairól volna szó. Közbenjárása eredményes volt.

Szeged, 1919. június hó 25-én.

*Böhm Rezső s. k.
vkb. szds.*

15. SZÁMÚ MELLÉKLET

A ROMÁN HADITÖRVÉNYSZÉK VÁDIRATA ÉS A HADITÖRVÉNYSZÉK TÁRGYALÁSÁNAK LEFOLYÁSA KRATOCHVIL EZREDES ÉS TÁRSAI ELLEN

Vád: a román állam közbiztonsága és védőképessége ellen elkövetett bűntett.

Magdu hadbíró őrnagy: A legsúlyosabb beszámítás alá esik azonban Kratochvil ezredes, aki hadifogoly. Olyan tetteket követett el, amelyekért a katonai büntető törvénykönyv szerint halál jár. Ha a bíróság megállapítja bűnösségüket, nyugodt lelkiismerettel lehet rájuk a szakaszt alkalmazni.

Vádirat!

Mi Radulescu ezredes tekintetbe véve a nyomozási parancsot, következőket adjuk elő:

Amint a nagyváradi összeesküvési perben beigazolást nyert, a magyar sovinizmus vészthozó szárnyait egész Erdély területére kiterjesztette. Az a gondolat, hogy a román csapatok kénytelenek lesznek a Tisza jobb partját kiüríteni, mindjobban elterjedt s ezzel egyidejűleg az, hogy ezen részleges visszavonulást felhasználván, Magyarország régi határa visszaállíttassék. Ezen sovén gondolat megvalósítása érdekében a Horthy nagy vezérkarnak szüksége volt egy szövetség megteremtésére és arra, hogy egyenetlenséget szítson úgy a civil lakosságban, mint az ifjú erdélyi hadseregben. Erre a célra megszerveztek egy az egész Erdély területére kiterjedő hatalmas szervezetet, amely magába foglalja az összes ezen ügyszőz hű elemeket, hogy fegyverrel, vagy szóval hirdessék a boldogság ígését. Ezen eszmét hatalmas kémhálózat és a vármegyéenként megszervezendő és a legjobb tisztek által vezetendő katonai egységek megszervezése által kellett megvalósítani és a karhatalmi egységek feladata lett volna, hogy a román hadsereget hátbatámadják, akkor, amikor Horthy vezérlete alatt, a hadsereg szembetámadott volna. Nagyon természetes volt, hogy a román megszállás alatti, de a demarkációs vonalon túli területek legyenek kiválasztva s azért tevékeny központtá Debrecen lett kiválasztva, amely egyidejűleg Nagyváradal és Temesvárral

Flohr tábornok vezetése alatt állott. Annak dacára, hogy a nagyvezérkar utasításainak csak egy része találtatott meg, mégis a tények vizsgálataból kitűnik, ugyanaz az eszme: a régi független Magyarország ezeréves határainak visszaállítása. A szervezkedés feladata: 1. Keresztény elemek összegyűjtése, akik a régi hadsereg tagjai voltak, hogy az új nemzeti hadsereg kereteibe lépjenek. 2. Irredenta előkészítése, a területi integritás és az országnak az idegen járom alól való felszabadítása érdekében. Bizonyára nem hiányozhattak a sorozásra, szervezésre, felfegyverzésre, kiképzésre stb. vonatkozó részleges titkos utasítások sem. – Ezen szervezkedés egyik vezetője, jobban mondva mozgató lelke Siménfalvy őrnagy a Székely hadosztály volt vezérkari főnöke, mely hadosztály a románok ellen harcolt Zilah és Nyíregyháza között, s amelynek utolsó parancsnoka Kratochvil ezredes volt. Siménfalvy őrnagy, aki a Brassóba internált hadosztály vezérkarától megszökött, szándékosan, ismerte a hadosztály tisztjeit, kiválasztja minden egyes megyéből a legalkalmasabbakat, akiket katonai egységek megszervezésével bíz meg. Ő ismeri azokat a helyeket is, ahol el volt rejtve a volt hadosztály pénze, lőszere és fegyverei. Katonák és ügynökök, ezen egész szervezetének kellett volna a szent napon az elkeseredés zászlaját Erdélyre felemelni, hogy segítségére legyen a Horthy hadserege működésének, hogy újból kétségbeesést és bánatot hozzanak, amelyet mindnyájan ismerünk, – az áldott és román vér által bőségesen áztatott tájakra. De ez az örökös csillag, mely most is örökös ezen igazságszerető ország felett, gondoskodik arról, hogy be ne teljesedjék a terv és hogy az önző kezdeményezők reményei, mint a homok a szélről hajtva füstbe menjenek.

1920. január 26–27-iki éjszakán egyike ezen személyeknek akiről fentebb szó volt, elfogatott a Tisza balpartján, melyen eddig Tiszaegyek község irányában keltek át. Nevük dr. Papp Tibor, és Tamássy Tibor, más-ként Bálint Tódor. A 6/100 századparancsnok által felvett jegyzőkönyvben megállapítást nyert, hogy ezeknek küldetése volt Erdélyben nemzeti propagandát csinálni a román állam ellen. Kaptak szabad közlekedési jegyet, amit Budapesten a Hadügyminisztériumban gyártanak. Küldetésük volt megmondani a népnek, hogy maradjon nyugodtan a helyén, mert február 2–16. között az olaszok és angolok által segített magyar hadsereg el fogja foglalni a Tisza balpartját és visszaállítja Magyarországot a régi határai közé. Többet nem mondanak, hanem kérik, hogy a 20. hadosztályhoz vezettessenek, ami meg is történt. Ott tették azon nyilatkozataikat, amelyek pontosan fel vannak véve a Tisza-csoport jelentéseiben, amelyek 92. és 111. számúak és február 2–3-ról vannak keltezve. Lásd 388., és 254. oldalakat. Ily világításban kell nézni ezen pert, amelyben most fognak ítélni és amely csak egy parányi részét képezi annak, aminek ők ma betelje[se]dését óhajtották, aminek csak

első kezdetét jelenti, de a terv megvalósítását az ország szerencséjére megakadályozták, ami azoknak érdeme, akik a határok védelmével lettek megbízva, és a terv megsemmisülését okozták. Azon hat katona, kinek elítélését véleményezzük a terhükre rótt bűncselekményért, csak első vezetői azon hadseregnek, amely szervezkedni kezd, s amely most egyszer s mindenkorra meg van semmisítve.

Cselekedetük súlya szervezkedésük által kifejezésre jutott. Az eszme súlyosságát mérlegelve, kell a vádlottak bűnösségét megvizsgálni és nem ama jelentéktelenségeken keresztül, amelyekre a katonai felfedezés által redukáltatott. A román nemzet jogos önvédelmének elve alapján kell a vádlottak bűnösségét megvizsgálni és ítéletet hozni. Mint a jelentések-ből kitűnik, Papp Tibor és Tamássy Tibor feladata volt Debrecenben, Nyíregyházán, Berettyóújfalun, Nagyváradon, Tordán és Kolozsvárt a fehér gárda szervezkedéséről információt szerezni, – Garbay Sándort, a magyar szovjet volt elnökét megölni, – Kászonyi századostól a 20–25 millióról szóló nyugtát elhozni, mely összeget Flohr tábornok küldte a kolozsvári és brassói szervezkedés céljaira. Megnevezik azon személyek neveit, akikhez fordulniok kell és pedig Debrecenben Flohr tábornok, Nagyváradon Birta alezredes, Kolozsváron Kászonyi, Tordán Thurzó Béla, Désen Boross százados, akinek kinevezési okmányait el is hozták, (ez ugyanolyan, mint a nagyváradi és a Boross lakásán talált), Besztercén Arz Gusztáv, Zilahon Zeitler Ödön kapitány, Nyíregyházán Ányos alezredes.

Erdély két zónára van felosztva Flohr tábornok és Kratochvil ezredes parancsnoksága alatt. Tamássy ruhája béléséből vászonra írt okiratot ad át. Vele együtt Kratochvil ezredeshez Dózsa főhadnagy lett küldve, azoknak valódiságát megerősíteni.

A következő napon a Horthy és a mi szövetségeseink által közzétett politikáról ad felvilágosítást. Felhívja a lakosságot, hogy vegyen magának fegyvert a román katonáktól, mondja meg Kászonyinak, hogy gyűjtsön össze valami fegyvereket, amelyek Kolozsvárt Schullernél és másoknál maradtak.

Mihelyt a 20. hadosztály és a Tisza-csoport ezen bizonyítékok birtokában voltak, azonnal, de egy kissé korán, letartóztatási rendeletet adott ki, ami sok tettestársnak és részesnek az igazságszolgáltatás alól való menekülését eredményezte.

A Debrecenben megejtett nyomozások rendjén megállapítást nyer, hogy január 5–6 közötti éjszakán a Tiszán átkelt a Flohr tábornokhoz küldött Zupka főhadnagy kém, ki titkos iratokat hozott. Ezen kém Faulhofer Oszkárné és leánya Faulhofer Máriánál szállt meg, akik Vár ucca 10. szám alatt laktak. Könnyen érthető indokból Zupka főhadnagy kém Faulhofer Mariska útján magához hívatta Flohr tábornokot,

noha Flohr állítja, hogy ezredében szolgált és így nem lett volna szükség, hogy máshol találkozzanak. Február 3-án a 20. hadosztály és a 2. vadász hadosztály Tamássy Tibor állításainak a valóságáról akarva meggyőződni, őt Flohr tábornok lakására küldi, nem találván őt ottan, visszatér és a vezető ügyésszel közli ezen beszélgetést, mely közte és a tábornok között folyt le. Midőn másodszor ment hozzá, otthon találta.

Megérezvén a tábornok, hogy ügyetlensége folytán felfedeztetett, igyekszik Debrecenben eltűnni. Miután a zóna parancsnokságánál szolgálatot teljesítő Ilescu kapitány, aki ismerte az ügyet és ő maga is üldöztetve volt a magyarság ügynökeitől, letartóztatta a tábornok vejét és fiát. – Erre jelentkezik és eltűnése indokául azt hozza fel, hogy az erdőben volt fát vágni. Bár távozása helyét sem neje, sem Debrecen város rendőrsége pontosan megjelölni nem tudta. Midőn Flohr tábornok tudatára jött annak, hogy Zupka főhadnaggyal való összeköttetése napvilágra jött, minden nyomot eltünttetett, aminek következtében a megtörtént házkutatás alkalmával nem lehetett egyebet találni, mint a román csapatoknak a Székely hadosztállyal szemben végzett mozdulatairól felvett vázlatot és egy kimutatást azon összegekről, amelyek a tiszteknek a magyarok által gyűjtött alapokból lettek kifizetve. A vádlott most is méltatlankodását fejezi ki Tamássy Tiborral szemben, akit agent provokatőrnek nevez, de aki a tárgyaláson bizonyítani fogja, hogy Flohr rendeltetése volt a román állam biztonsága ellen harcolni és nem amint állítják, hogy a bolsevisták ellen. A Budapesten a kémek által fenn tartott összeköttetéseiről Tamássy Tibor vallomásán kívül tanúságot tesznek Monoki Nándor és Kormos Ica vallomásai, akik Zupka főhadnagyot Budapest és Debrecen közötti utazásában Miskolcon át kísérték.

Ugyanazon időben Brassóban le lett tartóztatva Kratochvil ezredes Székely hadosztályparancsnok. Ez a tiszt Gross Márton és Hautzinger Gusztáv százados vezérkari tisztek segítségével még azon időben, mikor a brassói fogolytáborban volt, foglalkozott a brassói és délerdélyi fehér gárdák szervezésével, ami kitűnik a Tamássy Tibor által adott informálásból, valamint a házkutatás alkalmával megtalált írásából és névjegyzékéből, melyet egy tiszti bizottság készített a kétes elemek kitöltése céljából. Lehet, hogy nem volt fizikai idejük, hogy életet adjanak ezen szervezkedésnek, de biztosabb az, hogy ügyességükkel eltűntettek mindent, ami valamely más nyomra vonatkoznék. Ha nem lett volna tény, hogy lehetett volna megtalálni az írást és ezen tisztek neveit a Tamássy Tibor jelentésében.

Egy eredményesebb felfedezés és amely minden szervezkedésnek komolyabb alapját teszi, történt Désen. Valóban Isán hadnagy ügyességének köszönhető, hogy február hó 4-én Boross Gyula századost letartóztatta és Hatfaludy Ernő főhadnagy segítségével kiderült, hogy

a vádlottnak egy kinevezési okmánya volt és hogy felszólította Hatfaludyt, hogy a szervezkedésbe lépjen be. Boross kijelentette, hogy beszélt Halmyval, a volt tábla elnökkel. Elkérte a kinevezési okmány Boross Gyulától, azt állította, hogy az átvételtől számított ötöd napra a tűzbe dobta. Boross százados febr. 7-én kijelenti, hogy az okmány megvan és azt átadja. Hazamegy, a klozetba lép, melynek plafonjáról egy festett deszkát lefeszít, előveszi a vászonra írt okmányt és azt átadja. Ezen okmány azonos a Tamássy Tibornál találttal, amiért is valódisága iránt nincsen semmi kétség. Ami pedig a Bodonköz ucca 7. szám, Ébel Károlynál történt összejöveteleket illeti, ezek sem voltak táncórák, hanem a szervezkedés megvalósítása a magyar hadsereg volt tisztjei és altisztjei segítségével.

A 20. hadosztály elrendeli Kászonyi százados letartóztatását, akit Tamássy, mint a szervezkedés pénztárosát jelentett fel. A letartóztatás febr. hó 1-én meg is történik. A gyors letartóztatás dacára Tamássy állításai közül egyik sem nyert beigazolást. Senki sem tett ellene terhelő nyilatkozatot, amiből bűnössége meg volna állapítható. A vizsgálat rendjén gondolkozási időt kért, de ennek lejárta után sem mondott el semmit sem. Mindezek dacára azon tény, hogy neve az I. K.-tól lett dikálva Tamássynak, elég bizonyíték a szervezkedésben való részvételre. Noha biztos, hogy a román hatóságok szerint a dolog végrehajtása nem valószínű, mégis bűnössége feltehető.

A szervezkedés száalai Torda-Aranyos vármegyére is kiterjedtek, ahol főnök Thurzó Béla főhadnagy, ki hivatása szerint építészmérnök. A királyi ügyész, aki a nyomozás végett a városba ment, egy Fésűs József nevű informátorra talál, ki sok egyént jelölt meg, akiket Thurzó Béla felhívott, hogy vegyenek részt a szervezkedésben, sőt a külváros szervezésével bízta meg. A feljelentésből sok minden nem volt ellenőrizhető, de egy dolog kétségenkívül megállapítható, hogy Thurzó Béla foglalkozott a szervezkedéssel, amennyiben Sinka Sándort és Miklós Samut felszólította, hogy vegyenek részt a szervezkedésben. Minthogy Torda város csak magyar lakosságú, háboríthatatlanul dolgoztak. Az intelligens osztály szervezkedett gróf Bethlen vezetése alatt, akinek házában összejövetelek voltak és egy névjegyzék volt a munkások Sinka Sándor és Fülöp Sándor vezetése alatt és volt egy katonai szervezkedés Thurzó Béla vezetése alatt. Hogy ezen összejöveteleknek az általunk állított jellege volt, kitűnik Mellár Béla volt városi rendőrkapitány nyilatkozatából, akinél egy telefon találtatott, melynek a telefonhálózattal összeköttetése volt ugyan, de amelyet még a volt magyar postafőnök szerelt le, s ha abban valami hallatszott, az csak áthallás volt. – Tordán a Bethlen ucca 19. sz. alatti házban tartott házkutatás alkalmával katonai fegyverek és egy bajonett találtatott, amiket az apa elismert, hogy oda

tartoznak, de nem tudta, hogy mikor kerültek oda. Még találtak a híddal szemben egy házban az eresz alatt egy osztrák-magyar karabélyt závarzat nélkül, 151 töltényt, 2 szuronyt szíjjal és egy szurony tokot. A szervezkedésről még beszélt Pálffy Antal is.

A szabolcsmegyei szervezkedés vezetőjének Ányos Aladár alezredes állapítható meg. Tamássy kellett, hogy közölje Flohr tábornokkal, hogy találkozott Ányossal, mert Pestről van valami mondanivalója. A megejtett házkutatás alkalmával semmi sem találtatott, de midőn febr. 15-én autón Debrecenből Nagyváradra szállították, a Papp Tibor fülébe súgta a jelszót „Csepelről bucka,” ami a létező szervezkedés és az abban való részvétel világos bizonyítéka. Az állomáson a megejtett vizsgálat, ahol állítólag vagonok lettek volna fegyverrel megrakva, nem járt semmi eredménnyel. Elismeri, hogy volt Budapesten és beszélt Siménfalvy őrnaggyal.

A fent felsorolt tényekből, amelyek a maguk rendjén egy rendszert alkotnak, mely nem egyéb, mint eleme annak a komplexumnak, ami a magyarok kormányzati politikai doktrínája.

Ha megengedjük, amint ők állítják, hogy a fehér gárda szervezése a kommunizmus ellen és a mi hadseregünk békés visszavonulása esetére történt, miért nem cselekedték ezt tisztességesen, nyíltan és miért tették titokban a magyar parancsnoksággal összeköttetésben, ami bűnösségük legvilágosabb bizonyítéka, amit letagadni lehetetlen. Különben vászonra írt, ruha, vagy kabát bélésbe írt kinevezések és utasítások, amelyek titokzatos módon lettek kézbesítve, nem szolgálhatnak egyebet, mint az általunk jelzett célt. Ezek a vádlottak cselekedetei, amiért a hadbíróság elé állíttattak, hogy feleljenek értük. Kérünk minuciózus ítéletet, mert ezek súlyosan veszélyeztették volna az állam közbiztonságát. Itt nincsen szó másról, csak a volt szervezkedés egy kísérletéről, amit össze kell törni és mert ezt nem tehetjük egyszerre, tegyük meg részletenként. Ezen indokból megállapíthatjuk, hogy indokolt, miszerint hadbíróság elé állíttassanak a következő vádlottak: Flohr János tábornok, Kratochvil Károly ezredes, Ányos Aladár alezredes, Boross Gyula és Kászonyi Zoltán századosok, valamint Thurzó Béla mérnök.

ELLENZÉK, XLI. évf. 203. sz. Cluj (Kolozsvár). 1920. szeptember 28.
A KRATOCHVIL-FLOHR-ÁNYOS KÉMKEDESI BŰNPÖR
HADBÍRÓSÁGI FŐTÁRGYALÁSA

1. tárgyalási nap

(Saját tud.) Ma kezdődött meg Kratochvil ezredes, Flohr tábornok és társa pörének tárgyalása a hatodik hadtest hadbírósága előtt. Kratochvil a forradalom alatt a kolozsvári honvédkerület parancsnoka volt. Kolozsvár megszállása után a Székely hadosztállyal együtt távozott el innen. A kommunizmus alatt román hadifogságba került. Brassóban internálták. A másik fővádlott Flohr János tábornok Debrecenben került fogságba. A pör többi vádlottai, Thurzó és Péchy kivételével, valamennyien aktív tisztek. A vád súlypontja az, hogy a vádlottak a magyar hadsereg részére Erdélyben kémszervezetet tarottak fön. A tárgyalás előreláthatólag több napot vesz igénybe.

Fél kilenc után tíz perccel a Bólyai-uccán keresztül két fegyveres altiszt kísért fel a pör vádlottait, akik kemény katonás léptekkel vonultak fel a volt Mágán kaszinó épületébe. A kapu alatt fegyveres őrk között haladt fel a menet. A termekben mindenütt kényelmes bőrkarosszékekben ül a várakozó publikum.

Kilenc óra előtt 10 perccel bevonultak a bíróság tagjai, a katonai ügyész, a vád képviselője, két tolmács, két jegyző. A kaszinó volt fogadóterme a tárgyalás színhelye. A bíróság elhelyezkedik. A hosszú asztalnál ülnek egymás mellett a bírák, középen az elnök, baloldalon a jegyzők, utána a védők, jobb oldalon az ügyész és a két tolmács. Az elnök háta mögött lévő falat egy óriási tükör díszíti, a baloldali falon pedig egy gyönyörű nagy multszázadbeli gobelin függ.

A hadbíróság elnöke Hnsu Alexandru vezérőrnagy, tagjai pedig Miron Vasilie tábornok, Sbarcea Joan, Bacaloglu George és Niculescu Joan ezredek. A vádat Radulescu Theodor ezredes a marosvásárhelyi huszárezred parancsnoka képviseli. Ügyész: Magdu őrnagy. Tolmácsok: Grefiu és Milea.

Flohr tábornokot, Boross századost és Thurzó mérnököt dr. Román Valér védi. Kratochvil Károly ezredesnek dr. Oprea Stéfán ügyvéd a védője. Kászonyi századost dr. Popescu Vasilie ügyvéd, Péchy Pált pedig Statescu védi. Ányos alezredesnek pedig két védője van, dr. Román Valér és dr. Grismár Ilie ügyvédek.

Pontban kilenc órakor bevezetik a vádlottakat a bíróság elé. Megállnak katonásan a bíróság előtt, amely állva megkezdí az egyes bíróságok megesketését. A bíróság leül. Az elnök végigjárátja szemét a vádlottak

során. Megállapítja, hogy jelen van valamennyi, mind a hét. A vádlottak és a közönség is leül és megkezdik a tárgyalást.

Az egyik védő indítványt tesz, hogy a bíróság zárja ki a nyilvánosságot, mert a közrend szempontjai azt így kívánják. Dr. Román Valér védő azonban – éppen ellenkezőleg – a legteljesebb nyilvánosságot kéri, mert ilyen fontos ügyben idegen államok alattvalói fölött zárt ajtók mögött tárgyalni és ítéletet hozni nem lehet. Felszólal az ügyész is. Szerinte egyáltalában nincsen semmi ok a nyilvánosság kizárására. Ha a tárgyalás folyamán különleges szempontok miatt a nyilvánosság kizárása szükségesnek mutatkoznék, a bíróságnak majd módjában áll határozni a nyilvánosság kizárása fölött.

Az elnök elrendeli, hogy a tárgyalás nyilvános marad.

A jegyző felolvassa erre a VI. hadtest tábornokának vádparancsát, amelyet a vádlottak ülve, nyugodtan hallgatnak végig. Ezután magyar nyelven tolmácsolják a vádparancs lényegét, amely a következő:

– Flohr tábornok, Kratochvil ezredes és társai ellen megindított nyomozás és vizsgálat alapján, figyelembe véve a kir. ügyész jelentését és indítványát, amelyben a vádlottaknak hadbíróság elé való állítását követeli, szemelött tartva, hogy az állam biztonsága ellen elkövetett bűntettek forognak fenn, hogy a vizsgálat és nyomozás adatai alapján a vádlottak az ellenséggel titkos összeköttetésbe léptek, titkos érintkezést tartottak fenn abból a célból, hogy az ellenség terveit és szándékait ennek az országnak a területén megvalósítsák, a katonai bünetőtörvénykönyv 2. c. 49-, valamint 102, 103 és 106 §§-ai alapján elrendeljük Flohr tábornok, Kratochvil ezredes, Ányos Aladár alezredes, Boross Gyula kapitány, Kászonyi Zoltán kapitány, Thurzó Béla mérnök és Péchy Pál volt kereskedő, hadbíróság elé állítását. Az erre vonatkozó tárgyalást a királyi ügyész szept. hó 27-én délelőtt kilenc órára fogja a katonai büntető törvények értelmében összehívni. Kelt 1920. szeptember hó 17-én a hadtest parancsnoka Anasztázia tábornok, román ezredes, vezérkari főnök.

Ezután a vádlottak személyes adatainak megállapítására került a sor. Az elnök felszólítja a tolmácsot, hogy közvetítse kérdéseit.

Elnök: (Elsőrendű vádlotthoz szólva) Mi a neve?

Elnök intésére katonásan fölpattant helyéről. Csinos testhezálló civilruhában, kemény mozdulataiból kiérzik a stramm katona. Nyílt nézésű, de komoly tekintetű arccal fordul az elnök felé. Koránál sokkal fiatalabbat mutat, csak nyírott ősz bajusza jelzi, hogy túlhaladta az ötvenet. Nacionáléja a következő:

1. *Flohr János* 55 éves, Kisbéren született. Arra a kérdésre, mi volt a foglalkozása, mielőtt a hadseregbe lépett, csak annyit válaszol: semmi. Ugyanez a válasza arra a kérdésre is, hogy mi volt a foglalkozása, mikor

kilépett az osztrák-magyar hadseregből. Tartózkodási helye Debrecen, rangja vezérőrnagy, tábornok. Katonásan tiszteleg és leül.

2. *Szentkereszthegyi Kratochvil Károly* a második vádlott. Már szerepelt román bíróság előtt, mint az Apáthy per tanúja. Rövid, szabatos, határozott feleleteket ad. Felesleges szót nem szól. Ötvenéves, Brűnnben született, de magyar állampolgár, kőszegi illetőségű. Kezdetől fogva katonai pályán volt. Tartózkodási helye Brassó, rangja ezredes. Az elnök tartózkodási helyére vonatkozólag magyarázatot kér. Kratochvil válasza: Előbb a Székely hadosztálynak voltam parancsnoka. Tavaly május 1-től internálva vagyok, 8 hónap óta pedig különböző fogházakban vagyok elzárva, mint fogoly.

3. *Ányos Aladár*. Kratochvilnál egy fejjel magasabb, hosszú bajuszú, barna arcú. Nyugodtan, kissé vontatottan felel. Kiejtése dunántúli svábos. 45 éves, Veszprém megyében Farkasréten született.

Az akadémiáról jött a hadseregbe, tartózkodási helye Nyíregyháza volt. A forradalomig az osztrák-magyar hadseregben szolgált. A forradalom után pedig mint alezredes 1919. február 1-én rendelkezési állományba ment, mert a forradalmi hadseregben tovább szolgálni nem akart.

4. *Boross Gyula*. Köpcös, alacsony, barna ember. 36 éves, tényleges tiszt volt mindig. Désen lakott, rangja százados. A 32. h. gy. ezred tisztje volt, ezzel az ezreddel ment ki a frontra is. Amikor a hadseregből kilépett, Désen tartózkodott.

5. *Kászonyi Zoltán*. Désen született. Foglalkozása aktiv tiszt. Amióta a hadseregből kilépett, Kolozsváron tartózkodott. Százados volt.

6. *Thurzó Béla*. Jóképű, borotvált arc. Nyugodt magatartás. A lábán lakkcipő. 1887-ben született Tordán. Foglalkozása mérnök. Tordán lakott.

7. *Péchy Pál*. 48 éves, Szovátán lakott, foglalkozása kereskedő.

Az elnök kéri a tolmács útján a vádlottakat, hogy kísérvék figyelemmel a vádiratot, amelynek román nyelven való olvasását megkezdették. Tíz órakor tértek rá a vádirat magyar tolmácsolására.

A vádirat lényege a következő:

A magyar sovíniszták, hogy a régi magyar állam határait visszaállítsák, Erdélyben hatalmas kémszervezetet és hadsereg szervezetet igyekeztek létesíteni és így el akarták szakítani nagy Romániától Erdélyt.

A vádirat szerint a szervezet lelke Siménfalvy őrnagy, aki a Székely hadosztályban szolgált Kratochvil parancsnoksága alatt s mikor az egész hadosztály megadta magát, Brassóban internálták. Innen megszökött és jelenleg Budapesten az erdélyi kémszervezet feje. Felsorolja a vádirat ezután az egyes vádlottak terhére rótt bűncselekményeket, amelyek a vádirat szerint azt célozták, hogy „egy szent napon” segítségére legyenek Horthy felszabadító hadseregének.

Az összeesküvést úgy fedezték fel, hogy 1920. január 26-án éjjel Tisza-egyek község mellett elfogták Papp Tibor és Tamássy Tibor magyar főhadnagyokat. Kihallgatásukkor elmondották, hogy magyar kémek és utasításokat hoznak az itteni megbízottaknak és biztatást a magyar népnek, hogy tartson ki, mert febr. 2. és 16. között francia és angol segítséggel jön Horthy Erdély felszabadítására. Elmondták továbbá, hogy feladatuk még az elszámolás átvétele Kászonyi századostól arról a 25 millióról, amit a szervezés költségeire kapott.

A vádirat szerint Erdélyt két részre osztották, az egyik rész Flohr tábornok, a másik rész Kratochvil parancsnoksága alatt áll.

Velük egyidőben Dózsa nevű hadnagy fegyvervásárlás céljából jött Kolozsvárra, de nem került a hatóságok kezére.

A vádirat elmondja, hogy Flohr tábornokot Faulhaber Oszkárné lakására kellett volna Debrecenben megbeszélésre hívni. A letartóztatott Tamássy főhadnagyot el is küldötték hozzá, de a tábornok, úgy látszik, megneszelte a dolgot, megszökött. Letartóztatták feleségét és leányát, mire jelentkezett a rendőrségen, ahol elmondotta, hogy vadászaton volt. Házkutatás alkalmával terveket találtak nála és feljegyzést a kiadott pénzekről. Kratochvil ezredesnél házkutatás alkalmával Dél-Erdélyre vonatkozó terveket találtak. Tordán Thurzó vezetésével gróf Bethlen lakásán találkoztak össze a szervezők, a házkutatás alkalmával listát is találtak, amely szerint az összeesküvők csoportokba voltak osztva. Az egyik csoportnak Fülöp Sándor hadnagy, a másiknak Sinka Sándor hadnagy volt a vezetője.

Ányos alezredesnél nem találtak terhelő adatokat, de kihallgatásánál elárulta magát.

A többi vádlottak szintén tagjai voltak, a vádirat szerint, annak a kém- és katonai szervezetnek, amely Magyarországot akarta visszaállítani.

A vádirat felolvasása után a bíróság szünetet rendelt.

ELLENZÉK, XLI. évf. 204. sz. Cluj (Kolozsvár). 1920.
szeptember 30.

ÍTÉLETET MONDANAK MA KRATOCHVIL EZREDES ÉS TÁRSAI FELETT

(Saját tud.) A Flohr-Kratochvil per tárgyalásain tett vallomásokat tegnapi számunkban ismertettük. Tamássy Tibor, a vád koronatanúja a tegnap délelőtti tárgyalás végén zárt ülést kért. Román védő ugyanis tisztázni akarta Tamássy személyi körülményeit és ebben az irányban tett fel kérdéseket.

Román védő: Mint katona milyen rangja volt?

– 1916-ban rokkant lettem, mint önkéntes őrmester, majd a Horthy hadseregben hadnagy lettem.

– Mit csinált a forradalom alatt?

Radulescu ügyész: Érthető, hogy a védelem megkívánja állapítani, milyen individuum Tamássy. Mi azonban a tényeket vesszük ki a valóságából és így személye nem lényeges.

Elnök: Félbeszakítom a vitát. Tegyék fel a kérdést.

Tamássy: Karhatalmi osztagban voltam.

Román: Hogy ez mit jelent, mindenki tudja. Elég a jósikafalvi esetre hivatkozni. Miután Budapestre ment, hányszor tért vissza románok által megszállott területre?

– Kétszer, decemberben és januárban.

Román védő: önként jelentkezett a patrullnál másodszor a Tiszánál és önként kérte, hogy a 20-ik divízióhoz vigyék. Mi vezethette Önt, hogy pont a 20-ik divízióhoz sietett?

– Azért kértem, mert gondoltam, hogy ott érdemlegesen bírálják el a dolgot, mintha betesznek valami vidéki csendőrségre.

Miron ezredes: A Tiszán való átlépés előtt már elhatározta-e, hogy mindent elmond a román parancsnokságnak, vagy csak letartóztatás után?

– Mielőtt átkeltem a Tiszán, már elhatároztam.

Román: Milyen indok vezette, hogy faja, nemzete ellen az ellenségnek tegyen így önként szolgálatot?

A kérdésre ezt felelte a tanú:

– Erre megtagadom a választ.

Román védő: Itt a helyzet kulcsa. Kérem erre a zárt ülés elrendelését. Ennek ki kell derülnie.

Radulescu ügyész: Hangsúlyozom, hogy nem fontos Tamássy szerepe, csupán az adatai.

Román: Az ügyész úr teljesen félremagyarázza Tamássy szerepét. Tamássy adatain alapszik a vád. Ezt tisztázni kell.

A bíróság visszavonul és elrendeli a zárt ülést, mely több, mint háromnegyed óráig tart.

Hatfaludy tanúvallomása:

Hatfaludy Ernő földbirtokos, dési lakos az ügyész kérdésére előadja, hogy Boross Gyula századossal a megszállás óta kétszer találkozott. Első találkozása alkalmával a bolsevizmus alatti szenvedéseiről beszélt. Elmondotta, hogy attól fél, hogy a román csapatok kivonulása után Désen is kitör a bolsevizmus. Arról, hogy valami felhatalmazása volna, nem mondott semmit, csupán azt jegyezte meg, hogy jó lenne valamilyen szervezetet létesíteni arra az esetre, ha a román csapatok kivonulnak.

Ügyész: A vizsgálat rendjén másképp vallott.

T.: Még nem mondtam el mindent. Ekkor Boross felszólított arra, hogy vegyek részt a kivonulás utáni szervezkedésben. Én ezt megtagadtam. Két héttel ezután a lakásomon keresett fel. Megkérdezte, nem gondoltam-e meg a dolgot? Kijelentettem, ez képtelenség, mert a román hadsereg feladata a rend fenntartása arra az esetre, ha netán kivonulnának.

Ü.: Nem tett említést Önnek Boross valami felhatalmazásról?

T.: Nem.

Ü.: Ismerteti a tanú előbbi vallomását.

T.: Való, hogy a 32. ezredből ismerem a vádlottat. Nem emlékszem arra, hogy felhatalmazásról említést tett volna és valószínűleg ezt én sem állítottam.

Ü.: Boross vádoltához: Szólt Ön a tanúnak valami megbízásról?

Boross: Szó sem volt sem megbízásról, sem szervezkedésről.

Két tanú:

Thurzó János – Thurzó mérnök apja – azt vallja, hogy a házkutatás alkalmával a kapuereszben talált fegyver nem a fiáé, nem tudja, hogy kinek a tulajdona. Az ügyészségnél aláírtak vele egy nyilatkozatot, amiről azt mondták, hogy a talált tárgyak jegyzéke van felsorolva és később derült ki, hogy a jegyzőkönyvbe azt vették fel, mintha azt vallotta volna, hogy a fegyver Thurzó vádlott tulajdonát képezné.

Thurzó Árpád, vádlott testvére, nem tud semmit arról, hogy bánya valami szervezkedési tervvel foglalkozott volna.

A bosszú:

Endes Mariska a következő tanú: A vádlott igazolni kívánja, hogy Thurzóról Fésűs György terjesztett vádló híreket.

Védő: Igaz-e, hogy Ön előtt kijelentette Fésűs György, hogy Thurzóval szemben fogja megbosszulni magát?

Tanú: Igaz. Fésűs azt is kijelentette, hogy neki sok fegyvere van.

Ezzel Endes Mariska vallomása végétért.

Kratochvil dolgozott:

Schmidt brassói keramitgyáros Kratochvil ezredesnek volt iskola-társa. Mikor Kratochvil Brassóba került, megkérte, engedje meg, hogy gyárában dolgozhassák. Az ezredes rendszeresen dolgozott a gyárban. Tudom, hogy ezalatt senkivel sem érintkezett.

Schmidt vallomása után az elnök 10 perces szünetet rendelt el.

Kezdődnek a perbeszéddek.

Radulescu ezredes a szünet után megállapítja, hogy a bizonyítási eljárás befejezést nyert. Kezdődnek a perbeszéddek.

Elsőnek *Radulescu ezredes* ügyész emelkedett szólásra, összefoglalta védanyagát és azután a tanúvallomásokkal és a bűnpör anyagával akarta bizonyítani a vádlottak bűnösségét. Flohr tábornokra vonatkozólag hangsúlyozta, hogy vannak olyan körülmények, melyeket ő meg sem próbál tagadni. Az erdélyi magyarságba áttáplálódott Horthy szelleme. Belső nacionalista lázadásokkal hátba akarták támadni a román csapatokat, amint azt a nagyváradi és temesvári perek is eléggé igazolták. Egy teljesen kidolgozott szervezet volt már felépítve. De mikor rajtaütöttünk a bűnösökön, még mindig volt idejük eltüntetni a kézzelfogható bűnjeleket. A mai per élénken bizonyítja, hogy Budapesten külön hivatalt állítottak fel Horthyék, hogy Szent István koronáját visszahelyezzék a régi fényébe. Flohr tábornok nem ok nélkül szökött meg hazulról és nem ok nélkül ment fát vágni. A vizsgálat során kétségtelenül kiderült, hogy összeköttetésben állott Horthyval és annak propaganda osztályával. Nem akarunk mesterségesen vádlottakat tenyészteni, de viszont kötelességünk megvédeni Románia biztonságát. Az ügyész ezután sorra vette a többi vádlottat is, akik mindannyian ennek a titkos szervezetnek exponensei voltak.

Magdu őrnagy hadbíró a per jogi részét fejtegette. A nemzetközi jog értelmében a vádlottak azért tartoznak hadbírószági eljárás alá, mert haditerületen fejtettek ki működést, a megszálló csapatok ellen. *A legsúlyosabb beszámítás alá esik azonban Kratochvil ezredes, aki hadifogoly volt. Olyan tetteket követett el, amelyekért a katonai büntetőtörvénykönyv szerint halál jár. Ha a bíróság megállapítja bűnösségüket, nyugodt lelkiismerettel lehet rájuk a szakaszt alkalmazni.*

A védőbeszéddek holnap délelőtt tartják meg.

A tárgyalás harmadik napja.

Nyolc óra 5 perckor nyitotta meg az elnök a hadbírószági mai tárgyalását. A védő védbeszéde következett. Elsősorban *Statescu Angelu*, Péchy Pál védője mondotta el beszédét. Véleménye az, hogy Péchy Pál beszámíthatatlansága folytán nem büntethető. Örökölt betegségben szenved, apja, nagyapja, az örültek házában halt meg. Egy unokaöccse és egy testvére ma is ott van. Megrögzött alkoholista, keveset alszik és álmainak befolyása alatt áll. Amit álmodik, megtörtént ténynek veszi. A harctér fokozta baját. Idegrendszerére tönkrement. A harcterről visszajött hősködő benyomását teszi. Üldözési mániában szenved. Felmentését kéri.

Nincs bizonyíték.

Ezután Csizmár Illés, Ányos védője emelkedett fel szólásra. Vádlatot alaptalan vádakra tartóztatták le. A vád a legnagyobb erőfeszítéssel sem volt képes bizonyítékokat szolgáltatni. Még csak a szándékot sem képes bizonyítani. Az, hogy a vádlott állítólag beszélt Siménfalvyval a budapesti állomáson, nem bizonyít semmit. Lehetséges, hogy Siménfalvy tett neki ajánlatot a megszállott területek szervezésére, de arra nincs bizonyíték, hogy ő megbízást fogadott volna el, még kevésbé arra, hogy végrehajtotta.

Kratochvil szerepe.

Dr. Opreának, Kratochvil védőjének beszéde következik. A vádak kicsinyesek és nem állanak meg. Idézi Mardaescu tábornok levelét, amelyet a fegyverletétel alkalmával nála találtak és abban is mint gavallér ellenfelét említi őt. A fegyverletétel után Brassóba ment, innen Szebenbe. Valami alaptalan feljelentés folytán, üres besúgás alapján elfogták és fogva tartották. Majd Nagyváradon, Szamosújváron, Kolozsváron volt elzárva anélkül, hogy a legkisebb büntényt is rátudták volna sütni. Az 53. §-t húzták rá, amely azt mondja: ha valaki alattomos úton, hamis szándékkal az állami érdek ellen tör, katonai műveleteket megghiúsítani akar, büntetendő. A vád ilyesmit nem tud bizonyítani. A többi vádak is ilyen erőszakoltak. A státus quo ante szándéka nevetséges kísérlet az okatlan meghurcolásra. Kratochvil ezredes távol állott minden komplottól.

Előbb nem volt ezen a területen, tehát semmi büntetendőt ezirányban nem tehetett. Azután elfogták, tehát akkor sem tehetett. Legfeljebb a benső szándékért lehetne felelősségre vonni. De a törvény a bensőt magában nem bünteti. A vádat Péchy Pál, Tamássy és Szupka állítják fel. Péchy beszámíthatatlan, Tamássy vallomása nem jöhet számításba, mert csak azt mondotta, hogy Budapesten Kratochvilt akarták kinevezni a megszállott területek parancsnokává az esetben, ha visszaveszik ezt a területet. Hogy a budapesti kormány és hadvezetőség mit akar, abból nem lehet Kratochvil ellen vádat kovácsolni. Ilyen állítások, feltevések alapján nem is lehet egy ilyen embert hónapokon át börtönben sínylődni hagyni és ártatlanul ide állítani. Kratochvilt csak Magyarországon lehet felelősségre vonni tényeiért. Ott kell tisztázni, miért tette le a fegyvert. Róla az ellenséges hadvezér is elismerte, hogy gavallér ellenfél volt, még az ügyész is bevallotta, hogy becsületes őszinteséggel vallott mindent, amit tudott. Engedjék haza Budapestre, ott is szomorúság vár reá, mert a vörösök házáat elpusztították. Nem maradt egyebe, mint tudása, tisztessége, becsülete. Kéri a vádlott felmentését.

Tamássy megbízhatatlan.

Utána dr. Popescu Adrián, Kászonyi kapitányt védi. Azt bizonyítja, hogy Kászonyi kapitánynak a szervezkedésben való részvételére vonatkozólag nincsen semmi bizonyíték, csupán a Tamássy Tibor vallomásáról felvett jegyzőkönyv. Ennek azonban nem sok hitelt lehet adni, különösen az után, hogy Tamássy e tárgyaláson vallomásának számos részét teljesen visszavonta, vagy megváltoztatta. Kászonyi ugyanabba a kategóriába tartozik, melybe Kratochvil. Semmi bizonyítékot nem tudtak ellene találni, állítólagos összeesküvés: képzelődés. Felmentést kér.

Féltízkor az elnök a tárgyalást rövid időre félbeszakította.

Politikai bűnperek.

A szünet után dr. Román Valér kezd beszélni. Egy politikai perben kell ítéletet mondani. Kétféle per van. Az egyiknél maguk az állampolgárok fordulnak az elnyomó, hibás kormányzás ellen. Ha ezeket a bíróság elítéli, jelét adja, hogy egyetért az elnyomással. A politikai perek másik fajtájánál az egyik faj bírósága ítél a másik faj perbevont tagjai felett. De a bíróságnak felül kell emelkednie a politikai szempontokon s csak az igazságot szabad szem előtt tartania. A mi feladatunk, úgy az ügyészeknek, mint a védőknek ez. Mérlegelni kell mindig azokat a körülményeket is, amelyek között ezek a politikai perek megszülettek. Itt ezeréves harc folyik két nép között.

Eddig a magyar bíró volt, a románság a vádlottak padján ült. Kolozsvárt ítélték el 12 román vádlottat halálra. De a magyar felsőbb bíróság egyik halálos ítéletet sem hagyta ebből jóvá, mert megvolt a magyar bírákban is az a meggyőződés, hogy ártatlanok.

Minő állapotok voltak akkor, mikor a mostani politikai vádlottak az állítólagos bűncselekményt elkövették? Akkor még a nemzetközi helyzet is bizonytalan volt. A románság az önrendelkezési jog alapján csatlakozott Romániához, a magyarság az ezeréves kapcsolat és az itt élő magyarság vonzalma folytán ennek az ellenkezőjét akarta. A békeszerződés előtt meghajoltak, de nem teljesen. Reméltek.

- Minthogy azt beszélték, hogy a román hadsereg visszavonul, s minthogy a román kormány nem járt el helyesen, mert a békeszerződést nem közölte, a magyarság azt remélte, hogy helyzete megváltozik. A kiürítésről mindkét fél beszélt.

Román Valér ezután tovább folytatta beszédét, amelynek befejezése után a hadbíróság a tárgyalás folytatását délután 2 órára halasztotta.

Boross százados fellebbezett.

(Saját tud.) Háromnapos szakadatlan tárgyalás után kihirdették Kratochvil ezredes és társai ellen indított bűnperben az ítéletet. Erdély, de különösen Kolozsvár közönsége feszült érdeklődéssel várta a pör kimenetelét, mert hiszen Kratochvil ezredes a forradalom idejében Erdély katonai parancsnoka volt és az egész közvélemény egyenes jellemű katonának, korrekt férfiúnak és becsületes egyéniségnek ismerte. Általános megnyugvást keltett, hogy a hadbíróság a maga részéről is megállapította mindazon vádak alaptalanságát, amelyek megbízhatatlan agentprovokatőrök vallomásán épültek fel.

A hadbíróság szerdán délután 5 órakor hirdette ki az ítéletet, amelyet az Ellenzék második kiadása nyomban ismertetett a közönséggel. A per utolsó fázisáról a következőkben számolhatunk be:

Dr. Román Valér védőbeszédének második felében a Pesten Siménfalvy vezetése alatt működő állítólagos irredenta irodáról emlékezik meg.

Egyedüli bizonyíték erre Tamássy Tibor vallomása. Ismerteti Tamássy szereplését. Hogy mit csinált Budapesten? – nem tudjuk. Azután visszatér és unokatestvérével, Papp Tiborral jelentkezik a román patrulnál és kéri, hogy vezessék a 20-ik divízióhoz. Itt azután minden adatot elmond. Mi vezethette ezt az egyént az árulásra? Akkor, amikor Tamássyt letartóztatták, veszélyes helyzetében úgy akarta visszaszerezni szabadságát, ahogy azt legjobbnak vélte a maga szempontjából. Így teszi meg a leleplező vallomást, amely szabadságát biztosítja.

Tamássy már a Tiszánál jelentkezett az állítólagos utasításokkal. Dehát akkor miért állanak a vádlottak a bíróság előtt? Ha Tamássy nem jutott el hozzájuk, akkor az összeköttetés nem állhatott fenn. A vád se tudta bizonyítani ezt az összeköttetést.

Flohr tábornok maga ismeri el, hogy rendeleti közlönyöket kapott s egy írást arról, hogy miképpen képzei el a magyar kormány a kiürített terület szervezését. A brüsszeli egyezmény 4. §-a alapján Flohr és a debreceni lakosság továbbra is magyar állampolgár maradt. Flohr teljesen idegen a román állammal szemben, de igenis mint magyar állampolgár, kötelessége volt elfogadni és követni kormánya utasítását a törvényesen megengedett kereteken belül. Ugyanez vonatkozik Ányosra. Hivatkozik a német megszállásra, amikor minden román tisztnek kötelessége volt hasonlóan eljárni.

Boross kapitány helyzete sokkal súlyosabb. Ő már román területen lakik. Ha tényleg összeköttetésben állott volna a magyar hadvezetőséggel, el kell őt ítélni. De nem állott. Egy írást nyomtak a kezébe. Ezt neki

vagy nyugtázni kellett volna, vagy meg kellett volna kezdenie a munkáját. De semmi sem történik.

Ő két egyénnel beszélt arról a kérdésről. Az egyik egyenesen visszautasítja még a bolsevizmus elleni szervezkedés gondolatát is, mire Boross kezét ad, hogy az egész dologgal nem törődik semmit.

Az összes vádlottak felmentését kérem. A felmentő ítélet nem diszkreditálja azokat a hatóságokat, melyek ide állították a vádlottakat. Ezeknek jóhiszeműen kell eljárni, a bíró azonban ítélkezik is! Ha a bíróság téved, a nép nevében téved, a román nép nevében a magyar nép ellen.

A replikák után a bíróság szavazásra vonult vissza, amely egy óra hosszat tartott. A bíróság öt órakor hirdette ki az ítéletet.

A hadbíróság egyhangúlag felmentette Kratochvil ezredest és Kászonyi századost, szótöbbséggel mondotta ki a felmentő ítéletet Flohr vezérőrnagy, Ányos alezredes, a Thurzó és Pécsy ügyében.

Boross Gyula századost az ítéletben egyhangúlag bűnösnek mondták ki és öt évi kényszermunkára ítélték, Boross százados védője a mai nap folyamán fellebbezést adott be. Boross továbbra is fogva maradt, a többi vádlottakat 8 hónapi fogság után nyomban szabadlábra helyezték. A hallgatóság az ítélet kihirdetését csöndes ovációval fogadta.

16. SZÁMÚ MELLÉKLET

KIVONAT

a megszállott területeken elkövetett oláh atrocitásokról szóló jegyzékből, melyet Apponyi Albert gróf 1920. január 18-án Neullyben a hatalmak elé terjesztett.

(A Székely hadosztályról.)

Szólnunk kell itt még arról is, hogy Romániának a magyarországi bolsevizmus ellen indított hadjárata egyúttal ürügy volt arra is, hogy az eddig még meg nem szállott magyarországi területeket és elsősorban a fővárost, Budapestet hatalmába kerítse és teljesen kifossza.

Igazolja ezt az állításunkat az a tény, hogy az erdélyi székely csapatok segítségével lett volna mód a budapesti bolsevik uralom letörésére, ha ezt a románok meg nem akadályozzák. A székely csapatok ugyanis, mint erről az 1919. év tavaszán nálunk járt angol tisztbizottság is meggyőződést szerzett, a bolsevizmus idejében is érintetlenül megtartották nemzeti érzésüket, régi fegyelmüket és készek voltak a vörös hadsereggel szembeszállva a bolsevik Budapest ellen vonulni. Ezen készségüket és szándékukat Kratochvil ezredes parancsnokuk tudomásul is adta a Szegeden parancsnokoló Gondrecourt francia tábornoknak, garanciát kérve arra, hogy a szilágyi és biharmegyei vonalon álló Székely hadosztályt a románok meg ne támadják. Gondrecourt tábornok Kratochvil ezredeshez parlementaire útján eljuttatott, kezeink között lévő levele szerint örömmel fogadta az ajánlatot és a kívánt garanciát megadta. A románok azonban nem vették figyelembe a Gondrecourt tábornok által nyújtott garanciát és 1919. április 16-án megtámadták a Székely hadosztályt, úgy, hogy az a két tűz közé került és helyzete tarthatatlanná vált.

Ekkor a székely csapatok tanujelét adták annak, hogy a bolsevik eszmék mily távol esnek az ő világfelfogásuktól és parancsnokuk útján nem a vöröshadsereg, hanem a román hadsereg főparancsnoksággal léptek tárgyalásra, felajánlva azt, hogy megadják magukat azzal a feltétellel, ha nem vettetnek hadifogságba, nem internáltatnak, hanem hazájukba bocsátják őket. A román főparancsnok elfogadta ezeket a feltételeket, a Székely hadosztály megadta magát, a románok azonban a feltételek semmibevételével hadifoglyoknak nyilvánították a székely katonákat, internálták őket, hogy azoknak legnagyobb része még ma

is szenved a román főparancsnokság szószegését. Hogy mily kevésbé volt a románok gondja a magyarországi bolsevizmus teljes kiirtása, azt igazolni látszik az a tény, hogy a románok mit sem törődve az itteni bolsevik agitációval, a legkíméletlenebbül elrabolták a mezőgazdaság és az ipar termelőeszközeit, a forgalmi eszközöket és élelmiszereket és ezenfelül lépten-nyomon akadályozták a magyar hatóságoknak a bolsevizmus gyökeres kiirtására irányuló törekvéseit, azt a látszatot keltve, hogy fenn akarják tartani a magyar hatóságoknak a bolsevizmus újjra-éledésének lehetőségét, csak azért, hogy ezáltal továbbra is biztosítsák maguknak a jogcímet a magyar ügyekbe való beavatkozásra.

Külön meg kell itt említenünk jellemzésül, hogy Garbai Sándor, a magyarországi szovjet elnöke, a magyar hatóságok büntető kezei elől a románok védőszárnyai alá menekült és Budapest román megszállása idejében a románoktól saját céljaikra rekvirált Hungária szállodában talált menedéket.

A románok Budapest kiürítése alkalmával Garbai Sándort, továbbá a Roboz testvéreket, akik a bolsevik sajtó legexponáltabb képviselőinek tekinthetők és ezenfelül még 12 bolsevik agitátort magukkal vittek, nekik Erdély fővárosában, Kolozsvárott külön agitációs irodát rendeztek be azzal a célzattal, hogy az erdélyi magyar anyanyelvű munkásságot a bolsevik eszmékkel megfertőzzék és ezáltal a magyar nemzeti eszmétől eltérítsék.

Mellékesen említve, a románoknak ez a szándéka megtörött az erdélyi magyar nyelvű munkásság józanságán és ellenállásán és ezért Garbait és társait a románok utóbb eltávolították Kolozsvárról. Jól érezték a románok is, hogy mindezek a ténykedéseik visszatetszést kell hogy keltsenek a szövetséges és társult nagyhatalmak szemében is, éppen ezért abban igyekeztek, hogy fenyegetéseikkel oly jegyzőkönyvi nyilatkozatokat eszközöljenek ki több helyen, amelyekben elismerés foglaltatik a megszállás kíméletes végrehajtásáért és a bolsevizmus letöréséért.

(Az irat ezután a bizottságok kiküldését kéri a fegyvertelen magyar-ságnak a fegyveres ellenség által való nemtelen sanyargatásának és a mérhetetlen szenvedések megszüntetésére.)

A KIADÓ UTÓSZAVA

Kratochvil Károly könyvét az 1941-es második kiadása alapján közöljük. A szövegen semmit nem változtattunk, kizárólag a nyilvánvaló elírásokat és nyomdahibákat korrigáltuk. (Meghagytuk az eredeti szövegben előforduló következtelenségeket is.) A hiányzó idézőjeleket szögletes zárójelben ["] pótoltuk, a szerkesztői javítások ugyancsak így találhatóak (pl.: *Jancsó*: A román irredenta története helyett: A román irredent[ist]a [mozgalmak] története). Tekintve, hogy az eredeti kiadás tördelése zavaróan következtelen (főként az idézett szövegek esetében) – ezt egységesítettük.

TARTALOM

Előszó a II. kiadáshoz	5
A szerző előszava	7
I. A volt Entente propagandája. A magyarországi románok magatartása. A Diaz-Weber fegyverszüneti szerződés. A belgrádi katonai egyezmény és Erdély.	9
II. A Mackensen német hadsereg visszavonulása. A románok átlépik Erdély határait. Az erdélyi magyar katonai parancsnokság. Nemzetőrség. Törekvések a 38. honvéd hadosztály felállítására. Székelyek Kolozsvárt. Súrlódások.	17
III. A gyulafehérvári gyűlés. Dr. Apáthy István mint Kelet-Magyarország kormánybiztosa. Helyzetjelentések. A románok engedélyt kapnak a Maros átlépésére. Románok Kolozsvárt. Az Apáthy-Berthelot-féle egyezmény.	25
IV. 1919. Bánffy-Hunyad. A románok nem tartják be az Apáthy-Berthelot-féle egyezményt. Az erdélyi kat. parancsnok saját felelősségére elrendeli Csúcsánál az ellenállást. Az erdélyi katonai parancsnokság Debrecenben. A Székely hadosztály parancsnoksága Szatmáron. Pomerol angol kapitány missziója. Trousson francia ezredes tárgyalása. A Székely hadosztály harcai.	34
V. Az erdélyi kerületi Parancsnokságnak alárendelt csapatok hadrendje. Bolsevizmus 1919. márc. 21-én. A bolsevistaellenes és ellenforradalmi Székely hadosztály. Hadikövetek. A Székely hadosztály Szatmáron.	45
VI. Általános román támadás 1919. ápr. 16-án. A nemzetközi bolsevista csapatok futása. A Székely hadosztály harcai. Mátészalka. Nyírség.	51

VII. Fegyverszüneti tárgyalások és a fegyverszünet megkötése.	60
VIII. Események a megkötött fegyverszüneti szerződés után. Az egyezmény be nem tartása.	66
IX. Gondrecourt francia tábornok távirata. Berthelot tábornok levele a románokhoz. Ellentét a két irat között. A román vezérkar végtére elismeri a szerződést. Internálásom és letartóztatásom Brassóban.	70
X. Összefoglalás. Remény.	79

Áttekintés a Székely hadosztály harcairól	85
---	----

MELLÉKLETEK

1. sz. mell. Egy volt Székely hadosztálybeli katona levele	88
2. sz. mell. Kolozsvár kat. par. átírat a román hadügyifőnököknek	92
3. sz. mell. Átírat Neculcea román kir. tábornokhoz a rendes helyőrségek kiürítése tárgyában	94
4. sz. mell. Tiltakozó irat Beresteanu román kir. ezredes összekötőtiszthez	96
5. sz. mell. A magyar hadügyminiszter leirata	98
6. sz. mell. Kratochvil ezredes az erdélyi magyar katonai csapatok parancsnokának levele Berthelot francia tábornokhoz 1919. jan. 17-én	99
7. sz. mell. Az erdélyi kat. parancsnokság jelentése a hadügyminiszterhez Pomerol angol kapitány kiküldetéséről 1919. február 6-ról	101
8. sz. mell. Trousson francia vezérkari ezredesnek átnyújtott memorandum 1919. március 6.	103
9. sz. mell. Az erdélyi katonai parancsnokság jelentése lőszer és egyéb felszerelési tárgyak hiányáról	112
10. sz. mell. Kiss Károly tart. főhadnagy jelentése a parlamentári kiküldetésének eredményéről az erdélyi kormányzó tanács és a román hadsereg főparancsnokságához	113
11. sz. mell. Boross Sándor őrnagy hadikövet jelentése	115

12. sz. mell. Pál Imre százados hadikövet jelentése	117
13. sz. mell. Füleki Dezső, Gross Márton százados és Molnár Béla főhadnagyok; fegyverszüneti bizottság jelentése	120
14. sz. mell. Böhm vezérkari százados hadikövet jelentése Gondrecourt tábornokhoz való kiküldetésének eredményéről	122
15. sz. mell. A román haditörvényszék vádirata és a haditörvényszék tárgyalásának lefolyása	125
16. sz. mell. Gr. Apponyi Albert 1920. jún. 18-án Neuilly-ben az Entente hatalmak elé terjesztett jegyzékéből a Székely hadosztályra vonatkozó részletek	142

VÁZLATOK, KÉPEK

1. sz. vázlat. A magyar katonai erők helyzete Erdélyben 1918. nov. 1-én	15
2. sz. vázlat. Mackensen vtbgy. hadseregének visszavonulása Magyarországon	19
3. sz. vázlat. A román csapatok előnyomulása és Erdély megszállása a Belgrádban meghatározott demarkációs vonalig	20
4. sz. vázlat. A magyar és román csapatok helyzete Erdélyben 1919. január első napjaiban a Berthelot féle semleges övvel	33
5. sz. vázlat. A román csapatok előnyomulása Erdélyben 1919. jan. hó végéig	37
6. sz. vázlat. A Székely hadosztály, valamint a román csapatok helyzete 1919. április havában közvetlenül a román támadás előtt	52
7. sz. vázlat. A Székely hadosztály visszavonulása és összpontosítása a Nyírségben	54
A szamosújvári fegyház képe	78
Székely hősihalottak sírjai	84

* * *

A kiadó utószava	144
------------------	-----